Panait Istrati

Haiducii

1925

Nota. Prezenta ediţie reproduce textul din „Opere alese”, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, vol. III: „Povestirile lui Adrian Zograffi. Prezentarea haiducilor”.

Vâlceaua întunecată

— Şi-acum, Adriane, să-ţi povestesc şi despre haiduci, zise Ieremia. Mai întâi ceva despre căpetenia noastră, Floricica. Ea şi-a lăsat deoparte orice gingăşie şi şi-a zis, pentru mai multă demnitate femeiască, „Floarea Codrilor, Căpitan de haiduci”.

— Vreţi să puneţi pe umerii mei de femeie povara răspunderii şi pe capul meu preţul pierzaniei. Primesc şi una şi alta... Pentru asta însă, trebuie să ne cunoaştem: voi îmi veţi spune cine sunteţi. Eu am să vă spun, mai întâi, cine sunt...

Câteva clipe, lungi, nu ne spuse nimic, ci se plimbă îngândurată.

La şase săptămâni de la moartea lui Cosma, a doua zi după sosirea noastră în Vâlceaua Întunecată, în dimineaţa asta ceţoasă de mijloc de octombrie, cuvintele căpitanului cădeau grele ca moartea lui Cosma, grele ca destrămarea unei jumătăţi din ceată, cu vătaful în cap — grele mai ales ca singurătatea noastră în inima munţilor ăstora înalţi, pe care puţini îi ştiau şi nimeni nu-i călca.

Cei paisprezece oameni care se rostiseră pentru „viaţa nouă” zăceau înveliţi în cojoacele lor îmblănite printre armele şi boccelele aruncate la întâmplare şi caii

păşteau liniştiţi – pace fericită de animal. „Sfatul” căpitanului (alcătuit din Spilca, călugărul plin de taine, Movilă, vătaful cel nou, Ilie şi cu mine), trebuia să hotărască ce-avea să fie astă „viaţă nouă”. Dar vorbele neaşteptate ale căpitanului nostru îi luaseră cam fără veste. Optsprezece perechi de ochi se pironiră pe femeia dintr-o bucată, trecută prin atâtea isprăvi şi aprigă în hotărâri.

Cu un turban de mătase pe cap, cu şuba de vulpi aruncată pe umeri şi foarte sprintenă în şalvarii ei, umbla înfrigurată încoace şi-ncolo, în Peştera Urşilor, adăpostul nostru pentru iarnă, pe care o luasem în stăpânire în ajun. Vătaful se ridică şi puse ceaunul la foc să facă cafea turcească, deprindere nouă, adusă de Floarea. Ea o socotea ca neapărat trebuincioasă vieţii, fie ea şi-o viaţă în sălbăticie.

Şi, fie pentru ca să-şi adune gândurile, fie ca să ne lase vreme să ni le adunăm pe-ale noastre, tăcea şi se plimba şi privea în neştire când la ceata ei puţintică la număr, când la coastele înecate de ceaţă ale vâlcelei. Faţa ei lunguiaţă era puţin trasă la ochi, avea cearcăne şi buzele, de obicei ca fraga, erau arse şi crăpate. Oamenii îşi aţintiseră pe ea priviri neliniştite şi supuse în acelaşi timp: această moştenitoare lăsată de Cosma li se părea plină de taine, dar şi mai plină de mândrie. Se ştie că cutreierase prin multe locuri, că străbătuse ţara până în cele mai îndepărtate unghere şi că pornise împotriva asupritorilor ei un război drept şi fără cruţare.

Vitejilor le plăcea treaba asta: era *femeie*. Femeie cu *şalvari*, e-adevărat, dar *femeie*. Şi pe deasupra şi

frumoasă. Ce-o să facă cu frumuseţea ei în munţii ăştia plini de urşi? Adevărat că după moartea lui Cosma nimeni nu se pricepuse să-i încalece calul mai bine decât ea, nici să ducă mai bine la tăvăleală, la lipsuri, nici să se arate mai bărbat ca ea în hotărâri. În faţa trupului mort al *singurului* bărbat pe care-l iubise vreodată ea spusese:

— De-acum încolo voi fi Floarea Codrilor, iubita codrilor, prietena omului slobod, judecătorul nedreptăţilor, dar... cu ajutorul vostru!

Movilă, vătaful, îi aduse un filigean cu cafea aburindă şi chiseaua cu tutun. La vederea lor, ochii i se aprinseră. Îi înjghebară un fel de scaun. Bău şi fumă. Apoi luă vorba de unde o lăsase.

Povestea Florii Codrilor

— Mai întâi am să vă spun eu cine sunt.

Sunt o femeie prefăcută, care poate să fie cinstită când vrea şi când omul ce-i stă în faţă merită osteneala. Tată, n-am avut. Sunt, cum se spune, „copil din flori”. Mama mea, ciobăniţă din copilărie şi până la moarte, n-a avut a face, în toată viaţa ei, decât cu câmpiile, cu vânturile, cu fluierul, cu câinii, cu oile, pe care le păzea şi cu râia lor, pe care o lecuia. Lăsând râia deoparte – pe care de multe ori trebuia s-o vindece şi de pe mâinile ei – cu toate celelalte s-a împăcat. Dar viaţa nu-i făcută numai din bucurii. Sărmana femeie a trecut şi printr-o grea încercare, una singură, dar care i-a înrâurit toată viaţa: copilă fiind, jucându-se şi-a scos un ochi.

De obicei, noi ne uităm de metehnele[1] noastre, mai ales cele căpătate în timpul copilăriei. Dar mama nu trecea zi să nu-şi amintească de-a ei.

N-a plâns, dar nici de râs n-a râs vreodată din toată inima. Ce-a uitat ea a fost lumea, lumea care n-a ştiut nimic nici de necazul ei, nici de socotelile sale cu viaţa. Şi-a căutat şi şi-a găsit mângâiere în făpturile şi în lucrurile de care v-am pomenit mai sus.

---

[1] Defect, cusur, lipsă, imperfecţiune.

Până la treizeci de ani a trăit fără griji. Cu toate astea, avea un fel de nelinişte ciudată. Pentru ca să-i treacă, mama socotea că e destul să-şi frece trupul cu zăpadă, iarna. Vara îşi dădea drumul ca un trunchi de copac pe câte-o coastă înverzită. Dar toate deprinderile astea nu făceau decât să-i sporească suferinţa. Într-o bună zi dădu peste un cioban şi asta îi fu scăparea.

Scăparea, dar nu liniştea. Pentru că diavolul de cioban, cu capul lui de berbec, avea şi el, ca şi mama, un beteşug. Nu c-ar fi fost chior sau ciung; dimpotrivă, era întreg, prea întreg chiar, pentru că ar fi avut nevoie de un adevărat harem, dar nu era decât un biet păzitor de turme de oi. Ba ceva mai mult, beteşugul îl făcea mai greu de răbdat, pentru că era mofturos, mândru, dispreţuitor. Mama, care n-avusese niciodată nevoie să-i zică cineva bună ziua, oricine-ar fi fost, trăi în bună prietenie cu voinicul până într-o zi din luna lui Prier[2], când, din pricina primăverii, el se plânse „chioarei” de viaţa de sihastru pe care era silit s-o ducă. „Chioara”, tot împletind la un ciorap, îl întrebă ca bună prietenă, care-i ştia rostul iubirilor:

— N-o ai pe Sultana rotarului?

— Ba da, da’o doare-n pântece...

— Şi Măria, după care te prăpădeai?

— Nu mai poate să meargă...

— Dă-te pe lângă Caterina, că te mănâncă din ochi.

---

[2] Luna aprilie.

— Mă mănâncă ea din ochi... da’ nu se lasă mâncată... Îi e frică...

— Păi tu trebuie să ştii cântecul acela de prin străini:

Femeia-i o căţea
Prea gata la iubit,
Bărbatul o fiară,
Uşor de zgândărit...

... Ar trebui să găseşti femei berechet, câte-ţi cere inima!

Ciobanul se supără:

— Şi de ce-aş fi eu, mă rog, o fiară? Pentru că-mi place „aia”? Atunci unde dracu s-o vâr? Într-o gură de şarpe? Într-o piele de arici? Ori poate-i vrea să mă tăvălesc despuiat prin urzici sau să mă frec, ca tine, cu zăpadă?

Până la urmă, iată, după spusele mamei, ce s-a întâmplat după supărarea ciobanului lăţos ca un berbec ţurcănesc. Fu ceasul mişcător în care „clopotul ceresc” a bătut începutul vieţii mele:

— Aveam treizeci de ani fără două săptămâni... Venisem pe lume cu două săptămâni înainte de ziua Sfântului Gheorghe, a cărui sărbătoare nu-şi mută locu-n calendar şi atunci ne găseam tocmai în prima săptămână din luna lui Prier. După ce i se potoli mânia, Achim începu să se uite îndelung la glezna mea şi-apoi zise:

— Bag de seamă, Rado, că ai o gleznă ca de căprioară, zău, tare frumoasă: n-ai vrea să-mi arăţi şi un genunchi? Dacă-i tot atât de frumos ca glezna, te iau de nevastă, Rado...

Când îmi spunea Achim vorbele astea, eu stam jos pe iarbă şi împleteam la ciorap, iar el sta-n picioare, sprijinit în bâtă. Nu-l privisem în ochi de trei ori în cinci ani, nici pe el şi nici pe alţii, de când n-aveam decât un ochi; dar auzindu-l cum îmi spunea că m-ar lua de nevastă dacă mi-e genunchiul frumos, zău că ridicai capul, bănuind că se smintise. Atunci văzui că Achim avea o mustăcioară neagră frumoasă şi ochi de armăsar stârnit. Numai o clipă l-am privit. Nu poţi privi mult la aşa ceva. Dar puţinul ăsta fu de-ajuns ca să mă hotărască să-i arăt genunchiul, zicându-mi în gând: „Acu, Radă, fetiţo, s-a isprăvit cu zăpada şi cu berbeleacul; asta-i altă mâncare de peşte!” Totuşi, ştiindu-mă umilită de beteşugul meu, spusei, ca să-l întărât:

— Oh, sărmane Achim... Dacă-ar trebui să te însori cu toate câte ţi-au arătat genunchiul, ţi-ar trebui o cazarmă...

— Rada, jur că te iau de nevastă!... Să-mi mănânce lupii oile dacă nu te iau!...

— N-ai nevoie să te juri, Achime; bărbatul făgăduieşte multe, pentru că femeia-i cere câte-n lună şi-n stele îndată ce-şi arată un genunchi. Dar să ştii, eu nu-s dintre femeile acelea. Uite şi genunchiul, Achime...

Şi mi-l arătai, fără să-l privesc pe Achim în ochi, apoi îmi văzui mai departe de împletit. Achim îşi luă atunci căciula lui cât baniţa şi izbi cu ea de pământ aşa de straşnic, că sărmana căciulă plesni ca o băşică de porc. Chiar în clipa aceea mă simţii ridicată, prinsă şi de mijloc şi de un braţ tare ca fierul. Mă lăsai purtată, dar cum mă puse jos, o luai la fugă, nu ca să-i scap, ci ca să-l întărât mai mult, să-l fac să uite că-s chioară.

Şi-aşa de bine uită, că după ce fugii hăt, departe, peste câmp şi peste deal, fără să poată pune mâna pe mine, zvârli cu bâta între picioarele mele şi mă făcu să cad. Eu doar asta aşteptam: să cad! Bărbatul trebuie să fie totdeauna vinovat, pentru că altminteri, vânjos cum e, dacă-ar mai avea şi dreptate, ce ne-am mai face noi, femeile? Şi dacă Achim n-ar fi fost vinovat în seara aceea, în lăstărişul de ulmi – când oile noastre behăiau ca-n pustiu şi cei doi măgari se minunau de lipsa noastră îndelungată – ce m-aş fi făcut eu, sărmana de mine, cu Floricica în braţe, iarna următoare, cu pântecele care mă durea ca pe Sultana, fata rotarului şi cu picioarele care nu mă mai ţineau, ca pe Măria, după care se prăpădea Achim?

Aşa că n-avu încotro şi trebui să se descurce aproape singur cu cele două turme de oi ale stăpânilor, să strângă caşul, să umble după vreascuri uscate, să facă mămăliga şi borşul de peşte şi chiar să-şi spele rufele-n zer, ca să nu-l mănânce păduchii.

Dar, sărmanul Achim, nu trecu mult şi i se făcu lehamite şi de muncă şi de femeie bolnavă. Eu, despre partea mea, mi-era şi mie destul şi de pat şi de-un bărbat

zdravăn peste măsură. Din pricina asta, după doi ani de căsnicie, într-o bună zi el îmi zise tocmai ce voiam şi eu să-i zic:

— Ascultă, Rado, nu făcurăm nici o ispravă. Eu te-am îmbolnăvit şi tu m-ai făcut rob; acu doi ani o duceam amândoi mai bine decât acum. Hai şi-om drege greşeala. Uite: eu am douăzeci de oi, toată averea mea. Tu ai aproape tot atâtea. Ţi le dau pe ale mele zestre pentru copila noastră, dar pe mine lasă-mă să mă duc în plata Domnului. Dacă primeşti, Floricica o să aibă în curând o mamă zdravănă, care să-i poată purta de grijă. Eu m-oi duce în lume, după alt stăpân. Şi-ţi jur că n-am să mai cer femeilor să-mi arate genunchiul şi nici n-am să mai arunc cu bâta între picioarele ălora de-or fugi de mine.

Aşa mi-a vorbit sărmanul Achim. Şi mă sărută. Îşi sărută şi copilul, care-l apucă cu mânuţa lui de coamă şi-l făcu să plângă – întâiaşi dată în viaţa lui. Apoi plecă în plata Domnului şi n-am mai auzit niciodată pomenindu-se de el.

Floarea Codrilor se opri din vorbă ca să răsufle puţin; se îneca. Şi acu, la începutul povestirii şi mai târziu, ea cinsti cu o privire pe fiecare dintre cei ce-o priveau, chiar şi pe cel mai de pe urmă dintre haiduci, dar cu deosebire mie îmi vorbea şi ochii ei parcă voiau să-mi spună: „Tu Ieremie, fiul codrului, eşti copilul meu, eşti viaţa mea.. Din cauza ta mă aflu aici...”

Haiducii, plini de cuviinţă faţă de felul ei drept şi deschis de a vorbi, ascultau tăcuţi. Spilca o mânca din ochi, încordat, îi sorbea cuvintele, în vreme ce Ilie, cu

chipul lui de apostol liniştit şi netulburat, stăpân pe sine ca întotdeauna, sta nemişcat, dar cu inima strânsă, privind-o. Movilă, nu atât de dezgheţat, dar tot atât de lacom ca şi noi de a afla, era şi el numai ochi şi urechi, din când în când mai punând şi câte un vreasc pe foc.

Prima mea patimă când mă trezii la viaţă, fu să alerg, nesăţioasă, cu pieptul în vânt. Nu-s pe lume decât două făpturi care să-l îndrăgească din toată inima pe prietenul ăsta al copilăriei mele: omul slobod şi câinele. Au fost prietenii mei cei dintâi. Omul meu slobod era un băieţaş din sat, cu trei ani mai mare decât mine, îndărătnic şi sălbatec, care-a ajuns dascălul meu. O să cădeţi pe jos când vă voi spune că în clipa de faţă el e căpitan de haiduci şi că stăpâneşte Munţii Buzăului la câteva poşte de noi şi bagă spaima în mişeii care taie şi spânzură cu legile lor: îl cheamă *Groza*!

— Groza? strigară haiducii.

— Groza cu inimă de piatră? făcu vătaful.

— De ce „cu inimă de piatră”? Pentru că a jupuit de viu pe un om de-al lui şi pe un boier? Haiducul pe care l-a ucis era trădător, o fărădelege de-a lui fu cât p-aci să-l coste viaţa pe Groza. Cât despre boier, pe cinstea mea, nu l-a jefuit: mergeţi şi întrebaţi norodul din partea locului, înfricoşat de lipitoarea aia; o să aflaţi că femeile aprind lumânări în biserică şi se roagă pentru mântuirea vieţii haiducului.

L-am cunoscut copil şi l-am cunoscut flăcău. Era sălbatic, dar bun la inimă. Aveam nouă ani, el doisprezece, când într-o bună zi, cum alergam cu pieptul în vânt şi cu câinele alături, mă ajunse din urmă, mă apucă de mână şi mă făcu să fug mai repede. Ajunşi pe-o creastă unde ne oprirăm să răsuflăm, vântul nesocotit suflă în aşa fel, că-mi ridică fusta şi-mi fu ruşine de băiatul acela frumos. Dar – nu ca alţii – el nu iscodi cu privirea spre picioarele mele, ci văzu de câinele meu şi nu mă mai simţii ruşinată.

Nu-l cunoşteam, nu-l văzusem niciodată până în ziua aceea. Băgai de seamă că era curăţel, curăţel ca şi mine. Lucrul ăsta îmi plăcu, pentru că niciodată n-am putut să sufăr murdăria. Era desculţ ca şi mine, picioarele-i erau spălate, dar colbuite. Mâinile, gâtul, faţa străluceau de curăţenie. Izmenele şi cămaşa, tot atât de curate, chiar dacă erau petecite. Toate astea îmi plăcură, cum îmi plăcură şi ochii lui albaştri şi cinstiţi. Doar părul, genele şi sprâncenele lui nu-mi fură pe plac, prea erau roşcovane.

Şi lui păru să-i placă cum arătam eu; dar ca să mă vadă mai bine îi fu de ajuns o aruncătură de ochi. Tare voiam să ştiu de unde era, şi-l întrebai.

— Din Cârligi, zise el cu glas de bărbat, fără să mă privească, mângâind capul dulăului meu.

Le zicea Cârligi la vreo treizeci de case risipite la o jumate de poştă de noi, pe drumul care duce de la Râmnic la Buzău şi taie în locul acela un drumeag de ţară. Eu nu fusesem la Cârligi, pentru că se zicea că băieţii de-acolo aruncă cu pietre după străinii de sat.

— Şi cum te cheamă? Pe mine mă cheamă Floricica.

— Numele tău e frumos, zise el îndreptându-se de şale şi privindu-mă în faţă; dar şi tu eşti la fel de frumoasă ca şi numele. Pe mine mă cheamă Groza şi odată şi-odată am să mă fac haiduc.

— Ce-nseamnă haiduc?

— Nu ştii? Uite: e omul care nu rabdă nici împilarea, nici slugoii, trăieşte în pădure, ucide ciocoii şi ocroteşte pe sărac.

— N-am văzut niciodată haiduci de-ai tăi.

— Nici n-ai să-i poţi vedea... Sunt fugăriţi de potere.

— Şi poteră, ce-i aia poteră?

— Poteraşii sunt vrăjmaşii haiducilor şi vrăjmaşii libertăţii, ei sunt oastea care apără pe ciocoi pentru arginţii lui Iuda. Acu trei ani am fost de faţă la o bătaie între haiduci şi poteraşi, aproape de tot de noi, în Pădurea Cerbului. I-au bătut pe haiduci. Pe mine n-or să mă bată niciodată când oi fi haiduc. Dar să nu spui nimănui, nici maică-tii, că eu ţin cu haiducii. N-am spus nici alor mei. Şi, dă-o-ncolo, nici nu e bine, bătrânii îs toţi nişte palavragii şi... astăzi şi pereţii au urechi.

Rostind vorbele astea Groza făcu un gest de scârbă. Văzui atunci c-avea vârât în mâneca dreaptă a cămăşii un fluier. Îl întrebai:

— Ştii să cânţi din fluier?

— Ba bine că nu! Dar nici despre asta să nu vorbeşti cuiva.

— De ce? Doar nu-i păcat să cânţi din fluier!...

Groza se uită o clipă la mine, încruntat:

— Nu. Să cânţi nu-i păcat, dar s-o spui tuturor e şi încă un păcat mare... dacă ţi-i drag să cânţi din fluier.

— Tuturor li-e drag...

— Eşti proastă, Floricico. Li-e drag tuturor fluierul cum li-e drag câinele, ca să-l pună-n lanţ, cum li-e dragă privighetoarea, s-o prindă-n colivie, li-i drag ca floarea, s-o rupă de unde-a lăsat-o Dumnezeu să crească, ca libertatea, să facă din ea robie. Dacă tuturora le-ar fi drag fluierul ca mie, n-ar mai fi nici haiduci, nici poteraşi, nici ciocoi, ci numai fraţi. Şi fraţi nu-s nicăieri...

— De unde ştii tu toate astea, Grozo?

— Ei şi tu, prea vrei să afli multe!... Dar ţie am să-ţi spun, că de când te tot măsor, am băgat de seamă că-mi semeni, singură, din toate opt satele pe care le ştiu. Dar ai nevoie de-un dascăl, dascălul tău eu am să fiu. Vrei să-ţi fie dascăl Groza, Groza care într-o zi va fi haiduc?

— Da, Grozo, vreau, fii tu dascălul meu! Spune-mi cum ai învăţat tu toate astea!

— Uite cum. Am un frate bun de-nsurat; e mare şi prost. El cântă din fluier la horă în sat, ca să joace nătărăii. A avut un câine pe care-l ţinea legat şi o privighetoare, într-o colivie şi amândouă vietăţile au murit, sărmanele, de inimă rea. Atunci i-am spus lui

frate-miu că-i un catâr, un catâr care cântă din fluier. Şi pentru că i-am spus vorbele astea mi-a tras o palmă atât de nefrăţească, că mi s-a învineţit obrazul ca o pătlăgică. Şi-i zicea înainte din fluier, să joace nătărăii şi a prins o altă privighetoare şi a băgat-o în colivie şi-a pus în lanţ un alt câine, dar eu i-am spart colivia şi lanţul i l-am aruncat în puţ. Era cât p-aci să mă omoare atunci: nu era catâr, era un adevărat poteraş şi poteraş o s-ajungă, nici vorbă. Dar eu am să mă fac haiduc şi-am să-l silesc să-şi aducă aminte şi de laptele pe care l-a supt de la mă-sa. Asta-i!

Până-n ziua în care l-am cunoscut pe Groza, eram singură. Mama mă silea să-mi petrec copilăria împletind la scoarţe cu ochii pe gherghef, zdrenţe minunate dar ticăloase, care macină anii cei mai frumoşi. Pe scoarţe le mănâncă moliile după ce-au minunat două rânduri de gură-cască. Am intrat în vrajbă cu maică-mea şi cu tot satul; treceam drept o puturoasă.

Păi cum? Să nu pun preţ pe raza de soare ce-aşează pete de-argint pe drumul din pădure? Să nu ştiu niciodată cum îşi ţese privighetoarea cuibul? Să mă lipsesc eu de mângâierea vântului care-mi umflă cămaşa? Să n-aud eu murmurul izvorului săltând vesel din piatră-n piatră până să se verse în gârlă? Cum adică, să rămân surdă la chemările primăverii, vestind viaţa nouă, sau să nu văd farmecele verii gemând sub povara belşugului, să uit de toamna bogată şi tristă;

să trăiesc fără să ameţesc la vederea linţoliului alb al iernii? Şi, la o adică, de ce să mă lepăd de toate?

Ca să ţes ştergare lungi de borangic pentru labele unui bărbat care să mă bată sau să fac cearşafuri numai din in şi din dantele pentru un nătărău de beţiv care să se trântească pe ele cu opincile murdare, sau să ţes velinţe de lână groase ca palma pentru ca „alesul sufletului meu" să verse vinul şi pastrama din el peste munca mea de-un an, peste darul ţesut cu vise în nădejdea frumuseţii zilei ăsteia frumoase? O, nădejde plină de ispite, care-ameţeşti orice copilă de ţăran, ce fericită sunt că n-am crezut în tine! M-am împotrivit, n-am vrut să-mi stric ochii pe pânză de dragul unui vis pe care viaţa îl spulbera peste tot în jurul meu.

Ochii mei, care ar fi trebuit să lăcrămeze plecaţi pe gherghef, mi i-am lăsat să se-mbete de lumina câmpului pe unde-mi păşteau oile; mi i-am pus să iscodească albastrul cerului, adâncul prăpăstiilor şi desişul brazilor; şi, de-au lăcrimat, a fost din pricina asprimii celui dintâi iubit ale meu: vântul!

Vântule! Vântule!
Prieten puternic al omului liber!
Crainic ce străbaţi depărtările cu vălul
tău primenitor;
De-ai fi zefir ce mângâi obrajii,
Sau crivăţul ce-i biciuieşti,
Ori de-ai bate-n vijelie, să-ţi dovedeşti
inima-ţi bună,

Pururea eşti puterea prietenă omului liber
ce leagă sufletele!
Vântule! Vântule! Prieten al omului!
De ţi-ar fi cărarea cu dragoste plină
presărând petale în chip de sărutări,
Sau ca avânturile tale umflă buciumul
tuturor mâniilor, tuturor bucuriilor,
Eşti pururea crainicul tristeţii mele, a
suspinului meu către iubitul depărtat.
Tu eşti purtătorul strigătului de durere,
Al lacrimii fierbinţi, al râsului răsunător!
Tu eşti puterea omului liber,
Vântule! Vântule!

— Ştii tu, îmi zise într-o zi Groza după o goană nebună peste câmpuri, ştii tu că odinioară vântul era cât p-aci să ajungă socrul şobolanului?

— Nu, nu ştiu.

— Da, a fost la două degete, vântul, să-şi dea fata de nevastă celui mai fricos animal de pe pământ şi n-a scăpat decât cu o vorbă de duh. Ascultă:

Într-o bună zi şobolanul se duse la sfântul Soare şi-i vorbi cam aşa:

— Ascultă, preaputernice! Sunt cea mai nefericită făptură de pe faţa pământului, veşnic hăituit de oameni, de câini, de pisici, zi şi noapte trebuie să fiu cu ochii-n patru să nu cad în vreo capcană şi mă prăpădesc de frică. Şi, mă rog, ce mare nelegiuire am făcut? Că rod şi eu câteodată, punându-mi pielea în

primejdie, un ştiulete de porumb sau o bucăţică de brânză?

— Asta, dragul meu, nu-i frumos! făcu Soarele, care nu prea putea să sufere şobolanii.

— Haida-de! strigă şobolanul. Oare nu ştii că stăpânitorii pământului fac la fel? Şi încă fără să-şi pună pielea în saramură. Numai că, uite, am băgat de seamă că, pentru a se pune la adăpost de orice primejdie, ei iau totdeauna de nevastă pe fata unuia dintre atotputernicii de pe lume şi se lasă ocrotiţi de socrul lor. Aşa că mă hotărâi să fac şi eu ca ei şi te alesei pe tine, cel mai puternic dintre toţi: dă-mi pe fiie-ta de nevastă şi ocroteşte-mă. M-am săturat de viaţa amărâtă pe care-am dus-o!

Soarele cuprins de spaimă, se scutură repede:

— Te înşeli! Nu-s eu cel mai puternic de pe lume!

— Da' atunci cine-i?

— Norul. Ai văzut prea bine: în miezul zilei, când am poftă să prăjesc pământul, Norul mi-ntunecă faţa şi s-a isprăvit cu mine. Du-te dragul meu, du-te la Nor. Cere-i lui fata: el e cel mai puternic.

Şobolanul, cu coada-n vânt, dă fuga la Nor să-i spună durerea lui:

— Tu eşti cel mai puternic! Dă-mi pe fiie-ta de nevastă.

— Eu? Eu, cel mai puternic? Vrei să-ţi baţi joc de mine?!

— Ba de loc! Mi-a dovedit-o Soarele şi-i adevărat, tu îl acoperi îndată ce-ţi vine pofta!

— Îl acopăr? Îl acopăr pentru câtă vreme? Cel mai mic vânticel şi praful s-alege de mine! Vântul, da, el e cel mai puternic, fără doar şi poate! De altfel, îndată ce-ai să-i vorbeşti de treaba asta, o să fie foarte încântat pentru că tare-i îngâmfat, dar îţi spun dinainte, că-i şi tare nestatornic. E-un şmecher!

— Cât de şmecher o fi el, tot o să trebuiască să-mi dea pe fiie-sa de nevastă.

Şi iată-l pe şobolan ajuns la Vânt, care tocmai se juca dându-şi fata huţa într-un leagăn. Îi spuse ce-l doare şi de ce-a venit.

— Să nu mă iei drept un ciocoi ajuns, încheie el, am să mă zbat şi de-acu înainte să-mi câştig pâinea, dar văd că fără ocrotirea vreunei mărimi nu mai e chip de trăit: tot porumbul, toată brânza încap numai pe mâinile celor puternici, cei slabi ca mine trebuie să-şi strângă mereu cureaua.

— Păi tu nu eşti, Doamne fereşte! mic şi slab, strigă Vântul. Dimpotrivă, eşti mai tare decât mine!

— Ce spui?! făcu şobolanul, foarte măgulit.

— Vezi tu stânca ceea din mare, de colo? Înainte de-a fi unde-o vezi acum, era cocoţată sus pe muntele cela, care intră în valuri ca un pinten. Acu câteva mii de ani, nişte boieri puternici... dar proşti s-au apucat să zidească sus în vârf o cetăţuie tot atât de tare şi tot atât de tâmpită ca şi stăpânii lui. Şi-au început să prade muntele de tot vânatul de pe el, iar zidurile înalte

sluţeau frumoasa privelişte, pângăreau marea. Tu ştii că mie nu-mi plac stavilele puse în calea cuiva. Îmi place să alerg şi să-i fac pe toţi să alerge ca mine. Mă pusei deci din toate puterile pe suflat în cuibul acela de jecmănitori. Da’ bine mai erau înfipţi! Câte mii de ani de trudă n-am risipit tot vrând să-i spulber pe tâlharii ceia! Veac după veac se făceau mai mulţi şi mai trufaşi! Şi nu era chip: stânca nu se clintea de fel, cu chiu cu vai dacă izbuteam să dobor câte un colţ de zid pe ici, pe colo; şi cum se năruia, cum îl dregeau la loc. Amărât, obosit de-atâta suflat, într-o dimineaţă mă odihneam puţin pe malul celălalt, când deodată, un tărăboi nemaipomenit mă făcu să sar din somn speriat! Marea se ridicase ca un zid şi mai-mai să mă înghită şi pe mine! Stânca pe care era ridicat castelul se năruise de la sine! De la sine? Vorbă să fie! M-am repezit, mi-am vârât nasul peste tot şi fui mâhnit să văd că ceea ce nu putusem face eu în atâtea veacuri, voi şobolanii, aţi făptuit în câteva vieţi. Pricepi, nu-i aşa: boierii aceia grămădiseră în pivniţele lor tot belşugul pământului şi cine zice boieri şi belşug zice: şobolani. E tot un drac! Şi neamul şoricesc lucră atât de bine la împărţitul belşugului cu neamul boieresc, că stânca, scobită de unii pentru ca să se cuibărească şi de ceilalţi pentru ca să-i stârpească, până la urmă se prăbuşise!

Iată de ce îţi spuneam adineauri că eşti mai tare decât mine! Întoarce-te, deci, prietene şi însoară-te cu o fată din neamul tău şi află că Dumnezeu a împărţit atât de bine puterea printre făpturile sale, că, cu un pic de obraz, fiecare ar putea să se simtă mulţumit!

În scurtă vreme, Groza ajunse sufletul zilelor mele, iar eu eram tare bucuroasă văzând că n-are altă prietenă decât pe mine. Adevărul e că noi înţelegeam un lucru de care habar n-avea nici unul dintre copiii din preajma locului, un lucru pe care nu-l pricepeau nici chiar cei vârstnici: josnicia vieţii ăştia ţărăneşti, făcută numai şi numai din muncă de rob şi din bucurii păcătoase. În vremea muncilor de peste vară: să te frângi din zori şi până-n noapte, să roboteşti pe un câmp de pe care rodul mergea trei părţi din cinci să umple hambarele boierului; de cu toamna şi până-n primăvară să te deşeli la războiul la care ţeseai la nesfârşit o pânză ce nu te îmbrăca niciodată: trebuia veşnic s-o păstrezi pentru viitor; sau să-ţi treci seri lungi şi triste pălăvrăgind, la clacă, curăţind ştiuleţii de porumb, dezghiocând fasolea, scărmănând lâna la vreun vecin, cosând la zestrea vreunei surate proaste şi mândre de zdrenţele ei. Iar drept petrecere, hora neroadă de duminică, de care te saturi de cum a început, sau vorbitul la fântână cu iubitul, care-ţi tot toacă la verzi şi uscate, ştiind el unde bate.

Şi lui Groza şi mie ne era o scârbă ca şi cum ne-am fi născut cu ea şi de muncile astea şi de petrecerile cu care erau răsplătite.

Dar nu te poţi abate nepedepsit de la viaţa rânduită de prostime. De îndată ce băgară de seamă că noi ne înţelegem, toţi începură să ne ia în râs şi să ne duşmănească. Că degeaba te fereşti din calea prostie

să n-o stânjeneşti, ea îngăduie pe cine vrea să se deosebească: nu se împacă decât cu ea însăşi.

Ei, Doamne! Noi nu cerem nimănui să ducă viaţa pe care o ducem noi, nu rugam pe nimeni să stea serile cu noi la clacă. La şaptesprezece ani Groza avea o teleguţă şi un cal ale lui, câştigate cu sudoarea frunţii. Pe vremea aceea era mijlocul prin care omul se dezrobea de muncă năimită şi-i dădea aşa... ca o adiere de libertate. Prietenul meu ducea de două ori pe săptămână la târg la Buzău rodul muncii noastre: lână, brânză, miei, grâu, zarzavaturi, ouă, poamă, păsări, după timp.

Această dulce îngăduire între doi copii care nu voiau nici să pupe mâna popii, părtaş cu boierul, nici să scoată căciula în faţa fiecărui slugoi de la curte, fu socotită nelegiuire nu numai de către popă şi slugoi, dar şi de cei care, şerbi fiind ei înşişi, ar fi trebuit să facă la fel cu noi. S-a spus că trăim împreună. Şi deşi destul de răsărită pentru cei cincisprezece ani ai mei, nu eram decât o copilă, iar Groza era de o nevinovăţie cu-adevărat de copil. Poznele noastre prin pădure, lipsa mai îndelungată din sat păreau mişeilor doar tertipuri de-ale noastre ca să ne ascundem stricăciunea.

Nu făceam altceva decât să trăim o viaţă frumoasă, făcută numai şi numai de noi, un ostrov însorit într-o beznă fără margini: ăştia fură anii în care Groza mă învăţa să cânt din fluier şi să mă desfăt, pe cât mă ajuta mintea mea, în firea sălbatecă din jur pe care-o simţeam doar cu inima.

Când în desişul de mesteceni şi brazi se învoi să zică în auzul meu doinele noastre vrăjite, mi se păru că am în faţa mea pe Făt-Frumos din basme. Uitasem că-i roşcovan, uitasem de mândria mea, îi căzui la picioare şi i le sărutai:

Doină, doină, cântec dulce,
Când te-aud nu m-aş mai duce.
Doină, doină, cânt' cu foc,
Cin' te-aude şade-n loc.

Doamne-Dumnezeule atotputernic... Cred că ţi-ai plămădit şi-ai săvârşit fiinţa lucrurilor cântând din fluier celor în nefiinţă... Căci prin sufletul acestui val de laude vrăjite, oricât de puţină urmă ar fi ascuns tainele întunericului din neîntrecuta ta isteţime, cuprinsul ce ieşea din mâinile tale trebuia, fără doar şi poate, să pară un cântec minunat.

Tot în anii aceştia învăţai să scriu şi să citesc greceşte. Tot Groza m-a învăţat şi asta.

El deprinsese limba grecească fără să afle satul, mulţumită drumurilor pe care le tot făcea la Buzău.

— Vrei să-nveţi greceşte? mă întrebă într-o zi. Limba noastră nu-şi are scrisul ei. Ca să poţi să scrii şi să citeşti, trebuie să alegi între slavonă şi greacă. Eu, eu am învăţat greceşte şi acum parcă-aş avea „patru ochi”. Fă şi tu ca mine. Ai să afli lucruri ce nici cu gândul nu gândeşti.

— De vrut, vreau, dar unde? Cum?

— Este la *Biserica Dintr-un Lemn*, la Buzău, un psalt, un cântăreţ vestit, unul Ioachim. Sunt prieten cu el, cu toate că gurile rele spun că-i un desfrânat. Eu, unul, nu cred şi nici tu să n-o crezi. E-adevărat că Ioachim, cântăreţul, e un om de te-nspăimântă când îl vezi sau îl auzi. Da' numai proştii n-au în ei nici un fior. De altfel, cu toate mişeliile puse-n seama lui, el tot tare şi mare rămâne şi-i cinstit de lume. I-am vorbit de mult de tine; va primi bucuros; va fi mulţumit să fii prietenă cu el, că şi el e ca noi: n-are prieteni.

În duminica următoare, o zi frumoasă de primăvară, mă urcai în teleguţa lui Groza. Era mândru de calul său, frumos cal, zău aşa, şi eu mândră de Groza, care mâna ca un boier şi se ţinea nemişcat, ca un bărbat în toată firea.

Eram amândoi gătiţi ca de duminică: el cu cizme văcsuite, cu cămaşă de borangic, cojocel înflorat şi cu o căciulă ţurcănească; eu, fustă albă cu fote cusute cu mâna, ilic şi papuci de catifea îmbrăcaţi în cusătură, cu flori ţipătoare, cu capul gol. Eram amândoi mândri ca nişte însurăţei.

Priveliştea Firii ce se desfăşura în faţa ochilor pe drumul lung de-o poştă, pe care nu-l mai călcasem niciodată, îmi păru la fel de mândră ca şi noi şi, tot ca noi, în haine de duminică. Era întâiul meu drum lung şi nu mai ispräveam minunându-mă de coastele împodobite cu vii, de pădurile necunoscute, de râurile şi de gârlele, de drumurile întortochiate şi chiar şi de păsările şi de vitele care ne ieşeau în cale; mă minunam şi de lucruri şi de făpturi, ca şi cum o mâna

vrăjită dădea deoparte, una după alta, câte o perdea când ne apropiam.

De-abia puteam sta locului în jilţul teleguţei, alături de Groza care tăcea. Dar când deschise gura – pe coasta unei coline pustii – fu ca să-mi sădească-n suflet sâmburele răzvrătirii sale, cu care se născuse şi care acum era coaptă, gata să izbucnească:

— Tot ce vezi cu ochii şi-ţi place atât de mult – zise el învârtind biciul pe deasupra capetelor noastre – tot pământul ăsta frumos, câtu-i de mare şi de lat, ar trebui să fie al nostru, al tuturor, pentru că venim pe lume goi despuiaţi şi el aşteaptă să-l muncim şi să ne bucurăm de roadele lui. Dar nu-i al nostru. Şi trebuie să fie. Trebuie să-l smulgem din mâinile celor care-l stăpânesc fără să-l muncească. Trebuie!

Asta-i tot ce mi-a spus Groza vreodată despre stăpânirea pământurilor de către ciocoi. Şi atunci pricepui că într-o bună zi va ajunge haiduc, pentru că numai haiducii nu gândesc la fel cu toată lumea. Dacă te luai după ce spunea lumea, ai fi zis că Dumnezeu ar fi vrut să fie robi şi ciocoi, săraci şi bogaţi, biciuiţi şi biciuitori, dar haiducii nu se uitau la voia asta a lui Dumnezeu, nu se mai duceau la biserică, se trăgeau în codri, de unde ieşeau şi cădeau ca trăznetul peste averea despoţilor şi chiar peste a bisericilor, jefuind, ucigând şi-apoi ajutând pe săraci.

Buzău, scaun de isprăvnicie, mi s-a părut ca o fată care nu face decât să se gătească. Avea două străzi frumuşele, ca două sprâncene sulemenite. Pe ele praful şi noroiul erau măturate cu îngrijire şi peste pământul

gol erau aşezate scânduri. Prăvăliile, în şir una lângă alta, aveau la faţă ferestre mari, cu geamuri îndărătul cărora vedeai fel de fel de lucruri, să te minunezi, nu alta: într-unele, lucruri făcute în ţară la noi, într-altele, mătăsuri scumpe aduse din ţări străine, mai încolo armurării cu fel de fel de încrustări frumoase, în altă parte tutun tăiat ca firul de mătase, răsfirat printre ciubuce şi narghilele de Stambul. Erau şi prăvălii pline numai cu scoarţe. În altele vedeai icoane, cădelniţe numai şi numai de argint bătut, veşminte, patrafire şi potcapuri popeşti, cărţi sfinte, într-o mulţime de prăvălii lumea bea şi mânca, vedeai şi cafenele, ticsite de lume care sta şi sorbea din cafea mirositoare, fuma ciubucuri şi vorbea în fel de fel de limbi.

Toate prăvăliile astea purtau fel de fel de nume: „La ţăranca din Buzău”, „La mătasea de aur”, „La flinta de Damasc”, „La covorul de Ispahan”, „La ciubucul vizirului”, „Hanul la Bun Venit”, „La cădelniţa de argint”, „Cafeneaua Beiului” şi câte toate.

Groza îşi lăsă teleguţa sub şopronul unui han mai sărăcăcios de la marginea oraşului. Căruţele săracilor n-aveau voie să treacă pe podurile de lemn; numai trăsurile. Speriaţi de-atâtea bogăţii, nu ne simţeam în largul nostru şi ne strecuram, minunându-ne, printre sutele de pierde vară fuduli, care umblau încoace şi-ncolo, vorbind şi învârtind printre degete mătănii mari de chihlimbar[3] şi căscând gura la noi ca la alte celea.

[3] Răşină fosilă transparentă, divers colorată, provenită din unele specii de pini şi folosită la fabricarea obiectelor de podoabă

Cei mai mulţi dintre boieri erau îmbrăcaţi cu caftan[4] şi cu ilic, împodobite cu fireturi tare frumoase, alţii se purtau după moda apuseană. Ăştia erau mai cu seamă feciorii de boieri întorşi de pe la şcoli înalte din ţări străine; raşi şi cu geam în ochi, de-ţi venea să crezi că chiorâseră învăţând.

Femei puţine, dar frumoase, ca nişte zâne, sulemenite cu mare meşteşug, toate cu capul descoperit, cu părul lins spre ceafă şi lăsat pe tâmple, împodobite cu mărămi de borangic subţiri şi străvezii. Mijlocul le era strâns tare, dar rochiile, largi ca nişte clopote, aproape că măturau pământul. Umblau folosindu-se de braţul bărbaţilor şi vorbeau pe nas ca nişte gaiţe.

— Pe-aici – zise Groza – nu poţi intra nicăieri dacă n-ai punga doldora. Pentru ca boierii ăştia şi tot neamul lor să poată trăi în asemenea oraşe şi în altele încă şi mai şi, trebuie să le dăm noi, robii, tot ce au nevoie. De asta au poteraşi care să-i păzească, silindu-ne să muncim pentru fericirea lor. Eu, unul, nu vreau să fiu rob. Curând, curând am să mă fac haiduc. Atunci, împreună cu alţi haiduci, o să răsculăm satele şi o să isprăvim cu nedreptatea.

Biserica *Dintr-un Lemn* cică fusese făcută dintr-un stejar, unul singur, de la acoperiş şi până la tâmpla altarului.

---

[4] Manta orientală, albă, lungă şi largă, împodobită cu fire de aur sau de mătase, pe care o purtau domnitorii şi boierii români.

Era pe la vremea liturghiei. Dintru început nu cutezarăm să intrăm, pentru că intratul în această casă a Domnului, întocmai ca în prăvăliile procopsite, nu era îngăduit decât ciocoilor.

Trăsuri, faetoane, brişte, cai de călărie, slugi de tot felul aşteptau într-un amestec bălţat ieşirea stăpânilor. Aceştia se închinau într-o biserică numai pentru ei, chiar dacă-i zicea cu cumpătare „dintr-un lemn” şi tot astfel se duceau să chefuiască şi să se destrăbăleze în case numai pentru ei, chiar dacă le zicea şi ăstora „bordeie”.

Aşteptarăm sfârşitul slujbei şi plecarea vrednicilor creştini, care mai îndulceau poruncile lui Cristos jecmănind pământurile. Ieşiră din biserică nişte feţe de cârnăţari pocăiţi şi se urcară în trăsuri în mijlocul freamătului pe care ivirea lor îl stârnise printre mişei, pe când clopotele împărăteşti băteau într-una. Groza şi cu mine, ţinându-ne de mână, ca doi vinovaţi, ne strecurarăm pe dindărătul mulţimii împopoţonate şi pătrunserăm în biserica goală în care mirosul de mosc lăsat de hainele destrăbălaţilor lupta vârtos cu cel din tămâie.

Aici uluiala mea fu şi mai mare decât fusese în faţa prăvăliilor. Câtă deosebire între sărăcia bisericii noastre din sat şi bogăţia ăsteia! Era tot aşa de boiereşte înzestrată ca şi prăvăliile târgului.

La lumina care străbătea prin ferestrele cu geamuri zugrăvite văzui mai întâi catapeteasma întunecată, plină de ciubucării şi de cioplituri. La mijloc, sus de tot, un dumnezeu ţanţoş, strălucind de sănătate cu toată

barba lui albă, cântărea cu stânga pământul plin de mârşăvii pe care-l făcuse după chipul şi asemănarea lui, iar cu arătătorul dreptei ameninţa cu nu ştiu ce pedepse. Pe cele două uşi ale altarului, sfinţii Petru şi Pavel arătau la fel de grăsuţi ca şi stăpânul lor şi făceau pe temnicerii, unul ţinând în mână sabia, celălalt cheile raiului. Apoi, un şir întreg de sfinţi cu priviri de seimeni[5], mucenicii şi jitarii[6] bisericii, toţi înveşmântaţi în argint şi în aur bătut; două rânduri de jilţuri, cioplite frumos, având fiecare săpat în lemnul spătarului un nume de mirean[7] ghiftuit, de tavan stăteau spânzurate trei policandre aprinse în faţa lui Cristos şi a sfintei Fecioare. În faţa stranelor ardeau două sfeşnice cu lumânări din ceara cea mai curată, unele din ele erau atât de mari, că nu-mi venea să cred că-s adevărate şi mă gândeam că păcatele celor ce fac asemenea daruri trebuie să fie şi ele cam pe măsura lumânărilor.

Groza mă lăsă puţin singură în mijlocul acestei tabere a creştinătăţii şi se duse să ciocănească la uşa mică a sacristiei. Se arătă cântăreţul Ioachim. Era un om ca la vreo patruzeci de ani, îndesat, chel, cu ochi bulbucaţi, vesel la faţă şi gros în grumaz.

— Iat-o pe prietena noastră Floricica, zise Groza arătându-mă de departe cântăreţului.

---

[5] (În sec. XVII-XVIII, în Ţara Românească şi în Moldova) Soldat din corpul de ostaşi mercenari pedeştri înarmaţi cu sâneţe, a căror atribuţie era paza curţii domneşti.

[6] Paznic la semănăturile din câmp; pândar.

[7] Creştin care nu face parte din tagma bisericească.

Acesta se înălţă puţin pe picioarele lui scurte şi rămase o clipă cam încurcat. Faţa lui de popă desfrânat sclipi într-o năvală de lumină portocalie. Ridică braţele către cer şi spuse pe greceşte o vorbă cu atâta tărie, că se cutremurară ferestrele:

— *Evloghiméni*! ceea ce trebuia să însemne: fii binecuvântată!

Mi se făcu frică şi aş fi vrut să fug, dar îl văzui pe Groza zâmbindu-mi şi făcându-mi cu ochiul. Cântăreţul nu conteni şi, cu toate că frica mea creştea, plăcerea de a-i asculta glasul despre care se zicea că-i neîntrecut în ţara românească, mă ţintui locului:

— Binecuvântaţi fie ochii tăi jilavi!... Binecuvântate fie buzele tale umede!... Binecuvântate fie toate apele pământului, care fac să crească asemenea roade!...

Mă simţeam roşind auzind binecuvântarea lui atât de umedă, dar Ioachim vorbi îndată şi de secetă. Cântă pe glasul „al optulea”:

— Căci ploile tale, Doamne-’Mnezeule, sunt cele ce ne-ajută să îndurăm se-e-e-ceta, seceta pământu-u-ului, tă-ă-u, o, Doamne-’Mnezeule atotputernic!

Groza îi puse mâna pe umăr şi-l opri:

— Lasă acuma psalmii tăi muraţi de-atâta udătură şi de-atâta secetă şi-nvaţ-o să silabisească alfabetul. Ai uitat că noi nu dormim la „Hanul bun venit”, ci în bordei.

Cântăreţul îl privi o clipă, cu dragoste, apoi, cu nevinovăţie, o luă de la început.

— Mai vârtos simţi-vor căldura cei ce se culcă împreună într-un borde-e-ei decât cel ce doarme singur într-un pala-a-a-t!

— Dar noi nu ne culcăm împreună, smintitule, strigă Groza.

— Tot pârâul merge la râu, râ-î-î-urile spre flu-u-u-vii. Bă-ă-ărbat şi fe-mee-ie merg...

— ... Merg la dracu! răcni prietenul meu, zgâlţîindu-l pe cântăreţ de braţ. Ai sau n-ai de gând s-o-nveţi alfabetul? Mi-ai făgăduit!

— Da, făcu Ioachim apropiindu-se de mine ca un lunatic, da, am făgăduit şi mă ţin de făgăduinţă. Apoi, pironindu-şi drept în ochii mei cea mai cinstită privire de pe lume, începu: Floricică! Neagră porumbiţă! Rosteşte întocmai cum m-auzi pe mine rostind: al-fa... vi-ta... gam-ma... del-ta... e-psilonn...

Silabisii, după el, fără nici o teamă, până la sfârşitul alfabetului.

— *Ehtahtos*! *Ehtahtos*! prinse să strige el pe greceşte, ceea ce trebuie să însemne: minunat, minunat! Un singur cusur, un fleac, o nimica toată, care trebuie îndreptat; sunt cele trei slove greu de rostit; *gamma*, *dzeta* şi *thita*. Pentru *gamma* trebuie să faci ca şi cum ai lua apă în fundul gâtului şi ai face-o să gâlgâie. Pentru *dzeta* faci cum face crivăţul. Cât despre *thita*, faci întocmai cum sâsâie gâscanul mânios. Spune după mine şi fă aşa să-ţi văd gura când rosteşti. Să te pot ajuta.

Aşa făcui. Se uita de aproape la gura mea şi atinse bărbia cu degetul. Dar, ca şi cum s-ar fi fript, îl văzurăm depărtându-se deodată şi străbătând toată biserica, tânguindu-se cu amândouă palmele aşezate pe chelie.

— Vai de mine şi de mine! Vai de mine şi de mine! Gura asta-i chiar izvorul din care vechii zei sorbeau nectarul lor îmbătător! E gura făurită nu ca să silabisească un alfabet, ci să-mpartă viaţă şi moarte! De bună seamă că despre fetiţa asta vorbea bătrânul înţelept când spunea: „Porumbiţa mea, ce stai pitită în crăpăturile stâncilor, prin ascunzătorile locurilor prăpăstioase, lasă-mă să-ţi văd ochii, fă să-ţi aud glasul”... Da, privirea, glasul... Şi gura de asemenea, ar fi trebuit să spună. Dar, Solomoane, la ce bun să ai o inimă care cere să vadă şi să audă minunăţii când eşti slut ca o cârtiţă? Şi cu ce am greşit dacă am inima-n stânga, ca la nebuni şi nu în dreapta ca la înţelepţi? O, Doamne-Dumnezeule! Îmi cunoşti nebunia şi păcatele mele nu-ţi sunt ascunse.

La care Ioachim se întoarse repede spre mine şi, cu vorbe alese şi înflorite după obiceiul ciocoilor[8], zise:

— *Cori-mu*! *Coriţaki-mu*! care înseamnă fata mea, fetiţa mea! Nu mă jigni, nu mă socoti neam prost! Nebunia mea nu e primejdioasă şi păcatul meu nu-i decât vorba! Asta-i fărădelegea mea... Nu-mi lua bucuria de a privi la gingăşia ta. Acum du-te sănătoasă şi să vii sănătoasă! Am să te-nvăţ greceşte

[8] Termen de dispreţ pentru un parvenit (mai ales la sate) din rândurile arendaşilor, vătafilor etc.

cu priceperea învăţatului şi cu sârguinţă prietenului. Iar tu vei fi-narmată astfel cu o spadă pe care puţini sunt în stare s-o mânuiască.

Îl sărutai pe cântăreţ pe amândoi obrajii, zicându-i:

— Ioachime, eşti cel dintâi bărbat pe care-l pup de când mă ştiu.

Vreme de un an încheiat cântăreţul de la Biserica *Dintr-un Lemn* mă-nvăţă greceşte şi încă multe alte lucruri. Dascălul ăsta era când politicos, nevinovat, aproape sfios, când descreierat, cutezător, aproape smintit. Cu toate astea, felul lui de a fi îmi arăta ascunzişurile firii omeneşti vrednice de luat în seamă şi cum mintea şi purtarea mea erau cu totul altele decât ale fetelor de vârsta mea, îi făceam bucuroasă toate gusturile, de-altminteri nevinovate, numai pentru plăcerea de a încerca să aflu: era curăţenia lui adevărată sau numai o mască mincinoasă? Era adevărată.

Mă duceam la el să învăţ de de 5 ori pe săptămână şi totdeauna biserica era goală, după slujba liturghiei. Adeseori stătea cu noi şi Groza. Alteori ne lăsa singuri. Dar fie că eram singuri, fie că rămânea şi Groza, Ioachim era acelaşi. Ştiind că glasul său de cântăreţ îmi plăcea tot atât de mult, dacă nu chiar mai mult decât învăţătura limbii greceşti, totdeauna îşi începea lecţia cu o izbucnire dumnezeiască de osanale, care se revărsau peste sufletul meu ca un potop de lumină. Era un izvor nesecat de cântări, de psalmi, de cântece atunci scornite în capul lui de fel de fel de întorsături în viers. Curăţenia lui întrecea orice margini, cum s-a

întâmplat într-o zi, când după ce cântase plimbându-se prin biserică de la uşa altarului până în prag, uită de mine şi se duse în sacristie, unde-l găsii plângând. Dar curăţenia asta avea câteodată şi feţe care mă tulburau, făcându-mă să roşesc, pentru că uneori, fără să se oprească din învăţătură, tot privindu-mă cu ochii lui buni ca de bou, îmi punea mâna pe pântece sau pe ţâţe şi zicea, cerându-şi în felul lui iertare:

— În viaţa mea n-am pus mâna pe odoare atât de plăcute şi nu vreau să mor fără să fi simţit căldura lor. Floricico, îngăduie-mi!... Toţi neghiobii ştiu ce-s astea, fără să le preţuiască şi eu, eu le preţuiesc, fără să ştiu ce sunt! Mă faci fericit fără multă cheltuială. N-o să treacă mult şi-ai să le risipeşti fără câştig şi fără cinste. Nu te teme, n-am să îndrăznesc mai mult. Ecleziastul are dreptate când spune că *sfârşitul unei trebi preţuieşte mai mult decât începutul ei*, dar tot atât de adevărat e că în viaţă, multe începuturi sunt mai de preţ decât sfârşitul lor. Drept e, iarăşi, că pentru asta trebuie să vezi viaţa cu alţi ochi decât ai Ecleziastului.

Îi îngăduiam să mă mângâie, aşteptându-mă să îndrăznească mai mult. Dar n-a îndrăznit niciodată mai mult. Nu numai că nu mi-a cerut nimic, dar a renunţat şi la plăcerea de a mă mângâia. O uitase, nu mai punea nici un preţ pe ea. Dar eu eram învăţată de multă vreme cu tainele vieţii, de la animale şi mă scârbea minciuna deocheată ce se lăfăia peste tot în jurul meu. Mai târziu m-am întrebat adesea dacă bine-am făcut că m-am tocmit atâta în a da ceva aşa de obişnuit unui bărbat care mă făcea să trăiesc ceasuri nemaipomenit de

frumoase, cum n-am mai trăit apoi niciodată în viaţa mea. Aş fi vrut să-mi arăt recunoştinţa, să-i dăruiesc ceva, să-i las o amintire care să-l facă să nu mă uite niciodată. Dar el spunea:

— Ce? Un coş cu ouă proaspete? Pui de găină? O oală cu unt? O doniţă de miere? Am acasă până peste cap! Şi de-ai putea să-mi dai un sfânt cu cunună de aur curat, sau nişte mătănii din chihlimbarul cel mai scump de pe lume, sau o narghilea de Smirna şi tot n-aş primi. Ciocoii cărora nu ştiu de ce Dumnezeu le-o fi plăcând glasul meu mă-mbulzesc cu nimicuri de-astea. Ce-aş vrea eu, ce m-ar face să mor de fericire nu poţi să-mi dai nici tu, nici Dumnezeu: un trup, un chip, mai vrednice de glasul şi inima mea. Mi-ar îngădui să-mi trăiesc şi eu viaţa mincinoasă după care jinduiesc în hoitul ăsta de măgar! Asta Dumnezeu n-a vrut să-mi dea; n-a vrut să dea privighetoarei penele păunului; poate că bine-a făcut, pentru că se şi spune: de-ar fi avut porcul coarne, răscolea tot pământul.

Ăsta era omul ce-l descoperii în cântăreţul Ioachim, ţinta atâtor ponoase. În mijlocul verii ce urmă acestui an de învăţătură îmi fu dat să văd în el şi un alt om şi dezvăluirea aceea mi-a arătat ceva atât de neaşteptat, că nu-mi venea să cred, nici mie, nici lui Groza şi nici oraşului întreg.

Aveam aproape şaptesprezece ani şi eram frumoasă cum mă vedeţi. Frumuseţea asta îl ademenea şi pe feciorul boierului nostru Bolnavu, stăpân pe patruzeci de mii de pogoane de pământ şi de pădure şi pe herghelii şi turme de vite fără număr. Pentru coconaşul

ăsta cu geam în ochi, de-abia întors de la învăţătură, eu nu eram decât o oaie cu două picioare, frumoasă, o bucăţică bună şi care, poate, trebuia să mă socotesc chiar fericită că stârnisem o poftă atât de înaltă. Nici nu-i trecea prin cap că m-aş putea împotrivi câtuşi de puţin. El era cineva; eu eram ceva care doar din întâmplare avea picioare şi la întâiul semn trebuia să cad pe spate. Învăţătura lui îl făcuse atât de înfumurat, încât altceva mai bun nu găsi de făcut decât să mă ocărască.

Într-o duminică din vara aceea, duminică ce-avea să hotărască soarta lui Groza, coconaşul Manolache, cum îi ziceau robii lui, se arătă la hora din sat împreună cu soră-sa mai mică. Îşi mâna singur brişcă cu un cal minunat. Venea stăpânul nostru de mâine ca să-l vadă şi să-l ştie oamenii, dar şi ca să-şi arunce ochii la cealaltă turmă, cea care-i dădea carne pentru poftele lui. Stăpân atotputernic prin voia lui Dumnezeu şi prostia oamenilor, el se apucă să facă o glumă neroadă. Soră-sa, care era tot atât de tâmpă ca el, nu se supără şi gloata primi batjocura ca o pomană. Bătrânii îşi scoteau căciulile, arătându-şi chicile frumoase argintii; cei tineri se mărginiră să joace mai departe, ceva mai acătării, să fie pe gustul cinstiţilor oaspeţi, iar pomojnicul, făptură slugarnică, care-şi însoţea peste tot stăpânul, îşi făcea de cap, turuind la măscări. La porunca lui, cârciumarul turnă oamenilor câteva ocale de vin şi băutorii urară darnicilor oaspeţi „sănătate şi viaţă lungă”. Apoi aceştia coborâră şi, lăsându-şi trăsurica în paza unui flăcău, ciocniră la rând cu cei de faţă.

În timpul ăsta, folosindu-mă de lipsa lor, plecai o clipă de lângă Groza, cu toate că el mă sfătuise să n-o fac şi mă dusei să mângâi puţin calul cel frumos, sortit să care povară boierească. Prea mi-erau dragi caii frumoşi ca să nu le trec mâna prin coamă. Plătii scump plăcerea asta, pentru că cele două lipitori se întoarseră pe neaşteptate şi, vrând-nevrând, am fost silită să le-ascult mascările. Ele loveau în îmbrăcămintea mea frumoasă şi în dragostea mea de cai. N-aveau nici o ruşine, însă coconaşul nu s-a oprit aici; crezând că mă copleşeşte, de sus, de pe capra trăsurii, îmi aruncă la picioare un galben, hărăzit „plăcerilor nevinovate”, zicea el. Îmi acoperii faţa cu palmele şi fugii, lăsând galbenul acolo unde căzuse, spre uimirea robilor şi a stăpânului lor.

Întins pe iarbă, departe de horă, Groza nu află despre întâmplarea asta decât din zarva stârnită printre ţărani după plecarea coconaşului. Alergă spre mine şi mă găsi plângând. Erau întâiele mele lacrimi de durere.

Aveau să vină şi altele, fără multă zăbavă.

Împotrivirea cinstită a femeii nu împiedică poftele omului josnic. El nu pricepe unde se isprăvesc mofturile muiereşti şi unde începe scârba. Vita asta murdară care stăpâneşte lumea crede că-i e îngăduit orice.

În două luni de zile norodul a încercat de patru ori să-mi bage-n cap că rostul meu pe lume este să-i potolesc poftele. De câteşipatru ori i-am întors spatele scuipând la picioarele lui. Atunci a încercat să mă ia cu sila. Şi-a dat de braţul lui Groza şi de gârbaciul lui.

Păzeam, la vremea aceea, vreo sută şi cincizeci de oi, dintre care o treime erau ale lui Groza, iar celelalte două ale mamei şi ale mele. Mă simţeam mulţumită, cu toate că împilarea creştea în jurul nostru şi venirea dihaniei ăsteia mă nelinştea. Ştiam că până la urmă tot are să se-arunce o dată asupra mea ca uliul asupra găinii. Groza îmi dăduse un pistol mic şi un jungher, pe care le ţineam ascunse în brâu. Pentru ca să fie mai sigur, în fiecare seară venea din sat să stea un ceas, două cu mine şi să mă ajute să adun oile.

Într-o seară aurită de Gustar se întâmplă nenorocirea. Coconaşul era singur, călare. Nesinchisindu-se că era şi Groza pe acolo, vorbi numai cu mine. Îmi dete bună seara şi mă întrebă:

— Tot rea? Tot rea?

Nu-i răspunsei şi mă depărtai, întorcându-i spatele, Groza, care stătea la marginea unei bălţi, începu să lovească cu gârbaciul în apă. Ghicii îndată că voia să moaie biciul, ca să se lipească mai bine pe spinarea neruşinatului. Pieptul mi se umflă de bucurie la gândul că voi fi răzbunată de un prieten puternic şi curajos, dar mintea mea, rătăcită de mânie, habar n-avea ce s-ar putea întâmpla după o faptă atât de înfricoşătoare.

Coconaşul descăleca, lăsă calul în voia lui şi vru să se ia domol după mine. Groza îi răsări înainte, drept ca un brad şi liniştit ca un înţelept. Celălalt părea tot atât de drept, dar nu era de loc liniştit; i se urcase tot sângele în obraji:

— Ce vrei?

— Nimic... zise Groza, tu ce vrei... tu...

Turbat de mânie auzindu-se tutuit de un mârlan, nesocotitul duse mâna la pistol. Cât ai clipi din ochi, fu la pământ, cu pistolul luat şi, până s-apuce să se ridice, Groza era călare pe calul boierului. Cele ce se petrecură apoi îmi deteră măsura urii nemărginite ce mocnea în inima prietenului meu. În loc să fugă cum gândeam eu c-o să facă, prinse a-l biciui pe coconaş, plesnindu-l, mai ales peste cap, cu şfichiul gârbaciului ud, fugărindu-l de colo până colo pe câmpul pustiu. Tăcerea din jur era sfâşiată doar de ţipetele nenorocitului. Groza se îndărătnicea să-l snopească, până ce făcu din el o grămadă de carne însângerată tăvălită în ţărână şi neînsufleţită.

Groza mă ajunse în goana calului. Nu mai era acelaşi om. Faţa lui, încremenită, îmi păru ţeapănă, ca o piele uscată de curea. Ochii scăpărau însângeraţi şi nu mai aveau nimic omenesc în ei. Vinele gâtului păreau gata să-i plesnească. Buza de jos îi atârna, grea de mânie. Glasul, nici el nu mai era acelaşi când îmi spuse:

— Asta a fost prima înghiţitură din paharul răzbunării. Te răcoreşte ca apa rece când eşti perpelit de fierbinţeală. Acuma, Floricico, te părăsesc pentru totdeauna: mă duc în haiducie. Nu-s singur: şapte flăcăi, tot din satul nostru, tot cu nume rău, mă vor însoţi. Nu-s prieteni cu inimă duioasă, cum eşti tu şi cum e bietul Ioachim şi-mi pare rău; sunt răzbunători, însetaţi de dreptate; cunosc codrii ca şi mine şi-s gata să se-arunce şi în foc, doar să le fac semn. Noi suntem

gata. Mâine în zori ne întâlnim în Crângul Câlnăului, la „stânca piezişă”. Vino şi tu. Am să-ţi spun acolo mai multe, să ştii ce ai de făcut. Acuma zoresc să dau o fugă pân’ la Buzău, să-i dau de ştire lui Ioachim şi să-mi iau rămas bun de la el. Apoi, arătându-mi pe cel bătut, zise: Dihania nu-i moartă, n-am vrut să moară. Vreau ca coconaşul ăsta frumuşel să-şi aducă aminte de mine câte zile o avea şi ori de câte ori îşi va vedea mutra în oglindă să ştie că eu i-am sluţit-o! Calul îl iau eu. Cei care ne-or mai trebui o să-i luăm din hergheliile lui tat-său.

Se întunecase... Turma, risipită de goana lui Groza, behăia de răsturna munţii. Prietenul meu îi dădu roată călare, o strânse grămadă şi-apoi mă ajută s-o duc acasă. Cu inima strânsă de tristeţe – parcă mi-erau străine şi locurile din jur – mă despărţii de Groza, agăţându-mă de gâtul câinelui meu cel mai drag. Noaptea plânsei din belşug.

A doua zi în zori m-am dus la „stânca piezişă”. Groza şi cei şapte tovarăşi ai lui ajunseseră înaintea mea. Mai erau cu ei un negustor de vite, gras, din Buzău şi Ioachim. Arătându-mi-l pe negustor, Groza îmi spuse:

— Floricico, după ce am chibzuit bine, m-am gândit să-l chem pe prietenul acesta. Te sfătuiesc să-i vinzi lui turma de oi. Pentru partea mea, mi-am şi luat banii. Ce rămâne, dacă vrei să-i vinzi lui, el se îndatorează să ţi-i lase în seamă cât ai să vrei, să ai din ce trăi. Dacă s-o întâmpla să vrea asupritorii noştri să se atingă de

ce-i al tău, n-ai decât să le spui că acu turma e a lui baciu Zamfir.

Primii cu dragă inimă. Baciul plecă; era un unchieş cam ciudat, dar de folos, până una-alta. Şi iată că veni clipa despărţirii pentru totdeauna, când îl priveam pentru cea din urmă oară pe cel mai bun prieten. Ochii lui erau plini de lacrimi. Glasul, sugrumat, abia putea rosti o vorbă:

— S-a sfârşit, Floricico, cu viaţa noastră de până acum... Am fost prieteni adevăraţi.. Tu n-ai să mai găseşti niciodată un alt Groza şi nici eu vreodată o Floricică! Păcat ca femeii nu-i e dat să ducă o viaţă de haiduc! Ah, să fi simţit lângă mine prietenia ta şi ura ta, acolo sus în munţi, în codri! Dar Dumnezeu n-a vrut. Am fi înnebunit amândoi!

Rămâi, deci, dar ascultă ce-ţi spun: nu-i haiduc numai cel ce ia drumul codrului. Poţi să fii tot atât de bine haiduc şi printre ciocoi în târg, să fii răzvrătit ca şi cel din creierul munţilor, dar pentru asta trebuie neapărat să fii făţarnic cu cei mari şi curat cu cei împilaţi. Tu ştii şi să te prefaci şi să fii cinstită: încearcă şi du-te în mijlocul lupilor, urlă cu ei, învaţă-le obiceiurile, învaţă-le slăbiciunile şi-apoi loveşte-i pe la spate, ajută norodului, răzbună-l! Cum s-ar zice, ajută-mă! Tu eşti mai deşteaptă decât mine, mai isteaţă, mai vicleană şi pe deasupra şi femeie frumoasă. Fă ca mine: jertfeşte-ţi tinereţea, cum mi-o jertfesc şi eu! Poporul este nevolnic şi mişel, pentru că toţi cei ce se ridică din sânul lui ajung nevolnici şi mişei. Cei buni nu se mai arată. Niciodată, de la zapciul Iancu Jianu şi de la

slugerul Tudor Vladimirescu, unul boier de inimă, celălalt ţăran inimos, dar amândoi haiduci şi răzvrătiţi, amândoi ucişi mişeleşte pe la spate, nici un om nu s-a ridicat din popor decât ca să-l robească mai dihai. Şi dacă se ivesc pe ici, pe colo câţiva haiduci, ăştia nu sunt decât nişte răzvrătiţi care nu ştiu să vadă dincolo de lungul nasului şi se vorbeşte despre ei ca despre nişte coţcari. Ar avea nevoie şi ei de o căpetenie care să-i lumineze şi să le-arate ce au de făcut. Trebuie lovit sus, la cap! Şi nu numai în greci şi în turci, ci şi în boierii români, mai ales în ei. Dacă străinului nu i-ai putea uita vreodată că vine şi suge din sângele ţării ăştia, cum să-i ierţi ciocoiului că se face scula asupritorului venetic?

Asta-i. Am aşteptat ziua de azi ca să-ţi spun de ce te-am îndemnat să înveţi să scrii şi să citeşti la Ioachim şi cu ce scop am învăţat şi eu: cărţile ne învaţă ceea ce mintea noastră singură nu e în stare să pătrundă. Ca să ştii să vrei ceva pentru viitor, trebuie să ştii şi ce-a fost în trecut şi ce se petrece în ziua de azi. Lucrează atunci pentru viitorul ăsta mai bun. Nu-nveţi greceşte ca să păzeşti oile. Fă ce-o să te-ndemne mintea. Eşti destul de şireată. Cu un fir de păr din capul ei, o femeie e-n stare să spânzure un tiran. Cu un deget pus pe-o gură, o face să vorbească sau să amuţească. Fii femeia asta! Aur o să-ţi dau curând, destul.

Acuma las locurile astea. Ne ducem prin părţile Brăilei, către îmbucătura Buzăului cu Şiretul, unde trebuie să mă întâlnesc cu Cosma. Dar n-am să rămân cu el. Am câte ceva de învăţat de la el. Dar de lucrat,

vreau să lucrez de capul meu. Să ştii: în orice zi vei avea nevoie de mine, să te duci la cârciumarul Ursu, care ţine han în gura satului Vădeni, către Galaţi. Şi dacă-ai vrea să vii să te aşezi pe undeva prin partea locului, ar fi şi mai bine. Astă-seară o să pice potera. Ţie n-are ce să-ţi facă. Cât despre mine, n-are decât să vină să-mi ia urmele.

Pe când îmi vorbea Groza, mă uitam câte puţin la chipurile tovarăşilor lui; da, aşa cum spusese, arătau a oameni dârji, hotărâţi, poate chiar credincioşi, dar nimic mai mult. Oh, iubire, iubire! De-ai fi tu stăpână pe inima omului, cuvântul răzvrătire n-ar mai fi de înţeles. Bietul Groza! Mi-era milă de el să-l ştiu având în jur numai astfel de oameni. O fi bine să urăşti. Să iubeşti e şi mai bine. Numai cel ce ştie şi să urască şi poate să iubească pricepe cât face viaţa!

Din fericire pentru Groza, dragostea veghea. Era lângă el şi nimeni nu bănuia.

Băgasem de seamă că Ioachim se purta nu ştiu cum. Era îmbrăcat într-o zeghe lungă până la călcâie şi căciula ţurcănească îi cădea până pe nas, iar sub braţ ţinea o cutie mare de lemn de abanos, care pesemne că era grea pentru că o tot schimba dintr-o parte într-alta. Faţa lui, de obicei senină, era posacă, îngrijorată, palidă. Puneam toate astea pe seama despărţirii şi-i şoptii:

— Ioachime dragă... eşti tot atât de îndurerat ca şi mine...

— Nu... făcu, dând din capul cât o baniţă, nu... nu sunt îndurerat ca tine... sunt îndurerat ca Groza...

Haiducul mă privi îngândurat, dar nici el, nici eu nu pricepurăm nimic.

— Ce vrei să spui, Ioachime? întrebă prietenul meu.

— Vreau să spun că sunt îndurerat ca tine, nu ca ea.

— Bine... Auzirăm noi asta, dar lămureşte-ne.

— Să vă lămuresc!

Şi începu lămurirea cântând încruntat, domol, cu glas adânc, încet, cu faţa alungită, cu ochii mijiţi şi trecându-şi neîncetat cutia dintr-o parte în cealaltă, în timp ce noi îl ascultam cu uimire şi zăpăciţi.

— Durerea mea-i ca a ta, viteazul meu Groza-a-a, pentru că şi eu o las pe Floricica-a-a-a... şi te urmez în haiduci-i-i-e! Ca şi ti-i-i-ne!... Cu ti-i-i-ne, dacă mă iei şi pe mi-i-i-ne! Asta-a-a-a-i! De biserică-s sătul-ul-ul! Po-opi şi proto-poopi! Tămâie!... Parastase şi iconostase!... Rahat, toate! Mo-orţi şi noi-născuţi: dă-i dracului pe toţi. Botezuri, cununii, nimicuri şi prostii! Dumnezeul sfânt: toate-s un pământ! Bun rămas la toate: dragoste, păcate!...

Sudoarea îi curgea şiroaie de sub căciulă şi se opri o clipă; apoi, deschizând cutia – plină toată de galbeni mari şi mici şi de pietre scumpe: diamante, rubine, safire, smaragde, topaze – ne-o plimbă pe la nasul tuturor şi rosti într-un cuvânt de scârbă curată:

— Iată, asta-i tot ce biserica, ciocoii şi însuşi Dumnezeu sunt în stare să dea unui om care are nevoie de dragoste! Pentru că fusesem înzestrat cu un glas care mişcă sufletul, m-au smuls din munţii mei, de pe plaiurile mele, de la oile şi câinii mei şi, în schimbul comorilor ălora, mi-au dat tinichelele astea, despre care zic că-s scumpe şi pietrele astea, care cică-s nestemate! N-aveam pe-atunci decât şaptesprezece ani. Multă vreme am tot aşteptat şi răbdat să vină comoara sfântă şi dumnezeiască de care mi-au tot vorbit, dar m-am încredinţat că tot de tinichele şi de pietre era vorba. Şi iubirea? Iubirea duioasă şi prietenia, pe care le lăsasem odată cu ciobăniţele mele, cu oile şi cu dimineţile frumoase, cu cerul şi pădurile mele? Despre comorile astea, despre toată averea asta nemăsurată? Nimic! Câte o vorbă care să te măgulească, o palmă pe umăr, câteodată o mână strânsă cu curtenie sau un zâmbet de sus, ocrotitor, chipurile şi-atâta tot! Şi mie îmi lăsa gura apă după sânii pârguiţi prinşi în rochii frumoase, după ochii drăcoşi; la buzele gata să rostească vorbe păcătoase ce merg drept la inima credinciosului, bietul Ioachim, îmi stăpâneam poftele şi cugetam la zgârcenia din casa Domnului. Mi se-ntâmpla, din când în când, să nu mai pot răbda atâta nedreptate din partea vieţii, care-ţi cere tot ce ai mai bun în tine şi-ţi dă doar ce-i rămâne de prisos: atunci puneam un deget pe sânul ispititor şi spuneam buzelor şi ochilor păcătoşi: „Şi eu aş vrea să beau din vinul ăsta, să mă-nfrupt din roadele astea!” Nu mai eram „cântăreţul Ioachim, care n-are pereche decât pe unul la Mitropolie!”, ajungeam îndată „un om

care-ţi face silă”. Şi de ce, altarul şi cădelniţa mă-sii?! De ce stârnea silă la mine o poftă pe care toţi popii şi boierii şi-o săturau în fiecare zi?

Da-da, aşa era, stârnea silă! Mi-am dat singur seama că pofta mea era dezgustătoare şi, dacă nu alta, mă făcea de râs. Dumnezeu mă făcuse să cânt, nu să fiu îndrăgit de lumea căreia-i cântam.

Ba chiar cred că Dumnezeu cu bună-ştiinţă, după ce mă înzestrase cu glas de serafim, îmi dăduse trup de măgar; neprihănitul nu poate rămâne curat decât învăluit în sluţenie. Aşa că, atunci când cântam şi-i ridicam în naltul cerului, oamenii mă iubeau şi mă copleşeau cu daruri reci, dar îndată ce m-atingeam de darurile lor calde, îmi aduceau aminte că nu-s decât un măgar. Heruvimii, care veneau la biserică ca să se lepede de Satana şi către care serafimul Ioachim îşi îndrepta glasul şi pofta, îmi aduceau şi ei aminte că femeia-i ca soarele: se oglindeşte-n toate băltoacele.

Mă întorc aşadar în împărăţia pe care am trădat-o din trufie, aşa cum râul care se revarsă pururea se-ntoarce la matcă. Şi glasul meu, ce s-a irosit în pustiul oraşului fudul, fără să nască măcar o urmă de dragoste creştinească, va răsuna de-acu înainte în inimile oamenilor care se pun în afară de lege şi se silesc la o viaţă aspră întru binele semenilor lor. Şi zice-voi: „O, Doamne-Dumnezeule! Te caut în revărsatul zorilor, sufletul meu e însetat de tine, carnea mea te doreşte pe tot acest pământ pustiu, ca să-ţi vadă puterea şi măreţia, aşa cum te slăveam din altar. Căci bunătatea ta e mai bună ca viaţa; de aceea buzele mele te vor

lăuda. Trufaşii batjocoritu-m-au cât au vrut; dar nu mi-am întors faţa de la legea ta. Îndepărtează de la mine ocara şi batjocura, căci păstratu-ţi-am mărturia.

Şi-acuma, iată-mă; cântăreţul Ioachim, care n-a găsit milă creştinească în *Biserica Dintr-un Lemn*, pleacă-n haiducie cu Groza, să fie acolo omul lui Dumnezeu şi să caute iubirea de oameni.

Prietenul de care te desparţi pentru totdeauna ţi-e mai scump decât cel care ţi se întoarce. Când îmi făcu de departe cel din urmă semn de rămas bun, cu mâinile iubite, mă prăbuşii peste câinele meu şi îmi îngropai faţa în blana frunţii lui cu ochi miraţi. Apoi luai drumul întoarcerii, mai curând drum de înmormântare; îmi văzui casa, pădurea, oile şi toate mi se părură pustii, ca o ţară pârjolită.

Pe sufletul meu pusese stăpânire o jale necunoscută pân-atunci. Tot ce fusese bucurie se prefăcu în suferinţă. Dumnezeule, în ce-ai turnat tu mai multă dulceaţă? În bucuria sau în durerea unui suflet pătimaş? Foşnetul frunzişului, cântecul cocoşilor, lătratul câinilor, behăitul oilor, şoaptele nesfârşite ale prietenului meu, vântul fură tot pe-atâtea răni pentru inima mea chinuită de dor. Rătăceam zi şi noapte prin pădurile de brad şi de mesteacăn, stihie căutându-şi sufletul. Fluierul meu, care nu ştia ce-i singurătatea sfâşietoare, umplea pădurile de strigăte uimind păsările:

Dor singuratic, gând mâhnit,

În suflet mare, plin de foc...
Când norocul ni-i răpit,
Găsim în dor un alt noroc

Acest „alt noroc” nu mi-l aflai numai în dorul meu. El se ivi întruchipat într-un bărbat care se dovedi a fi şi el un vis amăgitor. Ştiam că-i amăgitor, dar îl sorbeam cu setea unui suflet ce apucase pe calea dezamăgirilor.

Într-o zi un crainic de-al lui Groza mă vesti că peste o săptămână va trece prin ţinutul nostru Cosma, să vadă de-i cu putinţă de dat vreo lovitură. Răvaşul în care-mi vorbea de Cosma se încheia astfel: „Am sărutat obrazul păros al acestui frate. Primeşte-l cum te-ndeamnă inima”.

Inima mă-ndemnă să caut sărutarea pe obrajii bărboşi ai lui Cosma, ca să fiu sigură c-o găsesc. Şi-o găsii, fireşte, pentru că omul n-are decât doi obraji. Şi mai găsii şi altceva, ce nu căutasem, dar care-a venit de la sine, cum vine furtuna pe care nimeni n-o cheamă.

În săptămână aceea fluierul meu răsuna prin pădurile de brad şi de mesteacăn într-un fel pe care numai dorul chinuit îl poate smulge unei ţevi de soc cu opt găurele şi în timpul ăsta ochii mei cercetau pământul şi dădeau peste urme de copite cu potcoave neştiute prin partea locului. Mă luai după ele şi într-o bună dimineaţă picai pe negândite în poiana în care Cosma şi cu Ilie, fratele lui, îşi fumau luleaua, mulţumiţi de soarta lor şi fără să aibă habar că eram şi eu pe lume. Cosma făcu pe mândrul şi eu râsei de el. Totuşi, îmi simţii numaidecât stăpânul. Ca să-l stârnesc, fugii. El se luă

după mine, ca să fie precum e zis, că femeia ce fuge de bărbat mai mult se face dorită şi chiar în seara aceea, după ce se-nflăcără şi Cosma şi pădurea, îmi lăsai mijlocul prins de braţul ce răspândise spaima între ciocoi.

Cosma mă luase, dar inimii lui Groza mă dădusem eu. Cosma luase ceea ce poate lua orice bărbat. Groza-mi stăpânea sufletul, la care ţinea. Şi-aşa, am trăit un vis de necrezut, într-un ceas de uitare. Apoi am încercat marea cu degetul: am cerut vieţii ceea ce ea nu-i în stare să dea. L-am vrut şi pe Cosma şi pe Groza şi fericirea toată numai pentru mine. Şi n-am avut parte de nimic. Atunci, mi-am sfărâmat fluierul de soc. Am început o altă viaţă, care-a ţinut vreo trei ani şi după aceea m-am dus să dau pădurii ceea ce din pădure luasem.

Mi-am luat chip mincinos şi-am fugit în lume, de unde mă-ntorc acuma cu sufletul curat, gata să fac tot binele şi tot răul ce trebuiesc făcute pe lumea asta. Iată-mă, asta sunt.

Ilie cel înţelept

— E rândul tău acuma, Ilie cel înţelept, fratele lui Cosma şi sfătuitorul meu, e rândul tău să ne spui cine eşti şi pentru ce ai îmbrăţişat viaţa de haiduc, zise Floarea Codrilor, căpetenia noastră.

Ilie puse domol căciula la pământ. Să-şi fi dat seama că arătându-ne fruntea netedă şi chica-i de haiduc ne arăta un cap fără pereche prin liniştea lui? Avea o faţă de mitropolit războinic, ştiind să ucidă între două liturghii, să bea şi să mănânce între două bătălii. Ochii săi negri, luminaţi, ştiau ce vor. Nici sfioşi, nici cutezători, spuneau cu hotărâre: pace vouă... sau vă omor! Cu toate acestea, parca vedeai plutind veşnic pe barba lui o lumină de mucenic şovăind a alege între viaţă şi moarte – barba aceea lungă împletită din fâşii negre ca pana corbului şi din argint, în care se pierdea şi mustaţa stufoasă, năprasnică strajă a unei guri gata în orice clipă să rostească cuvântul neînţeles: *Dreptate*!

Îl rosti începându-şi povestea.

POVESTEA LUI ILIE CEL ÎNŢELEPT

Am ieşit la pădure, să aflu dreptatea, alungată din oraş.

La Brăila, unde-am făcut ochi, tata ţinea un han. Tatăl acesta – lua-l-ar dracu! – ar fi fost bun oarecum. Dar mulţi oameni care sunt de treabă după cele ce-şi pun în gând, în viaţa lor de-acasă devin nişte tartori, mai ales dacă ţin cârma gospodăriei. La noi tata ţinea cârma casei ca pe cârma unei corăbii pântecoase, pe care voia s-o ştie la adăpost de orice furtună; şi ca să-şi ajungă scopul, o ancorase în nişte ape moarte, cu toată împotrivirea unora dintre călători, cărora treaba asta nu le venea la socoteală.

— Nu vă place? zicea el. Aşteptaţi până m-o chema Alah la el. După aia o să faceţi ce vreţi...

— Da, răspundeam noi – frate-meu Cosma, soră-mea Chira şi cu mine – da, o să facem după cheful nostru după ce te-o chema Alah la el. Dar cât mai e până să te cheme?

— Asta-i treaba lui!

Treaba lui Alah era o adevărată belea, pentru că noi aveam chef să facem după capul nostru, iar tata nici gând n-avea să se ducă la cer şi să lase cârma în mâinile noastre. Cu toate că era bătrân, ţinea cârma cu mână tare, după capul lui.

Credea în Dumnezeu cu evlavie, în toţi dumnezeii şi de toţi se temea. Ca să fie pe placul tuturor, îşi luă în harem femei frumoase din toate cele trei credinţe mari: a lui Mahomed, a lui Moise şi a lui Cristos. În casa lui lăsă pe fiecare liber să-şi aleagă credinţa care-i plăcea, având grijă să nu te lase să alegi pe cea mai bună dintre toate – aceea de a nu avea niciuna.

Credea în Dumnezeu cu adevărat – dar, după vorba românească – spunea: „Până la Dumnezeu te mănâncă sfinţii!”

Şi, ca să le fie şi sfinţilor pe plac, le deschidea larg uşile hanului şi-i găzduia pe toţi. Fireşte, tata-i punea la plată şi asta nu era lucru uşor, pentru că afurisiţii de sfinţi erau cam căpcăuni. Dar tata nu era omul să nu priceapă că a plăcea Domnului duhovniceşte era bine; dar a face rost sfinţilor de fete mari şi de pungi cu mahmudele era şi mai bine.

Totul mergea straşnic: stăpânul – care nu era altul decât marele vizir – dăduse tatălui meu un firman prin care îl întărea hangiu al Sublimei Porţi, cu dreptul de a lua zălog şi vinde la mezat calabalâcul oricărui muşteriu rău platnic. Dar cum se întâmpla câteodată să descalece şi unii muşterii isteţi, fără nici un calabalâc, tată-meu îi dăruia pe muşteriii ăştia cu un alt fel de calabalâc: îndată ce ticălosul îşi lua tălpăşiţa, fără să sufle o vorbă, tata alerga la aga[9] cel atotputernic, se arunca la picioarele lui şi-i punea dinainte un pachet:

— Iată, efendi, cutare, plecând ieri de dimineaţă, a uitat la mine pachetul ăsta, zicea tata făcând pe prostul. A mai uitat el şi să-mi plătească casă şi masă pe-o lună de zile, dar asta nu face nimic!

Pentru tată-meu nu făcea nimic. Dar făcea mare lucru pentru nenorocitul de călător, pentru că aga, curios cum sunt toţi ăi de meseria lui, îşi vâra nasul în

---

[9] Şef al agiei, având atribuţiile prefectului de poliţie de mai târziu.

pachet şi dădea peste nişte hârtii atât de buclucaşe, încât punea să taie capul ălui de le uitase.

Da-da, era om de treabă tatăl meu, dacă te luai după cele ce-şi punea în gând.

Pentru ca să ne lase avere, ne punea să ne trăim zilele ca el, dar numai partea tristă a zilelor. Toată lumea din casă trebuia să se închine o dată cu el, să postească o dată cu el, să se ploconească o dată cu el în faţa puternicilor zilei, după care se ducea singur să petreacă ceasuri plăcute cu prietenii lui, fie la noi acasă, fie la cârc-serdar[10], fie la zapciu, unde jucau ghiulbahar de nu mai isprăveau tot trăgând din narghilele. Pentru noi, plăcere adevărată, sărbătoare adevărată nu era decât o dată pe an, la bairam. Şi încă ne costa scump şi sărbătoarea asta, pentru că venea după ramazan care ne strica pântecele de prea multă mâncare în timpul nopţii, după ce răbdasem crâncen ziua-ntreagă. De altfel, din pricina asta pornirăm noi războiul împotriva stăpânului casei.

Cosma fu cel dintâi – avea de-abia cincisprezece ani – care îndrăzni şi mâncă, bău şi fumă de cum începu ramazanul şi din asta se stârni o ceartă fără sfârşit. Mă folosii şi eu de ruptura asta şi-i urmai pilda. Eram acu doi care ţineam piept tatii; la început el încercă să ne facă să ne întoarcem pe calea cea „bună”, spunându-ne că profetul „nu ne va milostivi cu viaţa veşnică”.

— Puţin îmi pasă de viaţa veşnică!

---

[10] Căpitan de jandarmerie (turcă); comandantul unei potere. – Din tc. kırserdarı.

— Şi profetul a postit în luna asta! ne lămurea tata.

— Da, dar el ziua dormea. Îi venea uşor, pe când noi trebuie să muncim!

— Şi el muncea: muncea noaptea, scria *Coranul*, lumina noastră.

Atunci Cosma spuse că el vrea să se facă creştin:

— E credinţa mamei şi e mai uşor de ţinut, cel puţin profetul creştinilor mănâncă în fiecare zi! Şi viaţă veşnică a făgăduit şi el! Tot aia trebuie să fie!

Tata, care se temea ca nu cumva să supere pe ceilalţi dumnezei, se supuse. Cosma şi cu mine devenirăm creştini. Cu alte cuvinte, de schimbat, nu s-a schimbat nimic, pentru că şi dacă treci de la o credinţă la alta, tot în pielea ta rămâi. Dar iată că veni postul mare, înainte de Paştele creştinesc, când şapte-opt săptămâni trebuia să te pedepseşti numai cu pâine şi cu ciorbă de fasole. Asta ni se părea curată prostie. Şi iarăşi se stârni ceartă şi furtună:

— Să vă ţineţi de credinţa pe care singuri v-aţi ales-o! tuna tata.

— Da, am ales-o noi, dar trebuie să fie şi aici pe undeva o greşeală: cum vine aia, ca să poţi ajunge la viaţă veşnică, să te îndopi două luni de zile numai cu fasole?

— Trebuie! O să mâncaţi fasole fiartă-n apă. Altminteri s-a dus cu credinţa creştină şi s-a dus cu raiul!

— Ei, zise frate-meu; o să ne lipsim şi de una şi de alta! Fasole fiartă-n apă, asta nu-i mâncare!

Tata, scos din fire, strigă:

— E de speriat, fără doar şi poate c-o să mă trăznească mânia vreunui atotputernic ceresc: băieţii ăştia doi nu vor să ţină nici una din cele trei mari credinţe de sub acoperişul meu.

Ei doi nu voiau. Şi din doi ne făcurăm trei, cu sora noastră Chira, apoi patru, cu bietul frate-meu Ismail, care într-o bună zi s-a spânzurat din lăcomie. Poftea după toate bunătăţile şi cum toate trufandalele erau numai pentru clienţi, sărmanul Ismail le şterpelea de sub nasul bucătarului şi urla de plăcere când le înfuleca şi de durere când le mistuia, pentru că tata, cât ţinea mistuitul, îl croia cu biciul.

Dar traiul nostru în casa asta avea să se facă din ce în ce mai greu o dată cu ivirea poftelor trupeşti. Eu fui scutit de asta: n-am simţit niciodată nevoia să ridic vălul de pe faţa vreunei femei. Cosma, în schimb, ridica şi pentru el şi pentru mine şi pentru fratele care se spânzurase şi pentru toţi morţii din neamul nostru, care fuseseră sfioşi ca mine sau se spânzuraseră ca Ismail. Cosma ridica de toate. De altminteri, asta mi se părea firesc şi nu m-am supărat niciodată.

Hanul era plin de femei: femeile tatii, ale prietenilor tatii şi cadânele pricopsiţilor găzduiţi la han. Mireasma lor umplea casa. Cosma, ca un copoi, moşmoia toată ziua, adulmecând cu nasul în vânt, aşa cum făcea Ismail prin jurul bucătăriei. Dar dacă pagubele lui Ismail mai erau iertate, s-ar părea că cele ale lui Cosma nu erau. Oricum, bărbaţii, în frunte cu tata, aşa spuneau. Erau însă singurii care se plângeau de pacostea asta.

Femeile nu s-au plâns de fel. Din pricina asta eu le dădeam dreptate lui Cosma şi femeilor, pentru că Cosma avea de partea lui *Coranul* care dă bărbatului mai multe femei, iar femeile aveau *Scriptura*, care zice: „Trei sunt lucrurile minunate peste măsură pentru mine, ba chiar patru pe care eu nu le cunosc: urma vulturului în văzduh, urma şarpelui pe stânca, dâra corăbiei în mijlocul mării şi urma bărbatului în femeie."

Păi, dacă nu sunt urme, de ce atâta gălăgie? Pentru că, din două una: sau profetul citise pe înţeleptul din *Scriptură* şi-şi dăduse dreptate în *Coranul* lui, sau credincioşii nu ţin poruncile şi atunci, fiind ei cei dintâi vinovaţi, n-ar trebui să se supere.

Cu toate astea, se supărară. Îl pedepsiră pe Cosma cu bătaia. Sării să-i ţin parte. Mă bătură şi pe mine. Frate-meu întrebă de unde putea să ia ceea ce toate credinţele îi dădeau. De nicăieri, până una-alta: cutare femeie era mamă (Erau atâtea mame!) Cealaltă, sora cuiva (Surori de asemenea erau berechet!) Celelalte erau ale bărbaţilor lor (Dar ele nu doreau altceva decât să fie şi ale lui Cosma!).

— Toate femeile astea sunt ale casei şi sunt ţinute de bărbaţii lor, îl dăscăleau pe Cosma; tu trebuie să te duci să-ţi cauţi femeie afară, să ţi-o cumperi, s-o ţii din banii tăi, când ai să-i ai!

Cosma nu pricepea treaba asta şi într-o zi veni să mă întrebe:

— Ilie, ia lămureşte-mă tu: de ce mă trimit ei afară? Cum? Nu-i mai bine să iubeşti femeile din casa ta decât pe cele străine?

— Da, Cosma, tu ai dreptate: ne sunt mai dragi femeile din casa noastră.

— Nu-i aşa? Acuma spune-mi altceva: de vreme ce femeile din casă sunt ţinute de bărbaţii lor şi de la mine nu cer decât să le iubesc, de ce vor ei să-mi pierd vremea pe-afară, s-alerg după cele care nu mă cunosc şi să nu fac plăcere celor care mă cunosc şi mi-o cer?

— E drept, Cosma: nu căuta pe-afară, nu pregeta să faci plăcere celor care ţi-o cer, dă totul în casa în care eşti iubit.

— Nu-i aşa? Să te mai întreb ceva, Ilie: ei nu-mi dau voie să mă apropii de femeile care nu mă costă nimic şi vor să mă duc să-mi cumpăr altele cu banii mei, când oi avea. Ce trebuie să fac ca să am bani?

— Ştiu eu, Cosma? Poate c-ar trebui să-l întrebi pe popă, pe hoge[11] sau poate pe cârc-serdar[12]: ăştia-s oameni care toată ziua nu fac nimic, dar sunt plini de bani.

Cosma se duse să-i întrebe. Toţi trei îi răspunseră că numai munca aduce bani.

Răspunsul îl înfurie pe frate-meu. Şi eu mă supărai, pentru că oamenii ăştia trei nu făceau toată ziua nimic

[11] Dascăl musulman.
[12] Căpitan de jandarmerie (turcă); comandantul unei potere.

decât să joace ghiulbahar cu tata şi toate muncile de pe pământurile lor le făceau robii beilicului[13]. Cu toate astea, Cosma luă de bună vorbele lor şi se duse să spună tatii:

— Uite, trei dintre prietenii tăi, care-s oamenii legii şi ai credinţei, spun că munca aduce bani. Păi, eu muncesc pentru tine: dă-mi banii trebuincioşi ca să-mi cumpăr şi să-mi ţin trei femei. Am nevoie de trei femei!

Tata ne vorbi atunci despre gândurile lui:

— Da, tu munceşti, Cosma şi fraţii tăi muncesc şi ei şi muncesc şi eu, dar tot aurul care se-ngrămădeşte în sendâc e pentru viitorul vostru. Îl veţi găsi la moartea mea şi-o să vă bucuraţi...

Cosma îi tăie vorba:

— Lasă-mă pe mine-n pace cu bucuria pe care o s-o avem la moartea ta. Am nevoie acu de trei femei. Tu zici că trebuie să le cumpăr şi să le ţin. Atunci, dă-mi banii pe munca mea!

— Dar eşti prea tânăr, fiul meu: trei femei la nouăsprezece ani? Nu... Nu se poate... Trebuie să mai aştepţi...

— Nu pot s-aştept! Am nevoie de ele!

Spunea adevărul... Avea nevoie... Câte? Trei sau şase habar n-aveam, dar vedeam cu ochii mei cum

[13] Conac în care se găzduiau beii sau demnitarii turci veniţi ca trimişi ai Porţii în Ţările româneşti.

toate femeile din han picau pe capul lui Cosma şi apoi plecau voioase.

Asta era treaba lui.

Mai erau şi alte nevoi în casă. Mai întâi, ale Chirei. După spusele tatii, aceste nevoi erau peste măsură de mari. Nu voia să se îmbrace decât cu mătase de Asia. Nu se parfuma decât cu parfumuri care se plăteau cu greutatea lor în aur, voia trăsură tot atât de scumpă ca trăsura agăi. Numai pentru pomeni cheltuia zece galbeni pe lună. Tata ţinea la ea mai mult decât la ceilalţi copii şi-o răsfăţa, dar ţipa împotriva risipei nemaipomenite:

— Mă duci la pieire! Cheltuieşti ca o fată de bei şi rugăciunile la dumnezeul tău creştin sunt rugăciuni de păcătoasă! Nu-n felul ăsta am ajuns eu s-adun avere.

Chira, care trei sferturi din zi stătea în faţa oglinzii, îi răspundea peste umăr:

— Nu ştiu cum ai adunat averea, dar, de vreme ce-o avem, am să-ţi arăt că ştiu ce se poate face cu ea. Ştii vorba românească: „Banii strângătorului pe mâna risipitorului”. Unde-i aur mult sunt şi lacrimi grele. Lasă pe seama mea să fac să ţi se ierte păcatele, aducând puţină bucurie acolo unde aurul tău a semănat jale şi asta-i cea mai nepreţuită rugăciune a mea. Cât despre altele, e-adevărat că nu prea-s risipitoare cu ele, dar n-o să se mânie Dumnezeu, ştie el că-s darnică din fire.

Astea erau nevoile Chirei.

Veneau, la urmă şi nevoile mele. La drept vorbind, nu erau ale mele, ci ale dreptăţii. În casă aveam tot

ce-mi trebuia, pentru că mare lucru nu-mi trebuia. Mâncarea, patul şi narghileaua, cele trei bunătăţi de care ai nevoie în viaţă le căpătăm lesne pe munca mea. Ceea ce nu puteam căpăta lesne era dreptul de a nu ţine seama de un dumnezeu, care-mi cerea să nu mănânc când mi-era foame şi căruia să-i mai şi cânt osanale cu pântecele gol. Drept e că dumnezeul ăsta, înfumurat şi mărginit, nu mi le cerea niciodată de-a dreptul. Tata, popa, hogea, ei vorbeau în numele lui. Eu oamenilor ăstora mă împotriveam şi-atunci ei mă pedepseau, ca să-i fac plăcere dumnezeului lor.

Dar dumnezeul ăsta, care ştia să ceară atâtea de la mine, n-avea nimic de spus la cruzimile slujitorilor săi, care făceau cele mai mari nedreptăţi. Oamenii bisericii uitau că în faţa Domnului toate făpturile omeneşti sunt la fel, înrobeau pe ţăran la beilic şi-l puneau să muncească de pomană o jumătate de an. Bietul cojan crăpa de foame alături de nenorocita lui de vită: popa tot la supunere îndemna şi la răbdare, făgăduia viaţă bună în ceruri şi poruncea post şi rugăciune pe pământ. Asta era voinţa lui Dumnezeu.

Zapciul, omul cârmuirii, care trebuia să vegheze să fie bună rânduială în raiaua lui, trimitea ticăloşii lui de dălhăuţi să fure vitele oamenilor, îi punea apoi tot pe aceştia să le „găsească” şi, ca să-şi dea chipurile şi el partea la cheltuiala cu fugăritul şi cu prinsul „hoţilor”, silea pe bietul ţăran să-şi răscumpere chiar vita lui. Fireşte, caii şi boii cei mai frumoşi nu se mai „găseau” niciodată. La asemenea fărădelegi Dumnezeu era nepăsător.

Cârc-serdarul pleca cu potera lui de două sute de năimiţi[14] să fugărească haiducii care-l răzbunau pe ţăran şi erau foarte încântaţi când nu dădeau de ei, cădeau ca lăcustele pe sate, prădau şi siluiau, chinuiau, duceau la deznădejde o mulţime de sate nevinovate, apoi se întorceau, ghiftuiţi, să-şi ia ciubucul şi să-şi încaseze solda. Dumnezeu le vedea şi-i lăsa în voia lor.

Atunci mă cuprinse mânia pe dumnezeul ăsta, mă cuprinse ura pe oamenii ăştia. Şi-aşa, nevoile mele crescură.

Cosma nu vedea nedreptăţile aproape de loc şi Chira numai pe jumătate. Ei îşi vedeau de nevoile lor. Îi rugam întotdeauna să mai lase unul haremul, cealaltă gătelile şi dichisul şi să privească nedreptatea în faţă. O priveau şi se cutremurau, dar numaidecât iar se dedau nevoilor lor. Cosma nu putea trăi un ceas fără haremul lui, nici Chira fără găteli. Rămâneam singur şi mă mâhneam. Te simţi tare nenorocit când ai dreptate şi eşti stingher.

Cu toate că ne deosebeam la fire şi la gusturi, ne înţeleserăm când fu vorba să găsim o cale să ni le împlinim. Cei tari furau pe cei slabi. Noi hotărârăm să furăm pe cei tari, oricine-ar fi fost ei. Băgaserăm de seamă un lucru: pe când cei slabi se împărţeau, pe neamuri sau pe credinţe, ca să semene răul, cei tari – turci, greci, sau români – trăiau între ei în bună pace şi

[14] (Persoană) angajată cu plată pentru a efectua o muncă (temporară).

jefuiau fără deosebire. Cel care-şi dădu seama de asta cel dintâi eu am fost.

Potera era alcătuită aproape numai din venetici, dar zapciul era român neaoş, chiar patriot, dacă te-ai fi luat după spusele lui şi cu toate astea cârc-serdarul n-avea alt prieten mai bun decât pe zbirul care pârjolea judeţul dat în paza sa tot atât de nemilos ca şi căpitanul poterei, un başbuzuc[15]. Şi unul şi celălalt îşi cumpăraseră slujba de la Divanul din Bucureşti cu pungi grase de aur şi amândoi n-aveau decât un scop: să jecmănească ţara, să-şi scoată banii daţi, să se-nbogăţească cât mai repede – se ştiau la cheremul cârmuirii, tot aşa cum cârmuirea se ştia la cheremul Sublimei Porţi.

Vlădica[16] Dunării-de-Jos, tâlhar de drumul mare, luase sub ocrotirea lui o seamă de mănăstiri care vlăguiau ţara cu acelaşi nesaţ cu care călugării se dedau la desfrâu. Popa ăsta vrednic de spânzurătoare venea adesea pe ascuns la Brăila, la boierul Dumitrache Cârnu, care avea moşii întinse şi era sfetnic al Divanului. Împreună cu aga din Brăila, se închideau câteşitrei, până-n zori, într-o parte mai ferită a hanului nostru. Nu îngăduiau să fie slujiţi decât de năimiţii agiei şi la mâncare şi la băutură şi la carne pentru poftele trupului. Boier Dumitrache se mulţumea cu fetiţe de treisprezece-paisprezece ani, dacă erau bine

---

[15] Ostaş voluntar, fără soldă, din trupele otomane neregulate, care trăia din jaf. – Din tc. Başibozuk „trupe neregulate“.

[16] Episcop ortodox; arhiereu.

făcute. Aga şi vlădica erau mofturoşi, cu gusturi mai aparte, voiau agemoglani, cum ziceau turcii băieţilor de creştin la care râvneau. Ca să nu fie stânjeniţi de ţipetele nenorociţilor, când se dedau ticăloşiilor, de faţă stăteau câţiva argăţoi gata să le înăbuşească cel mai mic vaier.

Fetiţele îndurau ce poate îndura un copil de vârsta lor de pe urma unei fiare ca sfetnicul Divanului, cu faima lui de om „cumsecade” şi de „bun părinte”. Dar bieţii agemoglani îşi blestemau şi ceasul naşterii, pentru că şi aga şi sfinţia-sa aveau nevoie de aţîţări mai meşteşugite, căci erau storşi până-n măduva oaselor. Astfel, jertfiţii lor erau siliţi prin caznele cele mai drăceşti să mănânce acolo, în faţa boierilor, întinsă pe pâine, nu miere, nici unt, ci scârnăvie proaspătă de-a boierilor, călăii lor. Cei mai mulţi rămâneau totuşi în viaţă după chinul ăsta. S-a întâmplat însă ca unul să cadă mort pe loc. Un altul a înnebunit. Un al treilea s-a aruncat pe fereastră şi l-au ucis în ogradă.

Ast de-al treilea nenorocit fu cel care a făcut să se afle toată tărăşenia. Aflarăm şi noi. Chira îşi ieşi din minţi şi făcea pe luptătoarea pentru dreptate. Nu se mai mulţumi să fure aur de la tata şi să-l împartă la nevoiaşi, ne ceru să răzbunăm pe nenorociţi în sângele schingiuitorilor.

Socotirăm că era drept. Cosma, care luase obiceiul să dea singur lovituri, să jefuiască la drumul mare, se lăsă păgubaş. Eu, care scotoceam prin cuferele muşteriilor, mă lăsai păgubaş. N-aveam nevoie de asemenea nelegiuiri. De când mă ştiam nu văzusem

decât pe cei tari scăldându-se în belşug şi pe cei nevolnici frângându-se sub gârbaci. Şi la mine, la Ilie, veneau să se jeluiască toţi cei care aveau vreo durere. Eu eram cel care cutreieram câmpiile, ascultam amarul şi oblojeam rănile.

Frate-meu Cosma şi soră-mea Chira oblojeau şi ei răni, dar când ai tu singur dureri mari de ogoit, nu poţi face mare lucru pentru alţii. Nu poţi ţine doi pepeni într-o mână, nici alerga după doi iepuri, nici să-ţi umpli sufletul şi de jale şi de bucurie deodată, între două drumuri la ţiitoarele lui, Cosma îşi pleca urechea şi la câte-un ţăran care-şi vărsa amărăciunea. Apoi îşi golea buzunarele în mâinile tremurătoare ale nenorocitului, îi întorcea spatele şi îl uita. Chira, împopoţonată şi sulemenită ca o cadână de sultan, ieşea la plimbare în trăsura ei, frumoasă ca a agăi, dar dacă jelania vreunui amărât îi storcea lacrimi în acest timp, ştiam că necazul de a-şi strica sulimanul era tot atât de mare ca şi cel stârnit de durerea amărâtului.

Grozăviile care se petreceau la hanul nostru îi răscoliră şi pe unul şi pe celălalt. Chira îşi pustii odăile, sparse toate oglinzile de Veneţia, îşi sfâşie rochiile. La sosirea tatii, înspăimântat, îi zvârli în cap cu borcane de dresuri[17]. Cosma se închise în beci. Trei zile şi trei nopţi, propti uşa cu butoaie, vărsă vinul şi rachiul şi băuturile scumpe. Eu nu făceam nimic. Îmi fumam narghileaua în pod. Apoi, câteşitrei, hotărârăm să-i ucidem pe vlădică, pe agă şi pe boier. Chira, îmbrăcată

---

[17] Produs cosmetic care se aplică, în special, pe față pentru a-i modifica aspectul natural; fard; sulimeneală.

în negru de sus până jos, ca o călugăriţă, ne chemă la ea în odaie şi ne spuse:

— Priviţi, am sfâşiat tot ce-mi era mai drag. N-am să mai pun rochie colorată pe mine, nici suliman pe obraz până-n ziua în care ăşti trei ticăloşi nu vor fi ucişi. V-ajut şi eu. De-o fi nevoie, o să luaţi calea codrilor. Am să vă fac rost de bani. De va trebui, vin cu voi.

Cosma, fierbând de furie, răspunse:

— Şi eu jur că n-am să mai pun mâna pe vreo femeie până nu-mi voi fi înmuiat cuţitul în sângele ăstor trei fiare.

Era atât de frumos să-i vezi pe amândoi înfuriaţi, încât n-a fost nevoie să mai spun şi eu ceva şi rămăsei mut. Apucai iarăşi narghileaua de coadă şi aşteptai.

Aveam de aşteptat, pentru că nu ucizi trei boieri armaţi până-n dinţi cum ai tăia trei curcani. Dar, de, dacă eu puteam aştepta, frate-meu şi soră-mea nu puteau. Chiar de-a doua zi veniră la mine să-mi amintească de răzbunare:

— Ei, Ilie, ce facem?

— Aşteptăm, Cosma, ce să facem, aşteptăm să se ivească prilejul.

Chira, tot în negru îmbrăcată, răspunse:

— De ce să aşteptăm, Ilie?

— Pentru că, vedeţi voi, nici episcopul, nici aga, nici boier Dumitrache nu ştiu că noi vrem să-i ucidem şi

când or afla, n-or să se grăbească să-şi întindă gâturile la tăiat.

— Proastă treabă! făcu Cosma.

— Urâtă! mai zise şi surioara.

Într-adevăr, proastă treabă, urâtă. Sărmanei soră-mii nu-i plăceau rochiile cernite şi nici Cosma nu putea răbda prea multă vreme fără femei.

Mi se făcu milă de ei:

— Duceţi-vă, oameni buni şi trăiţi-vă viaţa voastră de toate zilele. Nimeni nu v-a silit la post şi rugăciune şi la chinuri până când se va face dreptate. Nimic nu-i mai cumplit decât să vrei să faci bine altuia, punându-ţi oprelişti. Prea multă virtute face inima haină şi inimile haine nu ştiu ce-i bucuria jertfirii. Întorceţi-vă la legea voastră, trăiţi după ea. Eu trăiesc după a mea.

Se întoarseră la legea lor şi se simţiră foarte bine. Cel care nu se simţi bine fui eu. Iar eram singur şi trist, mai singur şi mai trist ca înainte.

Mai era cineva care nu se simţea bine: tata. Îşi dăduse seama că vorba românească „ce naşte din pisică şoarici mănâncă" nu se potrivea la casa lui. Şi-atunci, cel dintâi lucru pe care-l făcu, după ce văzu isprăvile Chirei şi ale lui Cosma, fu să caute un bărbat aspru pentru cea dintâi. Cât despre noi, făcu şi mai bine: ne dădu în seama ocârmuirii. Frumos viitor pentru trei răzvrătiţi, care voiau să purceadă război împotriva celor tari!

În faţa neputinţei îmi încrucişai braţele. Nu mai era chip s-alini vreo durere. Veneau năpăstuiţi să-şi verse amarul lui „Ilie cel bun” şi Ilie nu le putea fi de nici un folos.

Răutatea domnea atotstăpânitoare, de la cel mai nevolnic poteraş până la sfetnicii Divanului. Noapte fără stele. Beznă plină de vaiete.

Astfel îmi dădui seama de nenorocul de a nu-i semăna tatii. Eram mai nenorocit decât robii beilicului. Ei îşi răbdau fiecare necazul lui; eu, pe ale tuturor. Şi-aveam o soră care vărsa lacrimi şi pe-o poveste tristă. Şi-aveam un frate care-şi deşerta buzunarele în mâinile tremurătoare ale asupritului. Dar, de, una îşi prăpădea viaţa în mătăsurile ei de Asia, celălalt era frământat de fiorii tuturor armăsarilor ţinutului.

Nu, nu puteai umbla după lecuitul rănilor altora când aveai tu singur răni de vindecat.

Cu toate astea, într-o bună zi, buba plesni. Veni Cosma şi-mi zise:

— Ilie, hai şi-om sări tatii în spinare, să-i luăm tot aurul! Vrei? Chira vrea.

— Vreau, de ce să nu vreau, Cosma, dar ce să facem cu aurul? Să ţinem iepe care să fete raiale[18] pentru beilic? Să cumpărăm mătăsuri de Asia? Să facem câte-o

[18] Creştin care plătea impozit la turci şi care trăia sub protecţia legilor lor.

milostenie pe ici pe colo? Şi pe urmă să ne dăm pe mâna zapciului? Sunt sătul de de-alde astea!

— Nu, Ilie, nu-i vorba de aşa ceva. Sunt sătul şi eu. Şi Chira la fel. Tata vrea s-o mărite cu un ticălos de rotar cu inima de piatră. Hai să pornim în haiducie! Să răzbunăm pe necăjiţi. Să trăim liberi până-n ziua în care ne-o legăna capul de vârful spânzurătorii. Vrei, Ilie? Am zece oameni gata să vină cu noi.

Primii. Ne îmbrăţişarăm, ne sărutarăm în bărbile noastre negre şi frumoase. Dar eu socoteam că nu-i bine să vină şi Chira cu noi. Ea trebuia să rămână în oraş şi să ne dea de veste despre cele ce aveau de gând duşmanii. Se învoiră şi ei că aveam dreptate.

Pentru ca să-i cădem tatii în spinare şi să-i luăm cheile sendâcului în care-şi ascundea aurul, trebuia să aşteptăm să-l apuce durerea de dinţi. Când îl dureau dinţii înnebunea toată casa, trimitea toate slugile după fel de fel de vrăjitoare care ştiau farmece şi aveau alifii descântate.

Răul îl apucă într-o zi ploioasă de primăvară. Pentru ca să nu cadă asupra surorii noastre nici un fel de bănuială, o sfătuirăm să plece în oraş de cum o începe tata să se vaiete. Ea se duse să-l ogoiască. El o dădu la toţi dracii, o făcu paceaură[19]. Când intrarăm noi, crezând că venim tot ca să-l plângem, începu să urle:

---

[19] Epitet depreciativ dat unei femei uşuratice, proaste, urâte, murdare, rele etc.

— Pieriţi din ochii mei, pezevenghilor[20]! N-am nevoie de mila voastră!

— Se poate, zise Cosma, dar avem noi nevoie de cheile tale!

Şi cu vorbele astea i le smulse de la brâu. Pe dată îi trecu toată durerea de dinţi. Se ridică în picioare. Cosma se prăvăli cu trupul lui de o sută de ocale, îi puse un căluş în gură şi îl legă fedeleş.

În seara zilei aceleia de pomină, eram doisprezece oameni în codrii Dobrogei. Ne scuturasem de legea ce ocroteşte pe cei tari şi făcuserăm din asta o sărbătoare. Într-o traistă erau patru ocale de aur, care trebuia să ne deschidă calea unei vieţi noi.

Aurul nu schimbă inima omului. Nici în viaţa noastră nouă nu schimbă el mare lucru.

Cosma se apucă de contrabandă, treabă lesnicioasă pentru cel care vrea să pună puţin şi să scoată mult. Dar asta nu era viaţă de haiduc. E-adevărat că uşurările pe care le aduceam asupriţilor făcură numele lui Cosma vestit de la un cap la altul al Ţării Româneşti. Pungile de aur se sfeteriseau[21] printre degetele noastre tot aşa de lesne cum le câştigam. Dar asta nu era decât leac trecător. Răul de care suferea ţăranul nu cu aur putea fi lecuit.

---

[20] Codoş, şarlatan, pungaş.
[21] A sustrage, a-şi însuşi ceva prin mijloace incorecte; a şterpeli.

Numai atunci se cheamă că-l ajuţi pe-un om în suferinţă, când îi faci viaţa uşoară. Adevărul ăsta Cosma nu-l pricepea. Tovarăşii noştri, nici măcar atât. Dar ce mi-e omul care suferă, când el nu simte decât suferinţa lui? Cum nu-l mai doare pe el, i se pare că nu mai e suferinţă pe lume. Aşa că noua noastră viaţă nu era decât tot viaţa cea veche, numai că o trăiam altfel.

În timpul ăsta sora noastră era încătuşată de omul abraş căruia i-o hărăzise tata. Primul ei copil fu un dobitoc, o fiară ca tată-său. Soră-mea se lepădă de el şi îl îndepărtă. Avu norocul de născu apoi o fetiţă, o Chiră leită maică-sa şi după ea un al treilea copil, un băiat. Venise pe lume să facă în jurul nenorocitei femei o familie după pofta inimii ei.

Îşi trăiră viaţa lor aşa cum le plăcea, suferiră pentru ea şi se prăpădiră toţi trei, din pricină că nu ştiură să se lepede de nimic când trebuia.

Nu vă mai spun că, în ce mă priveşte, trecutul nu-mi dă dreptul să-mi zic haiduc. N-am fost, cu toţii, decât nişte borfaşi. Răzbunările noastre erau mişelnice şi numai cu gând de pricopseală. Dar izbândirăm, totuşi, o ispravă, una singură, pe la începutul vieţii noastre haiduceşti. Ne făcu mult bine în ochii poporului şi eu mă mândresc cu ea, pentru că eu am fost cel care l-am îndemnat pe Cosma s-o făptuiască.

Iată despre ce-i vorba:

În vremea aceea răpirile de copii erau în toi. Din toate nenorocirile care bântuiau poporul, pacostea asta

era cea mai greu de îndurat. Ţăranul răbda toate celelalte năpaste cu inima sfâşiată: biruri, clăci, bătăi, pângăriri. Dar să-i răpeşti omului trup zămislit din trupul lui era mai rău decât să-i fi luat viaţa, mai ales că ştia ce soartă îl aşteaptă pe nenorocit. Auzisem de părinţi care-şi părăseau bordeiul şi plecau ca nişte câini turbaţi în căutarea copilului lor şi li se pierdea şi lor urma pentru totdeauna.

În raiaua[22] noastră căpcăunul cel mare era aga din Brăila. Prietenul lui, vlădica Dunării-de-Jos, petrecea împreună cu el şi-i plăceau mai mult băieţii decât fetele, pe când al treilea prieten, boier Dumitrache Cârnu, avea, cum v-am mai spus, alt soi de gusturi. După zaiafet nenorociţii copii erau încărcaţi în corăbii şi trimişi la Ţarigrad[23]. Câte mame nu se prăpădeau de durere pe la porţile mărimilor, cerând îndurare... Erau azvârlite-n lături ca nişte zdrenţe.

Cum să nu te faci haiduc? Aveam împotriva ăstora trei fiare o ură din acelea care îţi bucură inima în faţa morţii. Şi iată că veni o zi – doi ani după cearta noastră cu tata şi cu legea şi cu biserica – când Chira ne trimise vorbă: „Astă-seară, în casa noastră, vor fi copii care vor vărsa lacrimi şi sânge. Fiţi haiduci! Fiarele vă cred departe şi nu se tem de voi.”

---

22 Teritoriu ocupat şi administrat direct de autorităţile militare turceşti.
23 Constantinopol.

Eram, e-adevărat, departe de Brăila, prin părţile Babadagului dobrogean. Şi când veni omul cu vestea, se făcuse de vecernie[24].

Îl privii pe Cosma drept în ochi. Păru că şovăie. Îi întinsei atunci pieptul meu, deschis:

— Străpunge-l, Cosma... O să curgă venin.

Cosma se ridică, încalecă pe calul său şi răcni:

— Hei, măi haiduci sătui! Cine vine cu mine zece ceasuri nemâncat? Cine-şi pune pielea la bătaie pentru o mamă care-şi smulge părul din cap? Pentru nişte copii care-şi blestemă zilele?

Eram douăzeci. Pân' să isprăvească Cosma de întrebat, eram toţi călare. Şi la-întâia cântare a cocoşilor, după o goană grea prin hăţişuri şi bălţi, eram la şanţul care înconjoară Brăila.

Hanul era adâncit în somn. Nici o lumină, nici un semn de viaţă. O ploaie deasă şi măruntă, care ţinea de cu seară, desfundase pământul clisos. Casa nenorocului, albă ca zăpada, făcea o pată de curăţenie nelegiuită pe jalea mucedă a cerului. Streşinile largi îşi desfăşurau aripile negre şi ude, ca ale unei păsări uriaşe de pradă, clocind pui blestemaţi, iar balcoanele de lemn se înşiruiau pe albul zidurilor ca nişte pântece gata să fete un furnicar de agale şi de vlădici căpcăuni.

Niciodată hanul nostru nu-mi păruse într-atât de înspăimântător. Mă cutremurai la gândul că venisem

---

[24] Timp al zilei pe la apusul soarelui; chindie.

pe lume şi crescusem în casa asta. Fost-a oare dreptate cerească soarta hărăzită copiilor şi nepoţilor acestui părinte, care vrând să facă fericirea alor săi, închidea ochii la nelegiuiri de pe urma cărora mai şi câştiga?

Furăm prevăzători cât se poate. Hanul se afla la colţul unui fel de podiş pe care şanţul cel mare ce împrejmuieşte oraşul îl face când ajunge la Dunăre, la capătul dinspre Karakioi. Ascunserăm caii în şanţ şi lăsarăm patru oameni să-i păzească.

În partea asta urcuşul e foarte iute, în schimb e acoperit de mărăcini şi de dobriţe, aşa că puteai să-l urci agăţîndu-te de ele. Oamenii noştri se aşezară la pândă în tufişurile astea, înşiraţi pe marginea învecinată cu zidul ce împrejmuia casa. În depărtare, portul dormea. Un turc îndrăgostit, singur, cânta trist pe-o punte de caic pierdut în întuneric. Din partea aceea n-aveam de ce să ne temem. Dinspre oraş, în schimb, primejdia era mare, pentru că oamenii agiei vegheau neadormiţi cât timp stăpânul lor petrecea. Dar, spre norocul nostru, vremea rea ne venea în ajutor. Ceauşii[25], traşi pe sub vreo streaşină de poartă, tremurau ca nişte câini plouaţi, tot răcnind alene hep-hep-ul lor. Dar Cosma, cu îndrăzneala lui nemaipomenită, se duse întins să stea de vorbă cu unul din ei, îl trase către un al doilea, scoase nişte rachiu... Băurăm cu toţii. Apoi, numai noi doi în mijlocul lupilor ălora, ne plimbam mai departe prin mahala şi mai adunarăm câţiva paznici de noapte,

---

[25] Nume dat, în evul mediu, în Ţara Românească şi în Moldova, unor funcţionari publici.

cu care Cosma glumi şi le dădu de băut. O caraulă[26], ăsta român, nu departe de noi, se apucă să strige după obicei: „Te văd! Te văd!” în râsetele ceauşilor, Cosma îi răspunse:

— Vezi pe dracu să te ia! Mă cac! Asta vezi! Mai bine hai încoa să bei un rachiu!

Omul ieşi din ascunzătoarea lui, veni la noi şi bău şi el, râzând. Pe urmă, împingând cu umărul poarta de care sta rezemat şi care era a unui prieten credincios, Cosma zise:

— Ce-ar fi dacă ne-am încălzi puţin la adăpost?! O să ne fie mai bine!

Cei cinci ceauşi intrară cu noi. Ne văzurăm într-o tindă mare, în faţa prietenului nostru Ibrahim, care ne ură tuturor „multă sănătate”. Grămădi câteva vreascuri pe jăratecul domolit din vatră, ne aduse scăunaşe şi întinse o rogojină mare pentru cei care voiau să se lungească.

Rachiul şi căldura îngreunează pleoapele, începură sforăiturile, cântecul cel mai nevinovat al vieţii.

Noi ceilalţi o ştergerăm. Cântau cocoşii a doua oară.

Spre marea noastră mâhnire, furăm siliţi să-l ucidem pe portarul nostru de noapte, slugă ce ne văzuse venind pe lume. Dar numai el a fost de vină. Cosma bătuse în poarta mare. Portarul deschisese, cu felinarul în mână. I-am azvârlit o ghebă pe cap şi i-am

---

[26] Om care face de pază.

spus să tacă din gură şi să se lase legat. N-a vrut şi a început să se zbată. De-abia l-am putut împiedica să nu ţipe. Înfuriat, Cosma vârî cuţitul în el.

— Nici nu ştim măcar dacă e sau nu ospăţ, de n-o fi fost lăsat pe altă zi, spuse frate-meu, mâhnit. Te pomeneşti că-i zadarnică nelegiuirea asta.

Nu fusese zadarnică. În casa păzită de credinciosul slujitor se petreceau nelegiuiri cu mult mai crude. Pe când, fără să vrem, pecetluiam soarta paznicului, doi oameni sălbatici de-ai agiei cădeau în mâna oamenilor noştri puşi la intrarea din dos, în cealaltă parte a casei, pe care o zăvorâsem ca să fim mai siguri. Acei doi lefegii ai agăi erau morţi când ajunserăm noi acolo. Ne păru rău; am fi vrut să-i fi tras de limbă, să aflăm ce se petrece înăuntru. Dar nu trecu mult şi veni o a treia dihanie de la care ne scoaserăm pârleala. Îl târârăm în mărăcini şi începurăm descusutul. Era grec de la Ianina şi o ţinea una şi bună că nu ştie altă limbă. De la el aflarăm că şi aga era de la Ianina. Ne înţelegeam cu greu, dar Cosma nu voia să creadă că târâtura nu ştia turceşte sau măcar greaca obişnuită. Câteva vârfuri de cuţit dovediră dreptatea lui. Lefegiul vorbea turceşte foarte bine şi începu să ne spună nişte lucruri de ni se făcu părul măciucă în cap.

— Desfrâul e pe sfârşite, ne spuse el; o fetiţă şi doi băieţi zăceau leşinaţi pe duşumea. Aga, episcopul şi boier Dumitrache erau beţi morţi şi poronciseră caleaşca să-i ducă să se culce la isprăvnicie. Slugi mai erau vreo trei, care aveau să-i ia pe copii, după plecarea boierilor.

Drept preţ pentru destăinuirile lui, fostul cioban de la Ianina se rugă să-l lăsăm cu viaţă:

— Eu nu-s vinovat cu nimic... Fac ce mi se porunceşte. Am venit în Ţara Românească, cum au venit atâţia alţii, să-mi încerc norocul. Pe la noi se povesteşte că asta-i o ţară unde şi-un bragagiu poate s-ajungă paşă, numai să...

— Numai să vrea s-astupe gura copiilor, când aga le sfârtecă trupul, nu-i aşa? Întrebai eu, strângându-l de gât.

Ăsta fu cel dintâi mişel pe care-l sugrumai cu plăcere.

Ca să punem mâna pe vânatul ăl mare, trebui să mai aşteptăm. Nu mai cobora nimeni. Să năvălim în casă ar fi însemnat să trezim o armată întreagă de slugi, să încingem o bătălie în toată legea, să înfruntăm poate o poteră întreagă. Ştiam că zaiafetul se va sfârşi înainte de ivirea zorilor; fiarele nu rămâneau niciodată să doarmă la han, unde până dimineaţa nu se mai găsea urmă din fărădelegile lor. Trebuia deci să lăsăm să pice omul trimis să cheme caleaşca.

Ne traserăm în mărăciniş, de unde pândeam uşa din dos, care se afla la treizeci de paşi. Timp de un ceas, frigul nopţii de Prier făcu să ne îngheţe sângele în vine. În cele din urmă, se ivi un om, care o luă la fugă ca un gonit de iele. Se ducea după trăsură, sau stăpânii lui, prinşi de bănuieli, îi porunciseră să cheme paznicii?

Orice-ar fi fost, noi hotărârăm să tragem, fie ei paznicii cât de mulţi.

Teama noastră se dovedi întemeiată numai pe jumătate. În faţa uşii se rânduiră zece sau doisprezece călăreţi cu flinte. Se aşezară într-o clipă în jurul caleştii. Răsuflarăm uşuraţi şi făcurăm pregătirile. Clipele ni se păreau lungi. Şi iată-i, cei trei tartori, ivindu-se unul după altul, trei matahale putrede, înfofolite în şube, târându-se cu mare greutate, sprijiniţi de argăţime. Poarta se trânti după cel din urmă şi trăsura era gata să pornească chiar în clipa când sute de cocoşi începură să vestească gălăgios ivirea zorilor.

Ţâşnirăm ca un singur om pe marginea podişului, şaisprezece flinte trăzniră în grămadă, şaisprezece pistoale trântiră la pământ trei sferturi din bandă; caleaşca se răsuci deodată şi se răsturnă izbită de-un copac, în noaptea pătată de albul dimineţii doi lefegii călare şi un om pe jos fugeau rupând pământul. Ceilalţi zăceau în ţărână morţi sau răniţi. Sfinţia-sa episcopul, preaputernicul agă şi „vrednicul” sfetnic al Divanului, boier Dumitrache Cârnu, fură târâţi afară din trăsură şi treziţi din beţie; pe după gât li se petrecură fiecăruia câte o frânghie şi toţi laolaltă, vinovaţi şi judecători, ne rostogolirăm claie peste grămadă la vale; aveam o singură grijă: s-ajungem cât mai repede la caii noştri.

— Ehei! Părinţi îndureraţi, copii ce tremuraţi lipiţi de poalele mamelor voastre! Şi voi, căpcăuni, care spurcaţi chipul pe care Dumnezeu l-a dat omului! Veniţi! Alergaţi! Veniţi să vedeţi goana drăcească a haiducilor care mătură noroiul de pe malul Dunării

târând după coada cailor trei mărimi de-ale pământului! Treziţi-vă, ţărani, din bordeiele voastre şi voi, călăi, din iatacurile voastre aurite! Priviţi la ăşti trei stăpânitorii sfâşiaţi, cu ochii şi gura înfundate de ţărână...

Răzbunare! Binecuvântată fii, pentru alinarea pe care o torni în inima haiducilor...

Astfel îşi sfârşi Ilie povestea.

Se plecă în faţa Floarei Codrilor, îşi luă căciula şi şi-o puse pe cap. Chipul lui nu mai arăta a mucenic.

Spilca Monahul

— Vorbeşte acuma tu, Spilca. Ridică vălul ce te-ascunde de ochii noştri, deschide-ţi inima cinstit, povesteşte-ne viaţa ta, bucuriile tale, necazurile tale, urile tale!

Păru că vorbele Floarei Codrilor îl luau pe Spilca pe negândite. Tresări, aşa cum ar face-o un om ruşinos când ar auzi spunându-se în faţa sa o necuviinţă mare. Ochii săi rotunzi şi cenuşii înfruntară bărbăteşte privirile pironite pe el, dar numai o clipă. Apoi capul său se îndreptă către gura peşterii cu o mişcare de silă. Gândul lui sfredeli îndelung pustiul ceţos de-afară, în timp ce trupul său scurt şi îndesat, îmbrăcat în zdrenţe monahale, părea că nici nu răsuflă. Mâinile, rezemate pe genunchi, nu se clinteau; picioarele, învelite cu stângăcie în obiele şi opinci, nu se mişcau nici ele. Spilca îşi lepădase fiinţa lui trupească. Numai faţa cărnoasă, curată, cu barba roşcovană frumos pieptănată şi ţeasta descoperită erau pline de viaţă, iar chipul, luminat doar pe jumătate, arăta că în sufletul lui se dădea o luptă.

Apoi, domol, întoarse faţa spre căpitan. Buzele sale cărnoase începură să mişte, dar erau uscate; gâtlejul, înecat, bâigui ceva nedesluşit. Stânjeneala asta păru să-

l îndărătnicească pe monahul haiduc. Îşi drese glasul cu demnitate şi începu să vorbească apăsat.

POVESTEA LUI SPILCA, MONAHUL

Înainte de a fi Spilca „monahul”, fusesem vajnic plutaş voinic pe Bistriţa. Pe vremea aceea capul nu-mi chelise. O chică bălaie frumoasă cădea pe umerii ăştia largi, care mi-au rămas. Barbă nu purtam. Aveam faţă de tânăr neprihănit. Ochii mei nu mijeau de tristeţe la vreo aducere aminte. Buzele mele ştiau să râdă fără sfială. Eram Spilca „plutaşul”.

De unde începe Bistriţa să ducă plute şi până la îmbucătura ei, ştiam malurile moldoveneşti cum îmi ştiam degetele mâinilor. Bistriţa, crăiasă mândră şi sălbatică, râvnită de Prut şi de Siret, era ibovnica[27] mea. Albia ei: un leagăn nestatornic, numai stânci. Malurile: două brâie unduioase, împestriţate, pline de minunăţii. Cea dintâi îşi aţâţa stăpâna, îi sfâşia trupul. Celelalte se apropiau adesea ameninţătoare, o strângeau, o gâtuiau, îi smulgeau ţipete. Apoi, înţelese, îi dădeau pace toate trei. Şi-atunci, cel mai frumos râu din ţara Moldovei, unul dintre cele mai frumoase din lume, se desfăşura în voie, se oglindea într-un cer vrednic de ea, zâmbea cu duioşie aşezărilor de pe margini.

Spilca, plutaşul cutezător, trăia viaţa iubitei sale; luptam cu ea împreună dacă era strânsă în vârtejul vâltoarei, ameţitor şi urlam împreună; când scăpăm

---

[27] Iubit, amant.

priveam amândoi, potoliţi, albastrul cerului, ne întindeam la soare şi, ici şi colo, după cum simţeam îndemnul, ne luam şi noi cu cele ce se perindau în jurul nostru.

În jurul nostru: ţară binecuvântată de Dumnezeu, pământul făgăduinţei! Că erau cheile prăpăstioase şi întunecate, în care amurgul învălmăşea mii de culori pe tot ce cuprindeai cu ochiul, sau că priveliştea se lărgea împodobită în lumină orbitoare, bogată în păşuni şi turme, grămădind zări, coline, păduri – sufletul plutaşului e totdeauna gata să se minuneze. Aşa-i bucuria pe care o simţi când vii pe firul apei. Urcând apoi în tovărăşia căruţaşilor, inima mea simţea o altă bucurie care nu era mai prejos de cea dintâi. Lemnul fusese vândut, banii se aflau în chimir, de sănătos eram sănătos tun, să tot mergi la drum să mănânci, să bei, să dormi. Ce-i mai trebuie omului?

Ei, sărmane Spilca! De ce nu te-ai mulţumit cu fericirea aia?

Nu m-am mulţumit. N-am putut. Nu se putea.

Pe malurile Bistriţei, cu apa limpede ca lacrima, veneau fete să spele pânza de in şi să cânte în gura mare dragostele lor petrecute şi nepetrecute. Din totdeauna lucraseră fete la spălat pânza, dar nu le văzusem decât cu ochi de băieţandru nevinovat; făpturi omeneşti care purtau catrinţă în loc de iţari. Asta era tot. Şi mulţi ani de zile asta a fost tot. Le chemam, chiuiam, când treceam cu pluta lin la vale. Multe îmi răspundeau. Altele stăteau mofluze. Iar eu treceam mai departe. Într-o bună zi nu mai trecui mai departe.

Aveam aproape douăzeci şi cinci de ani. Eram, din fire, voios şi prietenos. Voinic şi spătos ca un mistreţ. Doar trăiam pe apă, beam vin, mâncam două ocale de carne pe zi şi mişcăm din loc copaci cât toate zilele. Alte miresme decât ale pădurilor n-ajungeau la nasul meu.

Într-o zi, nişte fete mă strigară ele întâi. Îmi zisei: „Hai, Spilca, ia să vedem mai de-aproape dihăniile astea!”

Smucii cârma şi pluta se izbi de mal. Fugiră toate, luându-şi pânza sau lâna ce-aveau de spălat, toate afară de una, năltuţă doar atâtica. Dar era o „dihanie” atât de nouă pentru mine, că nu mă mai săturai privind-o. Se sculase în picioare: desculţă, în catrinţă scurtă, cu cămaşă albă ce şi-o tot strângea peste sâni cu amândouă mâinile, cu păr bălai şi cu cap mititel şi ochii aceia albaştri, mari, adânci, cu genele bătând ca nişte aripioare de fluture, care erau toată Sultana mea.

Ea mă măsură din ochi fără sfială, cu o cuviinţă care-mi plăcu şi zise deodată:

— Tu nu vii să ne faci rău, tu eşti de-ai noştri...

— Să vă fac rău? Fireşte că nu! M-aţi chemat, am venit.

Sultana zâmbi:

— Ele au strigat. Au strigat aşa, ca să glumească. Ni se urăşte şi nouă tot singure într-una...

— Ai strigat şi tu?

— Nu, n-am strigat, dar te ştiu de vara trecută; nu cred să fii om rău. De asta n-am fugit.

— Sunt şi oameni răi.

— Mulţi, aproape toţi.

— Chiar şi plutaşii?

— Adesea.

— Atunci plec. Dar spune-mi cum te cheamă.

— Sultana mă cheamă.

— Pe mine Spilca. Şi de ce crezi tu, Sultano, că eu nu sunt rău?

— Pentru că tu-ţi vezi totdeauna de drumul tău şi nu ţii seama de strigătele fetelor.

Răspunsul ăsta al Sultanei îmi plăcu mult. Nu mai spusei nimic. Desprinsei pluta de la mal şi o luai la vale pe firul apei; în timpul ăsta ea îmi zâmbea.

De cum plecai, n-am mai fost acelaşi om. Nu mai eşti acelaşi om îndată ce-ţi pătrunde un gând în minte. Viaţa mea fusese liniştită: un copac în care nici o frunză nu mişca. Acuma, prinsese să bată un vânt neaşteptat. Şi înfăţişarea Bistriţei se schimbase cu totul. Lumea, n-o mai vedeam decât oglindită într-un chip, unul singur. Frumuseţea nu-şi pierduse nimic din strălucire, dar priveam cu ochi care nu erau ai mei.

Nu suferean. Nici azi nu ştiu ce-i aia o durere din dragoste care să-ţi sfârtece inima. O iubeam pe Sultana cum iubeşte un copil păsărică din colivie,

gândindu-se numai şi numai la ea. Făptura asta plăpândă, care cuteza să înfrunte singură o namilă de om ce-şi repezise pluta-n mal, mă birui cu totul. Ea ştia că-s om de treabă. Era sigură că n-am să-i fac nici un rău. Puterea ochilor săi se măsurase cu tăria braţelor mele şi ieşise biruitoare. Nu mai puteam să-mi iau gândul de la Sultana. Şi-i puţin lucru, oare, să te munceşti cu gândul, fără să iubeşti şi fără să suferi? O fi, pentru alţii, pentru cei care iubesc şi suferă cu uşurinţă. Pentru mine era altceva. Mă zdruncină. Abia despărţit de ea, mă cuprinse dorul s-o văd iar şi dorul ăsta puse stăpânire cu totul pe mine, mă urmări, îmi schimbă toate obiceiurile. Nu mă mai sculam cântând ci gândind la Sultana. Nu mai vedeam copaci, vite, zări... Sultana ţinea loc de toate. În susul şi în josul râului, coborând pe apă sau urcând drumul ţării, mi-era tot una. Din toată lumea asta mare şi frumoasă, un singur colţ îmi mai prindea sufletul: colţul unde era Sultana. Şi, lucru care nu mi se mai întâmplase niciodată, nu mai ţineam minte treburile şi de aici o mulţime de supărări şi pentru mine şi pentru alţii, Spilca nu mai era un om de capul lui.

Câteva săptămâni am tot nădăjduit că până la urmă ochii ei albaştri şi nevinovaţi or să-mi dea pace. Dar nimic. Căpşorul acela nu-mi dădea pace de loc. Atunci mi-am zis:

„Măi Spilca, nimeni nu poate fugi de ursita lui. Orice om trebuie să se izbească într-o zi de bolovanul care

să-l abată din drum. Hai şi-om da şi noi peste bolovanul ăsta. Să vedem pe urmă ce s-o alege de capul tău.”

Şi aşa se făcu că, spre sfârşitul verii aceleia, în ziua de Sântă Mărie, mă îmbrăcai de sărbătoare şi mă pornii să dau târcoale prin sătucul Sultanei. Sat de munte, tupilat în văgăuna dintre două dealuri şi străbătut de o gârlă. Nu departe de poala unei păduri bătrâne de brad. Căsuţele, albe, cu ferestrele vopsite cu sineală[28], stăteau risipite ca mărgăritele. Erau ele curate, zâmbitoare, proaspăt spoite cu var, dar acoperişurile lor de şiţă putrezită şi prinse de muşchi dădeau de gol sărăcia ţăranilor. Asta nu mă miră. Trăiam în vremea cruntă a robiei şi a sărăciei amarnice, pecetea stăpânirii turceşti. Şi încă e ştiut că ţinuturile ocrotite de munţi erau mai puţin jefuite. Nu scăpa de beilic, de bici şi de birurile împovărătoare decât omul care se putea lipsi de tovărăşia semenului său, care se trăgea în munţi şi trăia împreună cu urşii.

Ajunsei la vremea liturghiei. Locuitorii erau toţi la biserică. Mă dusei şi eu, să mă închin ca un bun creştin care-am fost totdeauna. Preotul şi dascălul, fiecare la locul lui, citeau şi cântau cu credinţă, cu foc, într-o tăcere mare.

Nu puteam să-i văd pe oameni la faţa pentru că mă oprisem lângă uşă şi biserica era ticsită. În schimb, la ieşire dădui de chipul de care-mi era dor. Sultana era cu o bătrânică – mama ei, socotii eu – îmbrăcată simplu, cu iie şi o fustă din pânză albă, strânse într-o catrinţă

[28] Substanţă de culoare albastră, folosită pentru a accentua albul unor obiecte.

de postav negru împodobită cu cusături. Când trecu pe lângă mine, îi dădui bună ziua, puţin tulburat. Ea îmi răspunse fără mirare, liniştită, cu cinste şi curăţenie în priviri.

Când se iveşte un străin într-un sat, se bagă de seamă îndată. Fuseserăm văzuţi că ne-am dat bună ziua. Asta era de ajuns ca să înceapă şoşotelile, privirile piezişe, bârfa, chiar în pragul casei Domnului. Ăst fel de-a fi al oamenilor mă jigni, îmi răni curăţenia gândurilor şi mă împinse să fac la un fel. Hotărâi iute: mă voi duce s-o cer pe Sultana de nevastă. Oricum, de însurătoare nu scapă nici un flăcău. Ce-o fi, să fie!

Mă luai pe urma celor două femei. Ele ieşiră din sat, urcară o coastă şi intrară într-o casă aşezată pe la jumătatea povârnişului din spatele muntelui. Tot drumul, nici una dintre ele nu privi îndărăt. Cuviinţa asta îmi dădu încredere. Urcai şi eu şi bătui la uşă. Mi-a deschis Sultana.

Nu fu deloc mirată să mă vadă, lucru care mă cam zăpăci. Ca şi pe malul Bistriţei cu două luni înainte, ea se ţinea dreaptă şi îmi vorbi aproape în acelaşi fel:

— Bună ziua, Spilca! Ce vânt te-aduce pe la noi? Dacă gândurile ţi-s cinstite, intră!

— Cinstite, Sultana, să mă vadă Dumnezeu: vin să te-ntreb dacă vrei să-l ai pe Spilca de bărbat...

Văzui atunci cum i se îmbujorează obrajii:

— Poftim în casă... Nu se cere o fată de nevastă în pragul uşii! Apoi strigă cu glas tare bătrânei: Mătuşă! Un voinic de pe Bistriţa, Spilca plutaşul...

Mătuşa mă măsură cu privirea, ca năucă şi mă pofti să şed.

— E surdă mătuşă-mea, îmi spuse Sultana şi a dat puţin „în mintea copiilor”. N-o să-ţi fie uşor să stai de vorbă cu ea. E văduvă de mult, sărmana femeie! Uite, s-au făcut trei ani de când singurul ei fecior s-a prăpădit dintr-o bătaie pornită din gelozie. Băiatul ăsta era toată viaţa ei, singurul sprijin la bătrâneţe. Dac-a rămas singură şi-a vândut casa şi a venit să stea la noi. Pe vremea aia mai trăiau încă tata şi mama. Au murit la un an după asta. De-atunci am rămas singure. Trăim şi noi cum putem, muncind cu braţele. Aşa că, vezi tu, Spilca, nu e prea vesel la noi... şi asta nu-i tot.

Nu putui răspunde nimic. Ea îmi spusese toate lucrurile astea „nu prea vesele” aproape zâmbind. Nu aveam a face cu o fată sfioasă, ştearsă, la fel cu toate, ci cu un suflet bărbat, înăsprit de necazuri, dar, cu toate astea, duioasă.

Intrând în casă, îmi aruncasem o privire în jur şi văzusem o odaie ţinută în rânduială. Nu o casă de-acelea de ţăran care, când nu e ca un grajd, e curată într-un fel de-ţi stă în gât, cu toate celea atât de chivernisite, că te fac să nu te simţi bine lângă ele. Erau două odăi şi o tindă mare, în care ai casei îşi duceau toată viaţa cu uşile deschise, paturi mari şi înalte, fiecare cu câte o velinţă înrâurată, cu aurul borangicului ivindu-se din albul ţesăturii şi cu bagadele late de ajungeau aproape

la duşumea. La capătul fiecărui pat se afla câte un sipet vopsit cu stângăcie, gemând sub grămada de lăicere şi aşternuturi şi perne. De jur împrejurul pereţilor, pe lângă paturi, se zăreau perne cusute, scoarţe grele de lână, înflorate în tot felul. Pe jos erau de asemenea scoarţe, mai de rând. În fiecare odaie se găsea câte o oglindă mare aplecată peste o mescioară de brad nevopsit acoperită cu şerveţele ţesute ca şi macaturile[29] de pe pat. Scaunele erau de lemn vopsit. În colţul dinspre răsărit se zăreau icoane împodobite cu busuioc, fiecare cu candela ei aprinsă. Icoanele, cadrele, oglinzile erau împodobite cu ştergare mari cu lucrătură şi la mijloc şi pe margini, arătoase şi bogate. În ferestre atârnau perdele din pânză de in, aproape tot atât de frumoase ca şi ştergarele şi în amândouă odăile câte un război cu lucru în el.

În casa Sultanei vedeai tot ce se poate vedea într-o casă de ţăran de la noi în care n-a apucat încă să intre sărăcia cruntă. Nimic mai mult. Dar în orice lucruşor, în orice rânduială, îţi dădeai seama că se afla o mână care ştie să umble cu duioşie, lucru rar întâlnit prin casele noastre ţărăneşti, unde împodobitul odăilor „curate” te îngheaţă şi te stinghereşte încât nu-ţi vine să te atingi de ceva.

Mă simţeam în largul meu, cum mă simţeam pe vremuri la noi acasă, la părinţi (morţi de pe când eram copil). Şi îi spusei îndată Sultanei ce gândeam:

---

[29] Cuvertură de lână, de bumbac etc. (cu desene)

— Sultano, aici lipseşte un braţ puternic de voinic. Găseşte-l şi totul o să fie bine!

Mă privi drept în albul ochilor, adânc, privire care-mi răscoli măruntaiele, dar mă ţinui bine, pentru că ce spusesem, aia gândeam.

— Spilca, îmi zise ea cu glas limpede, toate nenorocirile noastre nu vin numai de la cele povestite şi care-s lucruri trecute. Sunt şi altele. N-aş vrea să ţi le mai spun. La ce bun? Cei care ar fi vrut ca şi tine să mă ia de nevastă şi care le-au aflat au dat înapoi. Mai bine e să te pleci în faţa ursitei.

Rămăsei puţin pe gânduri: „Dumnezeule gândeam, ce-o fi? O fi fost „înşelată”, mititica, de vreun tâlhar care şi-a bătut joc de ea şi apoi a lăsat-o. Poate c-a mai rămas cu un copil în braţe! Ei şi?” Îi spusei:

— Nu, Sultană, să nu mă crezi aşa de puţin omenos. Ştiu eu: lumea se-nverşunează pe-o biată fată singură. Eu nu judec la fel cu toată lumea. Dacă asta e toată greşeala ta, toată vina care-i împiedică pe alţii să te ia, în opt zile ne şi putem logodi, dacă tu mă vrei pe mine.

La vorbele astea o văzui că se îndreaptă în scaun. Ochii îi clipeau des:

— Bănuielile tale n-au temei, Spilca: n-am greşit cu nimic, n-am nici o vină de ascuns. Am douăzeci şi doi de ani şi sunt încă aşa cum m-a făcut mama. Răul e mai mare decât ce-ai crezut tu, mai mare chiar decât dacă aş fi avut vreun copil din flori.

Mă aşteptam să-mi spună ce era, dar tăcu, fără să mă slăbească din privirile ei limpezi ca seninul cerului.

Mătuşa veni să ne cheme la masă. Sultana o luă de mână şi îi strigă la ureche:

— Tuşă, Spilca mă cere de nevastă; dumneata ce zici?

Încovoiată, cu părul alb, cu faţa ciupită rău de vărsat, bătrâna se uită cu milă la mine o clipă şi răspunse:

— Păcat!... Sărmanul băiat... N-ai ce-i face... Cine-ar cuteza să-i stea în cale logofătului?

— Cine-i logofătul ăsta şi despre ce-i vorba?

La întrebarea asta faţa Sultanei se acoperi de amărăciune; privirea i se întunecă. Fruntea ei albă, senină sub părul strâns păli:

— E logofătul Costache, făcu ea cu greutate; poate că-i fi auzit de cruzimea şi de mişeliile lui. Atârnăm şi noi de el, ca toată lumea de pe-aici: în mâna lui e viaţa şi moartea noastră. Fata pe care şi-a pus ochii nu-i mai scapă. N-are decât să aleagă: sau necinstea ei, sau îi duce tot neamul la sapă de lemn. M-a lovit nenorocirea să-i plac fiarei ăsteia acum doi ani. De-atunci nu mai am pace. Izbutii eu până acum să mă feresc.

Dar primejdia e peste puterile mele, pentru că omul ăsta n-are nici inimă, nici ruşine. El e stăpân peste noi. Într-o bună zi o să trebuiască s-aleg. De fapt, de ales am ales. O bucată de vreme am tot nădăjduit într-un bărbat care să mă ocrotească. Dar nimeni nu cutează să-l înfrunte pe despot. Oamenii mă socotesc acum o

pacoste. Şi când vin alţii, de departe, să mă ia şi să mă duc cu ei în satul lor, se iveşte altă nenorocire: tuşă-mea nu vrea să vină. Îşi are toţi morţii îngropaţi aici şi ţine să moară alături de ei. Acuma, Spilca, ştii tot. Îşi mulţumesc pentru gândurile tale bune. Ele mi-ar fi scăpat viaţa. Dar, aşa cum spunea şi tuşă-mea, nu-i nimic de făcut. Aş fi nenorocirea ta. Şi la ce bun să-l înfrunţi, când n-ar sluji la nimic? Pesemne că trebuie să ispăşesc vreun blestem. N-am încotro, o să-l ispăşesc.

Soarta oamenilor e ca o mare plină de stânci ascunse şi asta face pe mulţi dintre noi să se mulţumească cu o viaţă de azi pe mâine, în luntrişoare ce plutesc cu frică pe aproape de ţărm. Spilca – „Spilca, plutaşul de pe Bistriţa” – ştia de stânci, dar nu se sinchisea de ele. Şi decât să piară cu nasu într-o baltă, mai bine să-l zdrobească valurile de stânci!

— Felul în care ar fi trebuit să mor nu-mi era tot una, vorbi el mai departe. Aveam şi eu gusturile mele. Aşa că, fără să stau prea mult la îndoială, în după-amiaza duminicii următoare mă dusei să-nfrunt stânca de care atâţia „voinici” se temuseră până atunci.

Mândră horă moldovenească bătea pasul în cântecul a trei dible ţigăneşti. Fete, vreo treizeci; între ele şi Sultana. Flăcăi vreo douăzeci. Era zăduf, că soarele ardea, dar de asta puţin le păsa celor ce jucau. Ţinându-se de degetul mic (aşa cerea cuviinţa şi aşa îi mai împăcau şi pe părinţii de pe margini, care erau cu

ochii pe ei) şi punând stănoagă o batistă cusută frumos, hora bătea înspre mijloc. Un voinic striga: „Tot pe loc! Pe loc!” Şi picioarele şi cele gingaşe şi cele vânjoase, băteau pământul ca o grindină, lăboaiele voinicilor ridicând braţele fetelor întâi sus de tot deasupra capului, apoi coborându-le până la genunchi, pe urmă cercul parcă slăbea, trupurile se depărtau, mâinile se întindeau şi cununa de oameni făceau câţiva paşi spre dreapta, apoi mai mulţi spre stânga. Toţi băteau „iar pe loc!” Mai trăgeau aer în piept şi o luau de la-nceput. Asta-i hora noastră românească. Trebuie să fii român şi să fii ţăran ca să-ţi fie dragă. Nu cere mare meşteşug, dar vrea foc şi dăruire. Şi-i învârstată în fel de fel de culori, ca un curcubeu, împodobită cu marame de borangic, auriu sau alb, după soiul de gândaci pe care-l creşti, cu ii şi fuste din pânză de in albe ca zăpada, cu pestelci de catifea sau de lână neagră şi cu cusături şi cu bagadele care-au văzut atâtea lacrimi şi-au auzit atâtea suspine. Nu lipsesc nici râsetele, nici cântecele, că-i bine şi-ţi place să treci de la plâns la râs.

Fie că-s frumoase, fie că nu-s, băieţilor le plac totdeauna fetele din horă, venite să-şi caute un bărbat; aşa cum şi ei vin să-şi caute femei, dar numai rareori neveste. De unde şi grija mare a mamelor, care stau cu ochii la fete şi cu urechea la şuşoteli. Băieţii ştiu de pânda asta şi de aci se iveşte batista ce le desparte mâinile şi care, dacă pe părinţi îi mulţumeşte, pe tineri de nimic nu-i fereşte, stârnindu-i mai rău.

Îmbrăcat în zăbun înflorat, cu iţari albi strânşi pe coapsă, încălţat cu iminei cu cuie şi pe cap cu o pălărie de pâslă largă-n margini şi cu panglici, flăcăul e mândru, înainte de toate, că e flăcău şi că e bărbat, crezându-se voinic. Asta-i place mult fetei, care nu se crede decât frumoasă. Dar vorbelor măsurate şi drepte şi, poate, puţin şirete ale fetelor, el le răspunde cu făgăduieli mari şi nesocotite, hotărâte, dar care nu-l costă nimic. De s-o prinde, cu atât mai bine. De nu, se lasă sub puterea legii, se-nhamă la jug, ridică vatră nouă şi se face şi el paznic nestrămutat şi nemilos al obiceiurilor, mai ales când ajunge tatăl unor alte fete care se duc la horă să-şi caute bărbat.

Hora se face de obicei undeva aproape de o cârciumă. Şi-i firesc: te-ncingi, trebuie să bei un pahar. Bea omul de sete, bea de fudulie, da' de băut trebuie să bea. Şi când bea, vorbeşte; vorbeşte ca să spună ce are de spus sau ca să nu tacă, să se fălească. Numai bătrânii cu plete de nea, aşezaţi la umbra vreunui nuc de-un veac, beau din obicei, vorbesc de dragul vorbei, privind la zbaterea unei vieţi în care nu mai pun patimă.

La venirea mea erau strânşi acolo oameni de toate felurile. Din privirile scormonitoare ale unora pricepui că vestea despre logodna mea cu Sultana se răspândise în sat. Ca s-o întăresc, mă dusei să dau bună ziua alesei şi mătuşii, după care, singur-singurel, mă aşezai la o masă mai departe, sub nişte pruni, cerui

o cană de vin şi privii liniştit la joc, ascultând vorbele băutorilor din faţa cârciumii.

Stam destul de departe de ei ca să poată vorbi despre mine, dar şi destul de aproape ca unele din vorbele lor să-mi ajungă la ureche. Vorbele astea nu erau chiar cu răutate spuse. Unii ziceau „o să vină, de bună seamă” şi „ştie el”. El ăsta era logofătul Costache, stânca mea, spaima ţinutului. Gândeam: „Las’ să vie!”

Şi veni. Se ivi pe drum un nor de praf stârnit de-un cal în goană şi un fior străbătu pe toţi cei de faţă. Capetele şi ale băutorilor şi ale jucătorilor şi ale ţiganilor, se întoarseră repede, cu priviri speriate, către călăreţul care, apropiindu-se de horă, lăsase calul în buiestru. Toată lumea se minuna de frumuseţea calului. Mă minunai şi eu cu-adevărat. Frumos cal, vrednic de-un astfel de stăpân.

Mărunt, oacheş, cu mişcări iuţi parcă era argint-viu, cioclovina[30] aruncă frâul pe-o ramură de salcâm tăiat şi se vârî printre flăcăii din faţa cârciumii. Toţi îşi scoaseră pălăriile. O seamă de lingăi se strânse îndată în jurul lui şi fără întârziere îl vestiră că mă aflam şi eu pe-acolo. Mă întorsei atunci spre el, să-l privesc în faţă, fără frică. Voiam luptă dreaptă...

Logofătul, răscrăcărat pe picioarele lui slăbănoage, asculta ce i se şuşotea la ureche şi nu spunea nimic. Din când în când, mai privea pe furiş către mine, apoi, deodată, îl auzii zicând cu glas răguşit:

---

[30] Termen de dispreţ dat unui om arogant, parvenit.

— Ar trebui să li se rupă picioarele, deşucheaţilor ăstora venetici!

Drept răspuns la aţîţarea asta făţişă, intrai şi eu în horă, care tocmai atunci se făcuse, o despărţii pe Sultana de prietena cu care-şi dădea mâna şi începui să joc între cele două fete. Era cinstit, după cuviinţă. Ceea ce făcu apoi logofătul nu era.

Se ştie că un flăcău când intră în horă, nu trebuie niciodată să despartă un băiat de mâna fetei căreia îi place. Şi dacă nu găseşte loc între două fete, nu poate intra decât între doi flăcăi. Asta-i legea horei, sfântă pentru toată lumea şi i se supun toţi cei ce nu caută gâlceavă cu lumânarea. Logofătul Costache socoti nimerit să calce legea asta, ceea ce îi uimi pe toţi. Simţii pe neaşteptate o mână care mă apucă de încheietură pe la spate, din partea dinspre Sultana. Mă răsucii în loc. Hora se opri. Ţiganii tăcură.

Vânăt la faţă, lângă mine, lepădătura mă măsură cu privirea plină de ură şi zise cu glas sugrumat:

— Vreau să mă prind şi eu.

— Prinde-te aiurea!

— Aici vreau!

— Dacă vrei, na!

Şi cu o lovitură de genunchi în pântece îl trântii la pământ. Un geamăt de vită înjunghiată şi voinicul leşină. Nimeni nu-i sări în ajutor. Cârciuma se goli. Femeile o luară la fugă. Un bătrân rosti:

— Hei! Mare istorie şi asta...

Strigai către lăutari:

— Pe duminica viitoare! Vă tocmesc să-mi cântaţi la logodna mea cu Sultana!

Şi luai drumul spre casa prietenei mele. O mamă care-şi ducea copilul îşi făcu semnul crucii şi zise:

— Ferească-te Domnul de nenorocire!

În toată săptămână aceea n-a fost pe Bistriţa plutaş mai fericit ca Spilca. Logofătul nu se mai arăta prin sat. În fiecare seară mă duceam să stau câteva ceasuri cu Sultana şi în fiecare seară, la despărţire, îmi spunea:

— Spilca, nu cred în norocul la care visăm... N-o să-ndure „câinele”... Mă paşte un blestem...

O ridicam în braţe până-n dreptul ochilor, îmi cufundam privirea în albastrul senin al privirilor ei strălucitoare, îi sărutam fruntea curată şi plecam:

— Fii liniştită, Sultana! O s-o hotărâm noi pe tuşa să vină cu noi în judeţul Sucevei, departe, unde-i casa mea. Acolo, o să fim fericiţi.

Ea zâmbea tristă:

— Tu nu ştii câtă putere au morţii asupra viilor care i-au îngropat... Tuşa mai degrabă s-ar lăsa arsă de vie decât să-şi lase cimitirul.

În duminica logodnei noastre cârciumarul, de frica unui tărăboi, nu mai lăsă să se facă hora. După vecernie, mă dusei după lăutari, să le spun să fie gata

pentru ospăţul de după slujba preotului pentru schimbarea inelelor. Tinerii din sat beau şi vorbeau fără însufleţire. Unii dintre ei se ţineau mai deoparte, dar alţii veniră să-mi spună că „tot satul se bucura de învăţătura de minte pe care i-am tras-o câinelui...”

— Ţi-a luat frica. Voi, plutaşii şi tăietorii de păduri, sunteţi o breaslă de oameni liberi şi tari prin munca voastră, pe când noi suntem robi. Viaţa voastră-i aspră, sălbatică, dar vă pune la adăpost de jecmănire şi de bici; noi... noi suntem cu cinghelul[31] de gât. Dacă logofătul vrea, în primăvară, să ne dea două pogoane de pământ de sămânţă, ne dă şi trebuie să ne socotim fericiţi; de nu, trebuie să muncim cu ziua, tot la el. De aia nici un sătean nu cutează să i se pună împotrivă. Şi fetele noastre, cele mai frumoase, trec întâi prin mâna lui. După aia, de nevastă, noi le luăm, câteodată cu burta mare.

Seara, la două mese lungi puse cap la cap, acoperite cu feţe albe de masă de sclipeau, vreo zece meseni, rude şi prieteni cu preotul cel bătrân aveau lacrimi în ochi când deschisei cutia în care se afla darul meu de nuntă pentru logodnică. Beteala, o beteală din treizeci de mosorele, se revărsă ca un râu de foc în jurul micii comori rămase moştenire de la biata maică-mea: o pereche de cercei cu pietre scumpe, două inele de preţ, două brăţări bătute în rubine şi safire şi salba, care număra trei lefte mari, doi ducaţi împărăteşti austrieci, patru ducaţi veneţieni, patru poli de aur, şase lire turceşti şi şase galbeni mai mărunţi.

---

[31] Cârlig de care se atârnă carnea în măcelărie.

Toţi cei de faţă erau cu sufletul înduioşat, afară de mătuşă, care se gândea la morţii ei dragi şi de logodnica mea, care nu credea în visul nostru de fericire. Sultana, îmbrăcată în alb, îşi tot purta privirea, ca dusă de pe lume, de la cutia cu daruri la ochii mei râzători – biată porumbiţă nu tocmai domesticită! Fiecare se străduia să gonească presimţirile rele. Preotul rosti o rugăciune fierbinte şi binecuvântă hotărârea noastră de căsătorie. La masă se făcură şi glume. Lăutarii cântau şi ziceau de-ale lor. Naşa o puse pe Sultana să-şi arate zestrea; ea o arătă, dar cam în silă. Femeile se repeziră la lăzi: cămăşi de zi şi de noapte cusute frumos, ştergare, feţe de pernă, cearşafuri, şervete, toate fură scoase, răspândite prin odaie. Sultana rar ce apuca să mai zâmbească din când în când, cu bunătate.

Către miezul nopţii, la plecare, o întrebai:

— De ce atâtea gânduri negre, Sultano?

— Nu sunt gânduri negre, Spilca: simt că-ţi aduc nenorocire, o simt cum vine.

O strânsei cu putere la piept. Se ghemui cu duioşie în braţele mele. O lacrimă fierbinte îmi pică pe mână. Mai târziu, pe drum, mă învălui adierea înmiresmată de brad a pădurii şi noaptea căldicică de sfârşit de Gustar[32].

32 Luna august.

A doua jumătate a lui Răpciune[33] vestea pe săraci că iarna va fi timpurie şi aspră. Într-o după-amiază rece, ploioasă, ajunsei într-un sat la vreo jumătate de poştă de satul logodnicei mele. Ardeam de dorul s-o văd iar, după şase zile de lipsă. Eram încărcat cu fel de fel de cumpărături, pentru nunta pe care hotărâsem s-o facem în prima duminică din Brumărel[34]. În luna ce trecuse Sultana nu se schimbase. În tot ce făcea era prevedere, chibzuinţă, lipsă de avânt, aproape răceală. De n-aş fi fost sigur că avea cugetul cinstit şi că ţinea la mine, aş fi învinuit-o de nepăsare. Dar eram sigur că suferea. Nu voia să scoată nici o vorbă măcar, s-o hotărască pe bătrână să plece din sat. Toate stăruinţele mele pe lângă mătuşă fură în zadar; nenorocita de încăpăţînată nu vorbea decât despre morţii ei. Văzui că n-am încotro şi nădăjduiam în sfârşitul zilelor ei, care nu putea fi prea departe.

Un lucru pe care îl socoteam îmbucurător era că logofătul nu se mai arăta pe nicăieri.

Din ziua în care-l lovisem cu genunchiul în burta nu-l mai zărise nimeni. Se zicea că-i bolnav. Alţii spuneau că frica îl făcea să nu se apropie. Numai Sultana era încredinţată că urzea vreo răzbunare.

— Mă tem de toate, numai de nenorocire sunt sigură: din ce parte-o veni nu ştiu, dar ştiu c-o să lovească în fericirea noastră şi că tu ai să fii cel care o să aibă mai mult de pătimit.

---

[33] Luna septembrie.

[34] Luna octombrie.

Astea fuseseră cuvintele cu care mă despărţisem de Sultana duminica în urmă. După socotelile noastre, aveam să ne vedem în sâmbăta săptămânii viitoare. Aveam de dus lemn mult la vale, trebuia să descurc nişte socoteli încurcate la capătul călătoriei şi să cumpăr o seamă de lucruri care se găseau cu greutate şi astea toate mă sileau să întârzii atât de mult.

Acum urcam, ţinând malul apei. Mi-era foame. Eram obosit. Două lumânări mari de ceară, cântărind fiecare trei ocale, pe care aveam să le aprind la nuntă, îmi făceau drumul şi mai greu. Niciodată copacii ridicaţi pe umăr nu mă apăsaseră atât. E adevărat că grija să nu le rup atârna mult în oboseala mea. Nu credeam în eresuri[35], dar greutatea asta îmi stârni bănuieli. Îmi veni în minte o credinţă a mamei: când lumânările de nuntă „se lasă greu” e semn de nenorocire. Soţul a cărui lumânare va arde la nuntă mai repede, acela va muri întâi. Şi iată-mă gata să iau în seamă nu ştiu ce glas lăuntric. Ca să-mi arunc noianul acesta de gânduri negre, mă oprisem în satul acela să mă odihnesc puţin, să-mbuc ceva şi să mă veselesc niţel, îl ştiam pe cârciumar om vesel. Hai, dă-le dracului de gânduri negre!

Da, dă-le dracului! Numai că se-ntâmplă uneori în viaţă că cele ce se petrec în jurul tău să nu le gonească.

---

[35] Credinţă în forţe miraculoase, supranaturale; concepţie falsă (transformată în deprindere); prejudecată, superstiţie, eroare.

Deschisei uşa cârciumii. Înăuntru şase ţărani şi cârciumarul. Cum mă zăriră, toţi şapte amuţiră. Dar prinsesem vorbele lor din urmă. Unul zise:

— Bietul băiat! El e de plâns!

Pusei jos desaga, aşezai lumânările şi întrebai:

— Cine-i de plâns?

Cârciumarul se-ndreptă vesel, către mine.

— Bună seara, Spilca! Ei, merge, merge?

— Merge, Lache, zic eu, dar cine-i de plâns?

— Ei! S-a întâmplat o nenorocire prin partea locului: femeia unui cojan şi-a rupt piciorul. Acuma o să trebuiască să muncească el şi-n locul ei.

Gândeam: „Hm, de ce nu zic şi ăilalţi ceva? Şi de ce se uită aşa de ciudat la luminările culcate pe masă?

— Ce vă tot holbaţi atât la lumânările alea? Lumânări de nuntă! Parcă n-aţi mai văzut!

— Îs mari... făcu unul din ţărani, ferindu-se de ochii mei.

— Da, ‘s mari...

— Şi-or fi şi grele...

— Destul de grele.

N-au mai zis nimic.

Încercai să înghit puţină pâine, să beau o gură de vin. Nu mergea pe gât. Mă ridicai şi plecai.

Afară era aproape noapte. Mă odihnisem, dar lumânările tot grele erau. Degeaba le treceam dintr-o mână într-alta. Şi pân-acasă mai era cale... Drumul, pustiu şi desfundat. Urechile îmi ţiuiau, când una, când cealaltă, semn că mă vorbea cineva de rău. Scosei briceagul, îl deschisei şi-l lăsai să atârne la şold, în dreapta. Dar tare era istovitor să tot iscodeşti cu privirea în jur! Briceagul, atârnat de curea, îmi bătea pulpa la fiecare pas. Îl închisei şi-l pusei la brâu. Tocmai în clipa aceea, un ţap, negru ca noaptea, sări din beznă la doi paşi de mine, trecu drumul şi se făcu nevăzut. Şi cu toate că ştiam bine că-i un ţap ca toţi ţapii, un ţap adevărat, pe care stăpân-său l-o fi căutând peste tot, îmi spusei cu glas tare:

— Ăsta-i dracu!

Dădui să-mi fac cruce. Dreapta era grea ca de plumb. Mă gândeam: „I-ucigă-l toaca[36]! El mă-mpiedică să-mi fac semnul crucii! Şi lumânările astea se lasă greu de nu mai ştiu cum să le ţin!”

Vrui să-mi deschid din nou briceagul, dar n-am putut. Nu aveam putere în degete, încă un semn al Necuratului! Şi era atât de neagră noaptea, că mă dureau ochii.

În cele din urmă, îmi pusei desaga jos şi rezemai lumânările de-un copac de pe marginea drumului. Băgai atunci de seamă că apucasem pe-un drum greşit, alăturea cu-ăl bun; copacii de pe margine păreau nişte plopi tineri, drepţi ca lumânările şi-aproape tot atât de

[36] Dracul, Satana.

netezi ca şi ele. Iar lumânări! O pădure de lumânări! Triste lumânări, stinse şi negre.

— „Nu, făcui în gând s-a zis cu mine-n noaptea asta! N-am să mor zdrobit în vâltoare, ca un plutaş cumsecade; am să mor de frică, ca o babă!”

Izbutii, totuşi, să deschid briceagul şi să fac de trei ori semnul crucii. Luai din nou în spinare toată povara. Şi iată-mă bălăcind în noroi, luând-o de-a dreptul peste câmp ca să ies la drum bun. Deodată, zării doi ochi privind spre mine. Simţii că mi se opreşte inima-n loc. Scăpai din mâini şi desaga şi lumânările. Urlai:

— Mamăăăă...

Îmi răspunse un be-e-e-e şi ochii lucitori pieiră.

Târziu, noaptea, asudat, plin de noroi, ajunsei. Casa Sultanei era numai lumină, ardeau o mulţime de lumânări. Văzui de departe tinda deschisă şi plină de lume.

„Asta-i, îmi zisei, a murit tuşa! Acuma pricep eu de ce mi s-au arătat atâtea semne rele pe drum!”

Pe urmă nu mai pricepui nimic. Bătrâna era acolo, în picioare, în odaia cea mare, tot făcând şi dregând câte ceva, cu ochii uscaţi, la rochia de mireasă a logodnicii mele, care sta întinsă pe cele două mese aşternute cu feţe ca zăpada, gătită cu toate podoabele de nuntă, mai frumoasă ca totdeauna între lumânările astea cu flacăra tremurătoare care-i luminau chipul alb, uscat de urmele morţii. Genele lungi şi bălaie nu mai clipeau ca fluturaşii. Ochii ei cinstiţi şi luminoşi nu mi-era dat să-i mai văd vreodată. Cununa de lămâiţă era pusă pe fruntea-i palidă, pe care nădăjduisem să aşez, duminica viitoare, în faţa

altarului, sărutul sfânt. Părul, desfăcut şi dat în două, curgea de-a lungul trupului rece, amestecându-se cu beteala de fire de aur, de nu mai ştiai care-i unul şi care-i celălalt. In mâinile încrucişate pe piept ţinea batista cu băncuţa care se cere la „vamă”, ca să i se deschidă poarta pe lumea cealaltă. Pe deasupra, linţoliul.

Şi eu, Spilca, rămăsei înmărmurit lângă uşă, privind la toate astea, ca toţi ceilalţi.

— Aşa a fost scris, îmi zise mătuşa; dealtfel, sărăcuţa, ştia. Se aştepta. Mai alaltăieri, pe când aduna singură la fân, pe câmp, a venit el, pe neştiute, a târât-o în pădure şi şi-a bătut joc de ea. Micuţa mamei, n-a putut să-ndure... Noaptea, nu ştiu cum a făcut, a topit gămăliile de la opt tocuri de chibrit şi a băut otrava. A murit aseară, după vecernie, fără să vrea să bea lapte, ca să verse. Aşa a fost scris... Cel puţin o să se odihnească lângă părinţi. Poate-au chemat-o la ei... Morţii nu vor să stea singuri...

Şi, zicând astea, bătrâna luă lumânările de nuntă, le desfăcu din hârtie, le aprinse şi le aşeză la capul Sultanei, a cărei faţă se făcu şi mai albă când cele două flăcări mari umplură odaia de strălucire. Apoi, îngenunchind, rosti cu glas limpede:

— Tatăl nostru carele eşti în ceruri, facă-se voia ta...

Toţi ţăranii făcură ca ea. Numai eu, singur, în picioare, fără să scot o vorbă, îmi priveam logodnica, scăldată în lumină.

De şase zile trăiam ca o fiară sălbatecă în codrul vecin cu conacul de pe moşia Bistriţa-de-Jos, peste care domnea logofătul Costache, batjocoritorul Sultanei şi al atâtor altora. Nu era chip să-l vezi. Nu ştiu dacă mâncam, dacă beam, dacă mă odihneam. Ştiu că hainele mi-erau zdrenţe; mâini, picioare, faţă, toate însângerate de atâta umblat şi alergat zi şi noapte de la un drum la altul, prin desiş.

Codrul ăsta era destul de departe de locul nelegiuirii. Logofătul nu se temea. Pe-aici se întorcea din drumurile lui la tăierile de pădure, totdeauna singur şi călare, totdeauna înarmat cu pistoale. Eu, drept armă, n-aveam decât ura, sângele din mine care clocotea la dorul răzbunării. Cuţitul nu m-ar fi ajutat mare lucru. Pentru ca să-l fac să-mi pice în mâinile mele goale, aveam o frânghie, ca s-o întind între doi copaci.

A şasea seară era ajunul celei dintâi duminici din Brumărel, duminica hotărâtă pentru nuntă. În loc să fiu în dârdora[37] celei mai îmbucurătoare zi din viaţă, stam într-un şanţ, cu o frânghie în mână, cu urechea ciulită, fără suflet, fără dumnezeu, fără nădejde. Erau clipe în care nu mai ştiam nici eu cine sunt. Un ţipăt sau un fâlfâit de aripi al unei păsări de noapte îmi scotea mintea din toropeală. Atunci cel dintâi gând era el. Mi-l închipuiam cum se apropie în trap sau în galop. Frânghia întinsă în dreptul genunchilor calului îi curma goana. Calul se dădea peste cap. Duşmanul pica în

[37] Punct culminant (în desfăşurarea unei acţiuni).

mâinile mele. Săream pe el. Ce moarte crâncenă-i puneam la cale!

— Of, Dumnezeule! De vei fi fiind şi de vezi nedreptatea, lasă-mă să beau paharul ăsta, să mă răcoresc! Apoi mă duc să-mi pun haină călugărească şi-am să trăiesc numai cântându-ţi ţie osanale!

Astfel mă rugam în seara aceea şi Dumnezeu îmi ascultă ruga.

Locul pe care mi-l alesesem era cel mai potrivit. Drumul, până s-o ia drept şi fără povârniş, să-ngăduie călăreţului să dea drumul calului, făcea, puţin mai sus, un cot iute, strâmt şi greu de trecut, ros de o gârlă care-l tăia. Aici, călăreţul era silit să descalece şi să-şi ducă calul de dârlogi vreo două sute de paşi. Îmi făcusem socoteala ca tocmai în timpul ăsta să dau de el, să văd, să nu ucid cumva în întuneric vreun nevinovat, deşi eram sigur că alt călăreţ să bată locurile alea decât logofătul nu era.

Peste pădurea de stejar se lăsase un amurg înnourat; stăteam pitit în şanţ, ascultând murmurul gârlei, când auzii un trap destul de iute frângându-se scurt. Călăreţul sări la pământ. Calul strănută. Mă repezii, înnebunit de bucurie. Scurtând prin locuri grele, în câţiva paşi căutai să mă apropii destul ca să zăresc statul mărunt al duşmanului meu, dar omul era acoperit cu totul de cal, pe care-l lăsa să meargă singur, el rămânând de partea cealaltă. Din ce pătrundeam mai adânc în codru, întunericul se făcea mai des.

Trebuia, cu orice chip, să-l văd încă de pe-acum. Dacă apuca să iasă din drumul ăsta închis, îmi scăpa. Ce să fac ca să-l întârzii? Cea mai măruntă nebăgare de seamă putea să mă coste viaţa.

„Dumnezeule, gândii, ăi fi tu ocrotitorul siluitorilor?”

Şi repede rupsei o crăcuţă uscată. Trosnitura opri în loc şi om şi cal. O clipă, rămaseră încremeniţi, fără să clintească, apoi începură din nou să coboare. Nu aflasem nimic. Atunci, tot mergând pe urma lor, pe-aproape, trecui poteca prin spate. Dar întârzierea asta le îngădui să se depărteze. Îmi pierdui capul, dusei două degete la gură şi scosei un fluier puternic. Un foc de pistol fu răspunsul. Apoi o înjurătură. Era glasul logofătului.

N-a fost pe lume om mai fericit decât mine în clipa aceea! Ca o fiară alergai în josul drumului şi-l tăiai, legând frânghia de-un copac şi întinzând de ea cu puteri înzecite de ură.

Clipele îmi păreau veşnicii, noaptea un iad. Şi iată că în aşteptarea asta neagră ca ura din mine, auzii duşmanul venind pe jos. Nu încălecase, venea bâjbâind, pe pipăite, trăgând calul după sine, de frâu şi, desigur, ai pistolul pregătit să tragă. Dumnezeule fără inimă, la asta nu mă gândisem!

O să dea de frânghie. S-a dus cu răzbunarea! Scosei frânghia şi m-aruncai cu faţa în jos în mijlocul drumului.

— Na, logofete! Descarcă-ţi pistolul în capul meu, trimite-mă la Sultana mea! Dar de n-ai nimeri, vai de tine!

Cu urechea lipită de pământ, ascultai pasul măsurat al calului apropiindu-se, apoi începui să-l prind pe-al călăreţului. Îmi acoperii faţa cu braţul. Nu mai voiam să văd nimic. Nici nu mai suflam. Simţeam clipa osânditului, cu gâtul întins pe butuc, aşteptând să cadă securea. Nu de moarte mi-era frică, mi-era frică să n-o ia logofătul la fugă.

Ajunse, se opri. Făcu un pas, doi paşi... Îmi simţeam mâna apucată de mâna lui. Mă ridică parcă, zicând:

— Hei, mă! Eşti mort, rănit sau eşti beat?

Nu i-am răspuns, dar dintr-o săritură îi prinsei braţele şi trupul, îl strânsei obraz lângă obraz, cu răsuflările amestecându-se, amândoi în genunchi. El strigă după ajutor, dar oasele-i trosniră, glasul i se stinse. Pieptul i se frânse-n două ca o scândură şi căzu pe spate.

Mânăstirea Pantelimon de la muntele Atos: o cazarmă întărită în care sunt închişi şase sute de călugări. A fost zidită de împărăteasa Caterina a doua a Rusiei. În ziua târnosirii nu-i fu îngăduit împărătesei-ctitoriţe să pună piciorul pe pământul acela, unde nu calcă parte femeiască, oprită fiind până şi la vite şi păsări.

O cazarmă. Au tunuri pentru apărarea stareţului, a sfetnicilor lui şi a bogăţiilor lor. Acolo stau ostaşi în antireu, cărora li se zice „fraţi”, dar care tremură de mai-

marii lor ca orice ostaş. Care-i prost şi crede, cum eram eu pe-atunci, taie lemne, prinde peşte, stoarce untdelemn din măsline, lucrează via, îngraşă claponi, se roagă pentru el şi pentru cei deştepţi, care lorbăiesc despre fiinţa lui Dumnezeu, mănâncă de toate, beau de toate şi-şi descarcă bărbăţia la Karea, unde sunt femei care ştiu să-şi ţină gura, sau între ei, ca între prieteni buni. Cei ce nu-s în stare să facă ce fac ăştia se canonesc în duhovnicească singurătate. Toţi nădăjduiesc la iertarea Mântuitorului, care o împarte tuturor, pentru c-a fost răstignit.

Acolo m-am făcut eu haiduc!

Movilă vătaful

— Movilă, vătaful!

— Poruncă!

— Vorbeşte...

— Eu?...

— Da, tu... Faci parte şi tu din sfetnicii mei. De ce te-ai făcut haiduc? Vorbeşte pentru tine, vorbeşte pentru tovarăşii noştri, de care tu eşti mai aproape decât mine şi care sunt mai aproape de tine decât de mine. Povestea ta trebuie să semene cu a lor. Vorbeşte, Movilă...

Un murmur de mulţumire se auzi din rândurile haiducilor la acest semn de preţuire al căpitanului. Cu o mişcare a capului îşi dădură căciulile pe ceafă. Feţele li se înveselíră. Movilă, cam sfios, cam stângaci, se ridică, dar te mişca frumuseţea lui, neaoş românească, faţa lui tăbăcită, privirea dârză, sprâncenele stufoase, care-i ajungeau până la urechi, bărbia neastâmpărată, tremurând de forţă. Îţi plăcea, la vătaful nostru, mai ales nasul lui foarte mare, care în clipe de primejdie se umfla şi se ridica în vânt ca o trâmbiţă. Râdea rar, pe sub mustaţa lui stufoasă. Fruntea îi era însemnată, între sprâncene, de o brazdă adâncă, care stăruia şi-n somn

şi asta-i făcea pe haiduci să spună că Movilă visa fără-ncetare la potere şi la răzbunare.

Adevărate sau nu, spusele astea îl lăsau pe vătaf nepăsător. La ce visa, la ce gândea nimeni nu se putea făli că ştie. Om de cuvânt măsurat, stăruitor la nevoie, Movilă nu-şi dădea părerea decât după ce era sigur că „nu vorbeşte în vânt”. Cât despre spovedanii, mai bine spăla rufele tuturor, cea mai silnică şi urâcioasă treabă, care strica bucuria oricui.

De aceea toată lumea aştepta nerăbdătoare povestea lui.

POVESTEA LUI MOVILĂ VĂTAFUL

— Am ajuns haiduc fără să vreau.

La Stăneşti, aproape de Giurgiu, de unde sunt eu, eram moşneni[38]. Taica moştenise de la părinţi peste treizeci de pogoane. Aveam vite, vie, pomi roditori, pătulele erau pline de porumb, găini în curte berechet, nu lipsea nimic din ce se cere unei gospodării. Asta pentru că alde bunicu avusese norocul să fie vecin cu un boier cum rar întâlneşti pe faţa pământului. Pe boierul ăsta, dregător cu trecere mare, l-am apucat şi eu către sfârşitul zilelor sale, când aveam vreo cincisprezece ani. Era bun şi cu teamă de Dumnezeu. Cu toate că era de viţă veche, scoborând dintr-un strămoş care luptase sub Mircea cel Bătrân, îi plăcea

[38] Ţăran liber, posesor în devălmăşie al unei proprietăţi de pământ moştenite de la un străbun comun; moştean, răzeş.

să intre în bordeiul cojanului, să stea de vorbă cu el, să-i vadă nevasta şi copiii, din care boteza cu zecile în fiecare an.

Eu sunt fin de-al lui. Movilă era numele unui frate de-al său, mort de holeră. Mă iubea, dacă pot să mă-ncumet să zic aşa, ca pe-un copil de-al lui, că semănăm şi la chip şi la fire cu frate-său. De Anul Nou, toţi copiii, băieţi şi fete, fini sau nefini, ne duceam cu colindul, cu sorcova, să-i urăm un an bun. Ne primea pe toţi, cu chipul lui frumos şi plin de bunătate. Toată liota de copii săream pe el şi-l sorcoveam, strigând ca nişte cotei flămânzi:

Sorcova, morcova,
să trăieşti, să-mbătrâneşti,
ca un măr, ca un păr,
ca un fir de trandafir,
la anu' şi la mulţi ani!

În toată zarva asta, în pridvorul mare murdărit de opincuţele noastre pline de zăpadă, se ţinea drept ca un stejar, ridica braţele către cer, se ferea, glumind, de potopul de urări şi striga la rândul lui:

— Şi eu, copii, vă urez sănătate, belşug şi viaţă lungă. Apoi îşi chema chelarul: Fă bunătate şi umple traistele micuţilor ăstora cu nuci, cu moşmoane[39] şi cu covrigi!

După aceea se aşeza pe divan şi noi ne perindam unul câte unul prin faţa lui; ne mângâia şi ne punea în mânuţele noastre îngheţate câte un galben de aur, darul lui de Anul Nou.

---

[39] Fruct comestibil al moşmonului, varietate de prune.

În vremurile acelea un galben nu era chiar lucru rar în casele de cojan. Dar pe ăsta fiecare îl păstra ca pe moaşte.

Am văzut inima lui milostivă luând seama la traiul de fiecare zi al ţăranului. Nu putea suferi omul care bea din patimă, dar ştia să ierte multe. Dacă se întâmpla ca vreun locuitor să sărăcească de tot, o chema pe nenorocita de nevastă, îi dădea un petec bun de pe pământurile lui, câteva vite şi unelte, să-şi înjghebeze o altă gospodărie. Cu cârciumarii ducea război fără milă. Datoriile pe care le făceau oamenii la cârciumar le ştergea cu de la sine putere. Şi dacă vreunul din hrăpăreţii ăştia se-ntrecea cu gluma în cămătărie, trimitea mumbaşiru[40] de-l bătea la tălpi cu topuzul[41].

Cu puţin înainte de a muri, acest boier mare a venit la noi în casă – pentru cea din urmă oară. Se împlinea un an de la naşterea celui de al şaisprezecelea copil, toţi sănătoşi. Era finul lui şi, după obicei, tata îl vesti că „i se va tăia moţu”, cinste care se cuvenea naşului. Îl vestirăm din datorie, dar nu ne gândeam că va veni, ştiind cât de multe treburi avea. Mare ne-a fost însă bucuria când un vătăşel sosi în goana calului să ne spună că boierul vrea să taie moţul finului.

Sărbătoarea fu de două ori mai mare. Maică-mea, ajutată de patru dintre fete, se apucă de pregătit bucate şi de împodobit casa. Norocosul prichindel fu spălat, pieptănat, îmbrăcat ca o păpuşă şi îi şterserăm

---

[40] (În evul mediu, în Ţară Românească şi în Moldova) Slujbaş însărcinat cu încasări şi cu execuţii fiscale.
[41] Măciucă scurtă.

nasul într-una până în clipa venirii naşului. Acesta sosi încărcat de daruri. Fu primit ca un vodă. Tata îi înşiră în faţă pe cele şase fete şi pe cei zece băieţi, din care cel mai mare avea douăzeci de ani, cel mai mic fiind în braţele maică-sii. Două surori şi doi fraţi erau gemeni. Din şaisprezece, doisprezece erau finii boierului.

La masă mama era atât de fericită, încât spunea, bâlbâindu-se, fel de fel de năzbâtii, ba chiar calcă pe caftanul boierului şi îi răsturnă paharul. Omul rosti atunci cuvintele astea, care mi-au rămas în minte:

— Să nu-ţi pierzi niciodată cumpătul în faţa unui muritor, oricine-ar fi el. Boier sau opincar, suntem toţi una pe lumea cealaltă. Pe pământ nu-i mai bun unul decât celălalt. Şi dacă „Stan” ţine buzduganul domnesc şi „Bran” se-ncovoaie sub jug, asta nu-i din vrerea lui Dumnezeu, ci-i din vrerea omului; omul, care-i nedrept şi crud şi lacom. Împotriva unui asemenea om noi trebuie, chiar şi cu preţul vieţii, să ne răsculăm şi să-l zdrobim, pentru că răutatea nu e de la Dumnezeu.

Despre cuvintele astea aveam să-mi amintesc nu mai târziu decât în luna de după moartea acestui boier. Fecioru-său, singurul moştenitor, veni din străinătăţi să-şi ia averea în stăpânire. El fu omul nedrept, crud şi lacom despre care vorbise bietul bătrân.

Când trecu prima dată prin sate, noi nu ştiam cu cine vom avea de-a face; îl primirăm cu toată cinstea cuvenită moştenitorului unui părinte pe care-l plângea

toată lumea. Trecu în trăsură, dispreţuitor, ne ţinu departe, nici măcar nu vorbi cu bătrânii, ce să mai spun că de întins mâna, cum făcea tatăl său, nici nu fu vorba. Era însoţit de un isprăvnicel şi tot ce făcu fu să ceară desluşiri despre avutul fiecărui locuitor şi să-şi însemne totul într-un catastif mic. Drept urmare, se îndoi haraciul în aur pe care-l plătea fiecare casă paşei de la Rusciuc.

Haraciul ăsta ajunsese o datină; îl ştiam şi-l plăteam din tată-n fiu. Boierul ăl bătrân aduna partea noastră, mai punea de la el încă pe-atât şi trimitea totul despotului de peste Dunăre, ca să ne dea pace. În felul ăsta noi fuseserăm feriţi de toate încălcările şi prădăciunile care pustiau alte ţinuturi dunărene ce nu-şi plăteau îndatoririle faţă de atotputernicul tiran.

Era ştiut că nici un boier nu plătea haraci, nici sultanului, nici vistieriei lui vodă şi nici vreun alt fel de bir nu plătea. Era ştiut că-s scutiţi de orice dajdie. Dar de vreme ce bogatul nostru ocrotitor luase, din voia lui, asupra sa jumătate din haraci, ţăranii primiseră această milostivire ca un lucru drept şi de la sine înţeles, pentru că cinstit vorbind, de ce unul care are treizeci de pogoane de pământ trebuie să plătească toate birurile şi unul care are treizeci de mii, să n-aibă de dat nici măcar un gologan la toate haznalele astea, mari şi mici? Aşa gândea un om înţelept cum fusese bătrânul boier; şi din pricina asta viaţa fericită a părinţilor noştri o împărtăşiseră până şi cei mai nevoiaşi dintre locuitori, până şi ţiganii robi care munceau pământurile boierilor. Chiar şi cu amărâţii ăştia cumpăraţi şi vânduţi ca nişte

vite se purta omeneşte. Boierul pedepsea aspru pe cine-ar fi trecut peste marginile puterii lui; veghea singur ca hrana lor să fie bună şi destulă; când erau bolnavi, le credea. Şi asta îmi aduce aminte de o întâmplare înduioşătoare.

Într-o vreme bântuia o molimă. Ducându-mă, într-o dimineaţă, la conac să iau împrumut o grapă mare, ajunsei acolo tocmai la vremea când boierul cerceta starea robilor. Fireşte, fiind molimă, mulţi ţigani spuneau că-s bolnavi. Ca să-i poată prinde, logofătul scornise un clenci cu care nu dădea greş niciodată: le dădea de băut rachiu, ştiind că „ţiganul doar dacă-i mort nu bea”. Bolnavii mincinoşi cădeau în capcană, beau şi erau trimişi la muncă. Dar în faţa boierului logofătul n-a cutezat să „facă proba”. Un ţigan, prăpădit de boală, se perpelea în soare şi se văita cu capul în mâini. Când ajunse boierul în dreptul lui, i se aruncă la picioare şi boierul îl întrebă:

— Ce-i cu tine?

— Sunt bolnav, stăpâne!

— Nu-i bolnav, se face, zise logofătul.

— Mă fac? strigă bolnavul; ascultă, dă rachiu să beau şi-ai să vezi că n-am să beau!...

Vorba lui deschisă îl mişcă pe boier.

— Vrei să te slobozesc? îl întrebă pe ţigan.

— Să mă slobozeşti? făcu ţiganul speriat. Mă goneşti stăpâne? Şi un’ să mă duc? Să sar din lac în puţ?

Depărtându-se, boierul dădu din cap şi spuse ca pentru sine:

— Vai de capul nostru! Dai drumul la o vită, se descurcă; o făptură omenească cată să se vândă din nou!

Iată omul căruia aveau să-i mulţumească buna lor stare zece sate şi poate chiar tot ţinutul, într-o vreme de grele suferinţe pentru ţară. Boierul ăsta a fost unul dintre cei de pe urmă care să cinstească numele de român. Îşi iubea neamul, trăia în sânul lui, se-mpărtăşea din bucuriile şi necazurile lui.

Moştenitorul n-a călcat pe urmele lui taică-său. Ne socotea prea fericiţi. Cu toate că era bogat de putea mânca aur cu lingura mare, lăcomia lui n-avea margini. Străin de inimă şi străin şi de limbă (vorbea româneşte anevoie), ros de viaţa destrăbălată pe care o dusese în Apus, el apucă pe urmele celor – români sau venetici – pentru care ţăranul era doar o vită de povară, o vacă de muls.

La tulburarea iscată de îndoirea haraciului, bătrânii ţinutului se adunară în casa preotului din Stăneşti. Eram şi eu pe-acolo, tânăr încă, nici mustaţa nu-mi dăduse şi-i văd, parc-ar fi ieri, cu feţele lor îngândurate şi chicile albe căzându-le pe umeri. Ne-au spus îndată că s-a dus cu vremurile de pace şi de fericire:

— Vindeţi-vă vitele! Nu mai araţi şi semănaţi decât atât cât vă trebuie pentru voi. Făceţi-vă care mari cu coviltir, cum făceau bătrânii noştri şi ţineţi-le gata să înjugaţi la ele câte patru boi voinici, să vă-ncărcaţi

copiii, nevasta şi lucrurile mai de preţ. Voi, ăştia tinerii, o să luaţi calea muntelui. Cei ce vor rămâne vor cădea în robie. Noi, bătrânii, ne-om duce unde nu este durere, nici întristare... Facă-se voia Domnului...

Se făcu voia Domnului: proprietarul cel tânăr dădu moşia în arendă unui grec, care ajunsese pacostea ţinutului. În mai puţin de un an, toţi dregătorii mai mărunţi, oameni de prin partea locului, fură schimbaţi cu un stol de fanarioţi, mai lacomi de sânge decât ploşniţele în casă pustie. Fu ca o ploaie de lăcuste pe câmpul cu rod. Mutre plumburii, lihnite, cu ochii însângeraţi răsăreau în fiecare zi pe la porţile oamenilor, bolboroseau o românească neînţeleasă, speriau femeile şi copiii. Veneau totdeauna cu lefegii[42] armaţi, totdeauna cu firman[43] domnesc. Cloncanii[44] ăştia hămesiţi străbăteau satele şi cereau fel de fel de biruri: ialoviţă[45] şi goştină[46], vinărit şi ţuicărit, grânărit şi

---

42 Nume dat mercenarilor din Ţările române în evul mediu.
43 Ordin emis de sultan (prin care erau numiţi sau maziliţi guvernatorii şi domnitorii depinzând de Imperiul Otoman).
44 Epitet depreciativ dat în trecut unor oameni de vază, unor funcţionari superiori, unor fruntaşi politici.
45 Bir plătit în vaci.
46 Contribuţie din trecut, introdusă pentru prima oară în Muntenia de Petru Cercel (1583-85), şi care era plătită la început pentru oile ce păşteau pe imaşurile şi terenurile necultivate ale statului. Mai târziu (sec. XVII) s-a plătit şi pentru porci.

câte şi mai câte. Apoi iar, pe rând, pomet, desetină[47], bir pe pescuit, pe vânat, pe viermi de mătase, pe lână, cereau stupăritul, cereau taxe pe moara de ulei, pe ferestre şi uşi, pe hornuri...

Piereau vitele ziua-n amiaza mare. Începură să vină potere – chipurile, să prindă hoţii. Trebuiau găzduiţi şi hrăniţi poteraşii. Fiarele astea necinstiră pe cele mai frumoase dintre fetele noastre. Am trimis jalbă la Divan. Jăluitorilor li s-au sfărâmat oasele cu topuzul.

Atunci de-abia am aflat noi că grozăvia care începuse să se dezlănţuie în ţinutul nostru era de mult stăpână pe toată Ţara Românească, fie că era cârmuită de greci sau de români. Dacă n-o aflasem mai devreme, a fost din cauza străduinţelor, grijii şi obrazului răposatului boier. Fiu-său, ajuns şi el sfetnic al Divanului, negustorea cu sângele şi sudoarea neamului, vindea dregătoriile la mezat şi lăsa frâu liber cumpărătorului să-şi scoată banii cum poate. Ba mai mult, cu ştirea lui, arendaşul băga plugurile pe pământul nostru, păsându-i prea puţin de pietrele de hotar şi de hrisoavele noastre. Ştia el că la jalbele pe care le-om trimite la Divan părtaşul lui va răspunde cu topuzul.

După trei ani nu mai cunoşteai ţinutul nostru. Grozăvenia asta, numai ea, făcuse mai mare prăpăd decât molimele, seceta, focul şi viiturile mari, toate la un loc. Locuitorii tăiaseră şi arseseră toţi pomii roditori. Păsările cântătoare şi berzele nu se mai arătau. Nu se mai auzea bâzâitul albinelor. Nu mai vedeai paturile

[47] În sec. XV-XVIII, în Moldova, impozit de zece la sută din produse, mai ales din recolta de la stupii de albine.

mari şi albe acoperite cu mii de viermi de mătase rozând la frunze de dud. Nici cirezi de vaci întorcându-se seara de la păşunat. Nici nunţi pline de veselie, ţinând câte o săptămână întreagă, nici botezuri unde până şi trecătorii erau poftiţi să mănânce curcan fript şi să bea vin; nici pomeni nu mai vedeai! Neuitatele nopţi de toamnă din copilăria noastră, petrecute cocând pe jăratec păpuşoi de lapte şi ascultând greierii, semănau acum cu un priveghi. Ţăranul şi cel mai cumpătat, dacă-şi vedea pământul pierdut, familia necinstită, cădea la băutură, îşi pierdea timpul în puzderia de cârciumi, răsărite ca ciupercile după ploaie. Topuzul, altădată sortit negustorilor necinstiţi şi cămătarilor, zdrobea toată săptămână oasele datornicilor care nu mai erau în stare să plătească, lăsându-i în cârji tot restul vieţii. Pe alţii îi spânzurau de picioare, cu capul în jos şi-i afumau cu ardei roşu aruncat pe jăratec. Li se puneau ouă răscoapte la subsuoară. Le strângeau în cleşte vârful degetelor, le înfigeau ţepuşe sub unghii.

Rămăsesem în casă înjumătăţiţi. Cum noi eram socotiţi mai cu stare, urgia păgânilor se năpustise asupra noastră cu sălbăticia năvălitorilor. Taica muri bătut cu topuzul şi înăbuşit cu fum de ardei. Cei trei fraţi mai mari fură ucişi pe când încercau să-l scape. Două surori pieriră într-o bună zi fără urmă. Alte două, răpite şi silnicite, s-au întors acasă după şase luni, bolnave de oftică şi căzând la pat nu s-au mai sculat niciodată. Cel mai mic s-a înecat dintr-o nenorocire. Şi-aşa, la douăzeci de ani, ajunsei cap de familie, cu cinci fraţi, două surori şi o mamă care nu se oprea din plâns nici zi, nici noapte.

Şi-acum ne-ajunse cea mai mare dintre toate nenorocirile care pot lovi pe un român, nenorocire pe care bieţii oameni o aşteptau de altminteri şi care ne lovi din pricina neplăţii haraciului către paşa de la Rusciuc: hoardele turceşti, slobozite de tiran, năvăliseră în ţară.

Ştiţi că ţăranul nostru aduce mult cu câinele. Lovituri de picior, zile întregi fără mâncare, astea nu-l fac să-şi piardă nădejdea dacă-i laşi colţul lui, vatra lui. Vatra asta poate să fie rece, pustie; casa fără ferestre, curtea fără zaplaz, ursita fără-ndurare, el stă, dă târcoale-n jur, mai cârpeşte pe ici, pe colo, se frământă, nădăjduieşte. E culcuşul lui. Dar din ziua în care ursita îl sileşte să-şi lase culcuşul ăsta şi să plece-n lume – fie chiar o lume de-un neam cu el – din ziua aceea s-a dus cu credinţa în dumnezeul strămoşilor lui.

Într-o dimineaţă tristă de Prier, fără câmpii întinse arate şi fără zvonul ciocârliei, un om cu capul gol, în zdrenţe, năvăli în goana calului în sat strigând lumii:

— Oameni buni! Fugiţi! Fugiţi repede! Vin turcii! Din zori trec Dunărea la Zimnicea şi vin încoace! În drumul lor adună tot ce-a mai rămas, ucid bărbaţii, necinstesc femeile, ard casele! Daţi vestea mai departe şi fugiţi! Eu mă-ntorc la mine-n sat. Amar de cei ce nu se vor băjeni[48] până-n seară!

Deznădejdea ţăranilor n-ar fi fost mai cruntă de le-ar fi spus că vine Dunărea mare să-i înece cu valuri cât

[48] A pleca în băjenie; a pribegi.

casa. Femeile alergară după copii, bărbaţii ridicară pumnii la cer:

— Doamne-Dumnezeule! Cu ce-am păcătuit să ne loveşti aşa!

Clopotele de la biserică începură a suna într-una: dangăt trist de înmormântare, amestecat cu bocetele femeilor, cu blestemele bărbaţilor, cu plânsetele copiilor, cu lătratul câinilor înnebuniţi de nebunia stăpânilor. Se tăiau purceii şi păsările ca să se facă de-ale gurii pentru drum. În ceaune mari se fierbea mămăligă pentru bejenie, aproape fără sare, să ţină la sete, pe Dumnezeu ştie ce drumuri fără apă. Tot mestecând-o, femeile lăsară să pice în ea destule lacrimi sărate.

Din multe case lipsea bărbatul sau era schilod. Trebui să le venim în ajutor, să punem mâna la-ncărcat. Cei mai fericiţi în această nenorocire fură cei ce n-aveau nimic de încărcat, nici car, nici vite. Îşi luau desaga şi bâta şi porneau.

Satul arăta cum nu-l mai văzuse nimeni de-o seamă cu noi. Toate casele se goleau ca de foc, dar nu ardea nici una. Nevestelor nu le venea să lase nimic din lucruşoarele pe care cu atâta trudă le adunaseră şi îmbulzeau carele peste măsură. Bărbaţii aruncau ce li se părea de prisos. Izbucneau certuri. Se mai lăsa şi cu câte o femeie păruită. Preotul alerga din casă în casă, îmbărbăta pe cei slabi, domolea pe cei apucaţi, îmboldea pe întârziaţi. Bătrân şi încărcat de multe nenorociri, fusese totdeauna om cu inimă; în ziua asta chiar că părea trimisul lui Dumnezeu. Cu capul gol, cu

părul alb împletit în coadă şi strâns la ceafă într-un conci, cu poalele antereului prinse brâu, cu faţa luminată de focul credinţei, străbătea satul ca un tânăr şi în fiecare ogradă striga:

— Primiţi ce ne trimite cerul! Suntem în săptămâna patimilor: amintiţi-vă de patimile Mântuitorului! Eu le primesc împreună cu voi... Nu vă părăsesc... Voi fi în capul băjenarilor pe calea Golgotei noastre.

Şi fu.

Către amiază alaiul se urni din loc. În frunte, carul cu preotul, ca o biserică pe roate. De coviltirul lui era agăţată crucea care şaizeci de ani stătuse în odaia părintelui. Acesta, îmbrăcat în odăjdii, cu cădelniţa într-o mână şi în cealaltă cu crucea împodobită cu pietre scumpe, a bisericii, dădu semnul plecării, mergând în faţa boilor lui, voinici şi bălani. Feciorul său, singurul copil, care venind pe lume costase viaţa maică-si, preoteasa, ducea boii cu o funie legată de coarne.

După carul acesta bisericesc, urma gloata băjenarilor pedestraşi, cu desaga la spinare şi toiagul în mână; apoi căruţele caselor al căror bărbat era schilod, apoi văduvele şi orfanii. Şi după aceea cei mai puţin încercaţi, care aveau fiecare un bărbat zdravăn sau chiar mai mulţi între ei.

Toate carele erau încărcate să se rupă şi acoperite cu coviltir. În afară de ce era al lui fiecare primise câte ceva de pe la vreun vecin mai amărât, care trebuia să meargă pe jos: velinţe, veşminte, lăzi, saci cu mălai. Pe la oblâncurile carelor se vedeau atârnând ştiuleţi de

porumb uscat, pentru câini, când n-or mai avea nimic altceva să le-arunce. Sărmanele fiinţe credincioase omului – spre deosebire de pisici, care nu presimţiseră nimic şi rămăseseră în casele pustii – prinseseră repede frică, ghiciseră prăpădul şi porniseră o dată cu stăpânii. Acuma, feriţi, sub car, între roţi, parcă dându-şi seama de nenorocire, mergeau trişti cu capul plecat, cu coada între picioare, cu urechile pleoştite, asurziţi de scârţîitul osiilor neunse, cu toată dihoniţa[49] cu unsoare ce se bălăbănea batjocoritoare în crucea carelor.

Ţipetele copiilor, suspinele femeilor, înjurăturile bărbaţilor care mergeau pe jos şi adunau ce mai cădea de prin căruţe, asta era tot ce mai rămăsese din viaţa unui sat dintre cele mai înfloritoare altădată din ţinutul nostru – viaţă de ţigani astăzi, rătăcind cu şatra pe drumuri fără ţintă. Şi toate astea, din vina unui singur om, a unui boier, a unui român ce se trăgea dintr-un strămoş vestit. Îmi aduc aminte de vorbele rostite la masa noastră de mărinimosul tată al acestui fiu neomenos: „împotriva omului nedrept, crud şi lacom, trebuie să te scoli şi să-l zdrobeşti... Mişelia nu-i de la Dumnezeu...”

Eu hotărâsem ce-aveam de făcut, dar mă dusei totuşi să cer sfatul celui ce se pusese în fruntea băjenarilor, bătrânul preot, căruia îi pomenii şi de vorbele rostite de boierul răposat.

Umblam de vreo şase ceasuri şi ne aflam la întâiul popas mai lung, pe înălţimile de la Călugăreni, de pe

---

[49] Butoiaş de păcură atârnat de căruţă; păcorniţă.

care se vedea Dunărea. Noaptea cădea grea, mohorâtă, ca soarta noastră. Fiecare car îşi avea o făclie aprinsă... Fiecare suflet îşi căta un reazim... Câinii înşişi cerşeau o privire mai blajină... O femeie şi-l gonea pe al ei lovindu-l cu piciorul. Sărmanul se depărta puţin în noapte, se oprea, privea umilit, nu pricepea nimic. Preotul văzu ce se petrece şi se întristă, ca şi mine:

— De ce-l alungi, fata mea?

— Pentru că n-am ce să-i dau să mănânce, nici măcar un ştiulete de porumb!

— Dar el nu-ţi cere de mâncare... El vrea doar să vină după tine... Ai tu inimă să nu-i laşi mângâierea asta?

La vorbele părintelui femeia izbucni în lacrimi. Îl luai pe preot deoparte şi-i mărturisii hotărârea mea de a pleca în haiducie:

— Mă duc să-l răzbun pe tata, pe fraţi, pe surori... Şi pe încă alţi... mulţi...

— Şi cine fi-vor cei pedepsiţi?

— Toţi! Ce-or fi: români, greci, turci, toţi cei ce sunt nedrepţi, cruzi şi lacomi.

Bătrânul nu-mi răspunse. Sta drept în noaptea neagră, ochii îi erau pironiţi la Dunăre, către sat, către biserică, în timp ce barba lui mare flutura în vânt. Îşi întoarse încet capul către luminile tremurătoare ale făcliilor agăţate de căruţe şi rămase pe gânduri. În clipa aceasta se iviră trei flăcări în zări, slabe la început, apoi din ce în ce mai întinse. Îl atinsei pe umăr:

— Priveşte, părinte: ard Putineiul şi Stăneştii!

Tresări ca trezit din somn şi privi pârjolul în zarva bocetelor care porneau din toate carele. Atunci, punându-mi amândouă mâinile pe umeri, preotul îmi zise cu glas înăbuşit:

— Du-te, fiul meu, du-te-n haiducie! Şi pedepseşte-i pe mişei! Cu-adevărat: mişelia nu-i de la Dumnezeu.

După ce mi i-am dus pe-ai mei la loc sigur, luai drumul codrilor. Dar, în cincisprezece ani de haiducie, sub porunca lui Cosma, n-am pedepsit decât mişei mărunţi. Cei mari stau încă pe picioarele lor.

Şi, Doamne, nu vreau să mor până n-oi tăia şi eu ciozvârta mea din ei!

Toţi haiducii se ridicară:

— Trăiască Movilă! Să-ţi ajute Dumnezeu să-i dobori! Şi de n-o vrea Dumnezeu, te-om ajuta noi!

Ieremia, fiul codrului

În tăcerea tuturor, Floarea Codrilor mă măsură cu nelinişte în ochi, dar cu duioşie:

— Ieremie, fiu al codrului! Fiu al lui Cosma şi fiul meu: între haiduci, naşterea nu dă nici un drept de-ntâietate, nici hatâr[50], decât acela de a fi în rândul întâi la luptă. De aceea tu n-ai să faci aici pe beizadeaua. Dacă te număr printre sfetnicii mei cu toată vârsta ta fragedă, e numai pentru priceperea şi curajul tău. Pe sângele tău ne vom bizui noi în ceasurile de slăbiciune prin care vom avea de trecut. Cine eşti, ştim cu toţii. Spune-ne ce gândeşti, ce crezi.

Mă ridicai: puţin cam mândru de cele ce mi se puneau în seamă, puţin cam ţanţoş de cele ce nu mi se îngăduiau, foarte încântat de ceea ce eram.

Drept e că beizadea[51] nu eram, dar aveam ce-aş fi avut nevoie ca să fiu. Şi cu neamul mare e la fel: Cosma fusese sultan din cap până-n picioare. Trei lucruri îl născuseră pe Cosma şi aste trei i-au născut şi pe sultanii din toate vremurile, anume: firea semeaţă, haremul şi nepăsarea. Din aşa unul mă trăgeam şi eu. Începui deci să povestesc.

---

[50] Plăcere, poftă, plac.

[51] Fiu de domn; principe.

POVESTEA LUI IEREMIA

— Spuneţi că ştiţi cine sunt. Nu ştiţi nimic. Sunt haiduc născut iar nu făcut. Mama mi-i codrul. Viaţa: libertatea. Copilaş de doi ani, m-a găsit Cosma pe-o cărare neumblată. Nu plângeam, eram doar uimit. Cosma m-a pus în desagă şi m-a hrănit cu zeamă de carne şi cu vin. La şase ani înotam ca un peşte, la unsprezece am tras pentru prima oară cu flinta (şi m-a durut rău falca), la doisprezece am înfruntat potera şi-am căzut prins.

Cei doi ani de cumplită robie au fost ucenicia vieţii. Da: un rob la curtea arhontelui Samurakis, învăţai să cunosc lumea. Şi ce gândeam pe vremea aceea, ce gândesc şi astăzi, zău, n-o să vă facă multă plăcere.

Mai întâi de toate, dragostea mea de libertate, de a fi de capul meu, mă poate duce la nerecunoştinţa. Nu vreau să datorez ceva cuiva, orice-ar fi, oricui ar fi. Mi-a fost dată viaţa fără să fiu întrebat. Şi dacă cei ce mi-au dat zile s-au putut bucura de toate bucuriile mele, n-au putut să-ndure nici cea mai mică din suferinţele mele. Când am fost rănit, Cosma m-a lăsat şi a fugit. Puteau să mă ucidă, el ar fi trăit mai departe. A şi trăit, în timp ce eu, la arhonte, muream cu zile. Robia mea, mai rea ca moartea, nu l-a împiedicat nici să mănânce cât patru, nici să gonească după femei ca un cotoi.

Acelaşi lucru cu maică-mea; întâmplările vieţii o aduseseră în casa care pentru fiul ei era iadul pe pământ, dar ea trăia acolo ca o crăiasă. Şi erau, totuşi, părinţii mei. Eram fiul lor. De ce al lor şi nu al oricăror altor oameni de pe pământ? Pentru că le-ar fi plăcut

să mă ştie mai bine în libertate decât în robie? Dar care-i fiinţa omenească care să-şi poată zice om şi să nu vrea să-şi ştie semenul său sănătos în loc de bolnav sau întreg la trup în loc de schilod? Cred, după capul meu, că e cea mai mică virtute a unui om şi cu asta basta, pentru că despre celelalte, ăl căruia i se taie capul, numai ăla simte.

Atunci, de ce se face atâta gălăgie când e vorba de rubedenii? Eu nu văd să fie între părinţi şi copil legătura care-i între cap şi trup. Iar celelalte nu sunt decât înşelătorie. Nu mă sinchisesc de ele. Nu-mi place să fiu păcălit, cum sunt păcăliţi copiii înfiaţi.

Asta, despre rubedenii.

Tot atât de puţin milostiv sunt şi cu poporul pe care vreţi să-l liberaţi sau să-l răzbunaţi. Şi în treaba asta inima mea nu simte nici un fel de avânt. Nu este nici o legătură între mine şi turma omenească ce behăia la curtea arhontelui Samurakis.

Sunt haiduc pentru mine, nu pentru semenii mei. De-altminteri, mă şi întreb: cum să te poţi face haiduc pentru semenul tău? O vorbă românească zice: Omului poţi să-i iei cu sila, da’ să-i dai cu sila nu poţi. Şi mai e o vorbă: Popa nu toacă de două ori pentru o babă surdă.

Faceţi voi cum n-a făcut popa: tocaţi pentru surzi cât v-o plăcea. Şi dacă vă trage inima, tocmiţi-vă haiduci cu ziua la vreun rumân care are doar atâta putere cât să se scarpine când îl mănâncă-n cap. Voi poate ăţi fi apostoli. Eu, unul, n-am nici o poftă să fiu.

Dar am să vă dovedesc, totuşi, că am avut şi eu dorinţa s-ajut omul căzut.

Când văzui că se scurge un an şi Cosma nu dă semne de viaţă, că nu face nimic să mă scoată din robia arhontelui, îmi intră în cap un gând smintit: să semăn răzmeriţă între robi, să-i ridic, să năvălim peste paznici în timpul nopţii, să dăm foc la casă şi să fugim cu toţii în codru!

Îmi ziceam: oamenii ăştia, ca şi cea din urmă vită de povară, fără doar şi poate că vor mai bine libertatea decât robia. Sunt mişei, e ştiut, dar dacă vine unul în fruntea lor şi-i îndeamnă, or să meargă. Eu am să fiu capul lor.

Of, ce vis frumos! Vedeam straja pusă pe fugă, palatul numai ziduri fumegânde, pe arhonte la picioarele mele, rugându-se să-i las viaţa. Toată ţara în picioare în faţa isprăvii ăsteia fără pereche. Cosma, uluit, umilit. Eu, haiduc vestit, la paisprezece ani!

Ştiam că era în joc viaţa mea, dar viaţa asta de rob la o curte cu ziduri înalte nu-mi ţinea de cald. Zi şi noapte am rumegat în gând isprava, care ajunsese ţinta vieţii mele. În cele din urmă, după o săptămână de frământare, mă hotărâi să deschid vorba despre ea cu doi oameni aleşi pe sprânceană. Erau două slugi de la grajd, băieţi dezgheţaţi, nu prea slugarnici, răzvrătiţi ca şi mine. Puneau oarecare preţ pe ei. Fuseseră singurii care-mi plânseseră soarta când căzusem prins şi ascultau cu lăcomie poveştile mele despre haiduci. Credeam că-i cunosc.

De cum pricepură despre ce era vorba, se făcură sărmanii, albi ca varul, feţele li se lungiră, îşi fereau ochii înspăimântaţi de ai mei; cel mai îndârjit dintre ei cuteză să-mi spună:

— E primejdie mare... vom fi aflaţi şi spânzuraţi. Tu nu-i cunoşti pe oamenii de-aici. Toată lumea se roagă pentru sănătatea stăpânului care le dă de mâncare, care are grijă de toţi. Nu poţi porni la vreo ispravă cu oameni care zic: rău cu rău, da’ mai rău făr’ de rău. Şi asta în fiecare zi.

Minte de robi născuţi... Căzu cerul pe mine. Mă închisei în bordei şi mă lăsai cuprins de deznădejde.

A doua zi pe la prânz mă chemă arhontele să-mi spună că ştie despre încercarea mea de răzvrătire. Închipuiţi-vă cât de uluit eram. Zise:

— Sărman copil! Te plâng, dar n-am ce-ţi face!

Îngăduinţa asta boierească, mila asta îmi înverşunară scârba mea faţă de scursoarea omenească. Îi răspunsei:

— Da, am vrut să te bag în lanţuri şi să te târăsc în faţa lui Cosma, dar asta n-o poţi face decât cu oameni liberi, nu cu robi!

Şi, înfuriat de liniştea lui, smulsei două pistoale din peretele odăii în care ne aflam şi mă aruncai la fereastră, să trag în gloata de nesimţiţi adunaţi în curte. Arhontele mă opri, zâmbind:

— Ce vrei să faci? Să-i sperii? N-ai nevoie de pistoale. Priveşte!

Privii. Îşi luă fesul brodat tot cu aur, puse în el o bucată de cristal şi-l aruncă în furnicarul de robi. Când căzu fesul în mijlocul curţii, parcă-ar fi căzut o ghiulea: toţi îşi acoperiră faţa cu mâinile şi o luară la fugă care-ncotro. Strigau:

— Feriţi! S-a mâniat stăpânul.

— Vezi? Îmi zise arhontele, dosit după perdea. Nici măcar cu robi nu porneai la război împotriva mea, porneai cu nişte vite! Şi chiar vite sunt. În hrisovul meu de stăpânire scrie: patruzeci de mii de pogoane de pământ, două mii de capete de cornute, patru sute de robi. Cam tot aia-i. Iată de ce ziceam adineaori că te plâng: cel ce se pune în fruntea unei turme de vite furioase nu-i o căpetenie, e văcar. Or, tu eşti haiduc, iar haiducii-s viteji. Dracu să-i ia pe toţi, nu mi-s dragi, dar nu pot să nu pun preţ pe ei şi să nu mă tem. Cum crezi tu că m-aş teme de oameni care se sperie de fesul meu? Zău, mă mir de prostia ta. Dacă n-aş avea pentru tine preţuirea pe care o am pentru fiecare viteaz care ştie să înfrunte moartea, te-aş da pradă fiarelor ăstora. Te-ar sfâşia într-o clipită. Află asta de la un zbir: nu le cere robilor să se bată pentru un vis! Cere-le să moară de frică şi mor toţi. Asta face toată puterea sultanului şi a lui vodă şi a arhontelui Samurakis. Hai, du-te în bordeiul tău şi aşteaptă-ţi ceasul vitejeşte. O să vină el...

Plecai, umilit şi-mi aşteptai ceasul. A venit, după cum ştiţi, dar din voinţa vitejilor.

De atunci m-am lecuit de visul care leagă soarta oamenilor liberi de a robilor. Nu suntem făcuţi toţi dintr-un aluat. Cel ce îndură mai uşor jugul decât pierderea libertăţii rămână la jug: eu, unul, n-am să mă duc să-l scot. Libertatea trebuie apărată şi eu urăsc şi dispreţuiesc la fel şi pe asupritor şi pe cel ce se teme să-şi apere libertatea. Nu-s haiduc decât pentru haiduci!...

Un haiduc

— Ba eu, m-am făcut haiduc ca să-i apăr pe robi!

Vorba asta neaşteptată venită din rândul tovarăşilor noştri făcu să se îndrepte toate privirile într-acolo. Un om se ridică în picioare:

UN HAIDUC

Era cel mai vârstnic dintre toţi, putea să ne fie staroste, dar nimeni n-ar fi zis, pentru că chica lui bogată, de un negru ce sclipea în albastru, n-avea decât puţine fire cărunte. Strivea sâmburi de măslină cu dinţii. Mergea drept, de se cutremura pământul. Trecutul lui era trecutul unui om neînvins.

Era mirare în ochii care-l priveau şi el răspunse astfel:

RĂSPUNSUL UNUI HAIDUC

Aş vrea să răspund acestui flăcău atât de mândru de neamul lui şi care nu vrea să apere decât libertatea haiducilor.

Sărmanii robi! Le plâng ursita. Nu-şi vor găsi aşadar sprijin nici măcar la apărătorii tuturor obijduiţilor? Şi când te gândeşti că ei se roagă lui Dumnezeu pentru

toată lumea: pentru stăpânii lor care-i zdrobesc, pentru haiducii care-i batjocoresc. Atunci pesemne că-i adevărat că numai inima robului ştie ce-i mila, că numai ea ştie să ierte!

După o săptămână de trudă crâncenă, duminica robul mai poate încă să râdă, să cânte, să joace. După o viaţă întreagă de nădejdi spulberate pe pământul ăsta, ştie să se mângâie crezând într-una mai bună în ceruri. Pizma şi ura nu-i otrăvesc viaţa prea mult; ca şi câinele, la o vorbă bună a stăpânului, uită şi lovituri şi nuia. Uită că şi boierii-s stăpâni pe câmpuri, haiducii pe codri şi că el dă şi unora şi altora şi grâu pentru pâine şi carne pentru pofte.

Zău că te-ntrebi ce le-o mai fi trebuind boierilor ca să fie mai buni şi haiducilor ca să-nveţe să ierte!

Iată un fiu al codrului care se-mpăunează cu numele de haiduc, dar care ar fi putut tot atât de bine să se fi născut şi într-un palat. Codrul, care luptă zi şi noapte cu furtunile, cu iedera şi cariul, „codrul frate cu românul”, nu l-a învăţat nimic, nici despre luptele lui, nici despre frăţia lui şi chiar nimic despre mărinimia lui. De ce să mai fi mândru de neamul tău atunci? De ce să te mândreşti cu mama ta asta roabă care dă, fără să se târguiască, oropsitului, ca şi nelegiuitului, umbră şi căldură, hrană şi adăpost, dacă-i numai pentru ca s-o împroşti cu batjocoră şi să o lepezi în seama năvălitorilor? Codrul e marele rob care trăieşte ca să facă fericiţi nişte oameni nerecunoscători: pentru darurile lui fără număr, n-are parte decât de nerecunoştinţa, de

la copilul care-i rupe un lăstar fraged, de la vita care-i paşte mugurii, până la oaspeţii înaripaţi, care-l acoperă cu găinaţ şi cerul, care-i aruncă trăznete. Totuşi, ca şi turma omenească dispreţuită de Ieremia, nu se opreşte nici o clipă din lupta cu viaţa duşmănoasă care-l pradă, nu şovăie o clipă să-l slăvească pe Dumnezeu, dumnezeul ăsta care e mai bun cu păduchele decât cu cea mai măreaţă din făpturile sale.

Aşa-i: pe când mărăcinele e-narmat cu spini nenumăraţi ca să-şi apere viaţa lui amărâtă şi fără rost, codrul supus rostului său pe lume, îşi împlineşte soarta; vârfurile lui doinesc slavă cerului chiar când securea îl izbeşte la rădăcină.

Ieremie! Haiducul care-ţi vorbeşte acum e copilul unei roabe făcut cu un fecior de boier (pentru că vei fi ştiind şi tu că boierii sunt oameni ca şi noi, puioşi. Îşi leapădă sămânţa pe unde se-ntâmplă).

Da, nici eu n-am vrut să-i slujesc pe boieri şi am luat calea codrului pe când aveam zece ani şi, uite, s-au făcut cincizeci de când trăiesc în el. M-am bătut sub haiducul Jianu, am slujit sub marele pandur Tudor Vladimirescu ca să ajung până la urmă în banda lui Cosma, taică-tău. Câteşitrei au fost nişte despoţi şi eu robul lor. E-adevărat c-au fost despoţi mândri, dar robia mea tot aspră a fost. Că te spânzura Tudor sau că te spânzura arhontele Samurakis, tot spânzurat erai. Şi, vezi tu, m-am plecat, am îndurat adesea nedreptăţi strigătoare. Am făcut-o, pentru că era

pentru „un vis”, un scop. Şi-am mai făcut-o şi de... frică. Îmi ziceam: „Rău cu rău, da-i mai rău făr’ de rău”. Nu uita că sunt din mamă roabă şi că robii sunt fricoşi. Dar cum ai vrea tu să fie vrednici? De veacuri au frica-n sânge, de veacuri sunt biciuiţi şi spânzuraţi, când de Tudor, când de arhonţi.

Pricepi tu, micul meu inimos: c-o fi câmp, c-o fi codru, pretutindeni sunt stăpâni care domnesc.

Noaptea, încărcată de neguri, se lăsa domol peste *Vâlceaua Întunecată*. În *Peştera Urşilor* nu se mai vedea om cu om.

